

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Запорізький національний університет

С. А. Франковська

**ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ
«ПОЛІТИЧНО ЗНАЧУЩИХ ОСІБ»
ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ:
ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Монографія

Видавництво
«Юридика»
2025

УДК 328.185-048.66:[005.584.1:336]:32-057.34
Ф83

Рецензенти:

Приймаченко Дмитро Володимирович, доктор юридичних наук, професор, проректор з наукової роботи Університету митної справи та фінансів;
Віхляев Михайло Юрійович, доктор юридичних наук, професор, директор Центру українсько-європейського наукового співробітництва

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Запорізького національного університету
(протокол № 5 від 25.11.2025 р.)*

Франковська С. А.

Ф83 Фінансовий моніторинг «політично значущих осіб» як інструмент протидії корупції: правовий аспект : монографія / С. А. Франковська. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. – 164 с.

ISBN 978-617-8574-66-6

У монографії здійснено комплексне дослідження правового аспекту фінансового моніторингу «політично значущих осіб» як інструменту протидії корупції.

Розкрито стан дослідження фінансового моніторингу політично значущих осіб у вітчизняній правовій науці, а також генезу та особливості його закріплення його засад у законодавстві. Проаналізовано фінансовий моніторинг політично значущих осіб як правову категорію. Досліджено механізм фінансового моніторингу політично значущих осіб у розмірі його складових — принципів, суб'єктів, процедурного аспекту. Охарактеризовано зарубіжний досвід і визначено напрями його запозичення для України. Запропоновано основні напрямки вдосконалення фінансового моніторингу політично значущих осіб в Україні у вимірі доктринального, законодавчого та освітнього аспектів.

Для науковців, практичних працівників, викладачів і студентів, широкого кола читачів.

УДК 328.185-048.66:[005.584.1:336]:32-057.34

ISBN 978-617-8574-66-6

© С. А. Франковська, 2025
© Запорізький національний університет, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
--	----------

ВСТУП	6
--------------------	----------

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ПОЛІТИЧНО ЗНАЧУЩИХ ОСІБ	9
---	----------

1.1 Стан дослідження фінансового моніторингу політично значущих осіб у вітчизняній правовій науці	9
1.2 Фінансовий моніторинг політично значущих осіб як правова категорія	21
1.3 Законодавство України про фінансовий моніторинг політично значущих осіб: генеза та особливості	38

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ПОЛІТИЧНО ЗНАЧУЩИХ ОСІБ ТА ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЙОГО СКЛАДОВИХ	59
--	-----------

2.1 Принципи фінансового моніторингу політично значущих осіб та їх характеристика	59
2.2 Суб'єкти фінансового моніторингу політично значущих осіб	74
2.3 Фінансовий моніторинг політично значущих осіб: процедурний аспект	91

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ПОЛІТИЧНО ЗНАЧУЩИХ ОСІБ ЯК ІНСТРУМЕНТУ

ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ 103

- 3.1 Фінансовий моніторинг політично
значущих осіб: зарубіжний досвід
нормативно-правового регулювання та шляхи
запозичення його для України 103
- 3.2 Основні напрямки вдосконалення фінансового
моніторингу політично значущих осіб
в Україні: доктринальний, законодавчий
та освітянський аспекти 116

ВИСНОВКИ 130

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 140

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС — Європейський союз

КМУ — Кабінет Міністрів України

ВР України — Верховна рада України

ФРН — Федеративна республіка Німеччина

США — Сполучені Штати Америки

п. — пункт

ст. — стаття

ст. — століття

ч. — частина

MONEYVAL — Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму

FATF — Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей (англ. Financial Action Task Force on Money Laundering, фр. **Groupe d'action financière; GAFI**) — міжурядовий орган, метою роботи якого є розвиток та впровадження на міжнародному рівні заходів і стандартів по боротьбі з відмивання грошей

ВСТУП

Практична реалізація Україною своїх зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, невід'ємними складовими яких є: продовження антикорупційної реформи й протидії корупції на найвищому рівні, а також кардинальне оновлення законодавства про запобігання легалізації (відмиванню) коштів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, що набуває актуальності в умовах глобалізації безпекових загроз, передбачає імплементацію у вітчизняне законодавство відповідних міжнародних та європейських правових стандартів для врегулювання зазначеної сфери відносин, рівнозначних тим, які прийняті Європейським Союзом, і які зорієнтовані на цільову категорію «високо ризикованих» осіб — політично значущих осіб, з метою впровадження ефективних «фільтрів» для унеможливлення використання ними унікальності свого правового статусу для вчинення вищезазначених суспільно небезпечних протиправних діянь. Одним із таких «фільтрів» є фінансовий моніторинг політично значущих осіб, до використання ресурсу якого залучено велику кількість національних суб'єктів у їх співпраці із зарубіжними партнерами та спеціалізованими міжнародними та європейськими інституціями (FATF, MONEYVAL тощо), із усім розмаїттям його процедурного інструментарію, що вимагає не тільки злагодженої різнорівневої їх співпраці, але й «якісного» за змістом та ефективного у застосуванні правового підґрунтя, уніфікованої практики відповідного правозастосування, досягти чого можливо лише за умови розуміння всієї унікальності ресурсу відповідного різновиду моніторингу, в т.ч. й завдяки ґрунтовному

комплексному науковому його дослідженню. З огляду на істотну активізацію вітчизняної законопроектної тематичної діяльності, додатково мотивованої й оновленням правових стандартів (Директив ЄС у 2018–2024 рр.) запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, актуалізується потреба забезпечення її результативності та ефективності, досягти яких можна поміж іншого й завдяки неухильному дотриманню принципу науковості під час такої діяльності, завдяки формуванню новітнього, релевантного вимогам реального часу, запитам суспільства, держави, пріоритетам розвитку правової науки наукового тематичного фундаменту щодо розуміння правового аспекту унікальності фінансового моніторингу політично значущих осіб, що й актуалізує відповідне дослідження, його теоретичне та практичне значення.

Доцільно зазначити, що проблематика державного фінансового моніторингу політичної значущих осіб привернула увагу представників різних наукових напрямків, щоправда, із різним ступенем деталізації їх уваги щодо всіх складових його унікального ресурсу, підтвердженням чому можуть слугувати численні праці вчених-економістів (наприклад, роботи О. Куришко, В. Бавина, К. Бисаги, З. Пестовської, Н. Гудзя, В. Сироти, Ю. Ващенко та ін.), вчених-фахівців з публічного адміністрування та державного управління (наприклад, роботи Р. Баранова, І. Кресіної, Ф. Рагімова, В. Баштанника, Н. Васильєвої, Н. Липовської, С. Прилипка та ін.), вчених-політологів, вчених-соціологів тощо. У правовій науці дослідження відповідного питання, з огляду на унікальність його ресурсу, також характеризується різновекторністю, із акцентом уваги науковців на різні його властивості, особливості реалізації, в т.ч. й у контексті діяльності різних суб'єктів протидії корупції, місця і ролі його в інструментарії запобігання останній, висвітленням специфіки врегулювання засад нормами різних галузей національного права, міжнародного права, перспектив вдосконалення в умовах реалізації

євроінтеграційного вектору законотворчої діяльності тощо. Науково-теоретичне підґрунтя дослідження сформували не лише працівники з різних наукових сфер, але й напрацювання представників різних напрямків правової науки. Доцільно згадати праці вчених-теоретиків права (Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришина, С. Погребняка та ін.), представників науки фінансового права (наприклад, роботи М. Кучерявенка, Т. Латковської, І. Криницького, Р. Гаврилюк, С. Пацурківського, О. Макух, Н. Новицької, Ю. Аністратенко, А. Волевської, Н. Ковалко, І. Бондаренко, О. Дмитрик, Є. Смичка та ін.), науки конституційного права (наприклад, роботи О. Батанова, М. Баймуратова, Ю. Барабаша, О. Щербанюк, О. Бориславської та ін.), науки кримінального права (наприклад, роботи О. Дудорова, Є. Письменського, Т. Тертиченка, М. Хавронюка, Р. Мовчана, А. Вознюка, С. Чернявського, О. Калганової та ін.), а також праці вчених-адміністративістів — М. Шевченка, Т. Хабарової, Т. Коломoeць, В. Колпакова, Д. Євтушенко, О. Миколенка, О. Скрипки, А. Собакаря, О. Комісарова, Є. Легези та ін.

Попри наявність значної кількості наукових робіт, цінність яких не заперчується, відзначається відсутність комплексних робіт, безпосередньо присвячених правовому аспекту державного фінансового моніторингу політично значущих осіб, із акцентом уваги на його категоріальний аспект, генезу та особливості формування законодавчого підґрунтя, специфіку та тенденції доктринального дослідження, виявлення унікальності його основоположних засад, системи суб'єктів, із визначенням ролі і значення кожного із них, процедурного виміру, а також обґрунтуванням доцільності запозичення позитивних зарубіжних практик законотворчості та правозастосування й пріоритезацією основних векторів вдосконалення використання ресурсу державного фінансового моніторингу політично значущих осіб в сучасних умовах державотворення та правотворення в Україні в контексті реалізації євроінтеграційних прагнень останньої, що й актуалізує потребу здійснення дослідження у розрізі теоретичного та практичного вимірів.

Розділ 1

ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ПОЛІТИЧНО ЗНАЧУЩИХ ОСІБ

1.1 Стан дослідження фінансового моніторингу політично значущих осіб у вітчизняній правовій науці

Огляд питання варто розпочати із зазначення того, що проблематика фінансового моніторингу взагалі та фінансовий моніторинг політично значущих осіб як його різновиду зокрема привертала увагу представників різних наук, з огляду на її міждисциплінарний характер. Як представники економічної науки (наприклад, роботи О. Куришко, В. Бавина, К. Бисаги, З. Пестовської, Н. Гудзя, В. Сироти, Ю. Ващенко), так і представники науки публічного адміністрування, з акцентом на особливість статусу осіб, щодо яких такий моніторинг здійснюється (наприклад, роботи Р. Баранова, І. Кресіної, Ф. Рагімова, В. Баштанника, Н. Васильєвої, Н. Липовської, С. Прилипка), і, безперечно, представники правової науки у різні історичні періоди приділяли різний обсяг уваги цьому питанню, щоправда, із збереженням особливостей як галузевого підходу, так і авторського погляду на предмет дослідження. Науковців-економістів, а також фахівців з державного управління та адміністрування, в першу чергу, цікавили питання ролі і місця фінансового моніторингу в системі елементів фінансової системи держави взагалі, фінансових інструментів й його ролі у реалізації

державної фінансової політики, його ролі як «фільтру» для усунення перешкод у реалізації відповідного напрямку державної політики (різні аспекти цієї проблеми висвітлювали у своїх роботах О. Куришко, В. Бавин, К. Бисага, З. Пестовська, Н. Гудзь, В. Сирота, Ю. Ващенко, Р. Баранов, І. Кресіна, Ф. Рагімов, В. Баштанник, Н. Васильєва, Н. Липовська, С. Прилипко та ін.). Варто зупинитися окремо на аналізі роботи К. Бисаги «Політично значущі особи: виявлення та ідентифікація (міжнародний досвід та українські реалії)», в якій детально висвітлюється проблематика формулювання визначення «політично значущі особи» у національному законодавстві та в актах міжнародного права, в тому числі й в аспекті генези формування такого визначення із посиланнями на стратегічні вектори вітчизняної та зарубіжної нормотворчості. Не менш цікавими є положення цієї роботи, які присвячені аналізу досвіду нормотворчої діяльності зарубіжних країн, в аспекті визначення відповідної категорії осіб, а також «якості» відповідних норм-дефініцій в аспекті їх прозорості, зрозумілості критеріїв для виділення відповідної категорії осіб [10]. Представників правничої науки проблематика фінансового моніторингу політично значущих осіб зацікавила одразу у різних аспектах, що й обумовило появу тематичних робіт різної галузевої спрямованості. Тобто, мову можна вести про те, що у правових наукових дослідженнях фінансовий моніторинг політично значущих осіб є предметом міжгалузевим. Так, наприклад, фахівці з науки кримінального права відповідну проблематику розглядають в аспекті протидії відмиванню грошей, отриманих злочинним шляхом, протидії корупції, а також кримінальної відповідальності за вчинення відповідних протиправних діянь, які вчинені окремою категорією осіб, які наділяються особливим правовим статусом, наділяються публічною владою, а отже можуть вчиняти протиправні діяння, які негативно впливають на розвиток держави, на її статус у світовій спільноті й створюватимуть «загрозу» для економічної привабливості, для партнерства. Варто згадати роботи, зокрема Л. Доля, що звертає увагу на проблематику небезпеки

легалізації відмивання грошових коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом й зосереджує увагу на важливості унормування системи заходів кримінальної відповідальності задля реагування на вчинення відповідних діянь, заходів як реакції держави на вчинення відповідних протиправних діянь [34]. О. Столярський у своїй роботі обґрунтовує непересічену роль міжнародно-правовій співпраці у боротьбі з відмиванням грошей у наркобізнесі, виокремлюючи можливу участь у вчиненні таких діянь політично значущих осіб, важливість закріплення у законодавстві релевантних заходів кримінально-правової протидії таким діянням [148]. С. Буткевич, зосереджуючи увагу на співвідношенні відмивання грошей і корупції, доводить можливість участі в таких діяннях, як активну так і пасивну роль, політично значущих осіб, як осіб, наділених «значною політичною владою». На думку вченого, ефективною протидією таким явищам є унормована система розгалужених кримінально-правових санкцій [15].

Варто також звернути увагу на роботи В. Першина, присвячені загальній характеристиці ознак, принципів фінансового моніторингу [102, с. 70–73], М. Перепелиці, із акцентом уваги на проблеми правового регулювання структури національної системи фінансового моніторингу в контексті міжнародних правил і положень [101]. Можна згадати і роботу А. Овчаренко, В. Іржавської, присвячену окремим питанням посилення фінансового моніторингу політично значущих осіб в Україні в умовах воєнного стану [93], в якій аналізуються положення нового законодавства (період 2022–2023 рр.) й його узгодженість із вимогами FATF, а також виокремлюються певні проблемні питання їх застосування, серед яких: «... проблематика», пов'язана із політично значущими особами», їх реєстр й ускладнення фінансового моніторингу щодо них; відсутність чітких критеріїв ризико-орієнтованого підходу до фінансового моніторингу» [93].

Не менш цікавою є й робота Н. Лугіної та В. Левчишина з проблематики розуміння фінансового моніторингу як способу протидії

легалізації (відмиванню) злочинних доходів [79], в якій аналізується вплив змін у законодавстві на вирішення проблеми.

Куркула А. аналізує фінансовий моніторинг в аспекті виокремлення його функцій та визначення релевантності їх вимогам сучасності [74]. Серед таких функцій виокремлюються: упорядкувальна (організаційно-управлінська), контрольно-наглядова, оперативно-аналітична, інформаційна, превентивна [74, с. 69]. Цінність роботи полягає у тому, що через функції пропонується комплексний погляд на ресурс фінансового моніторингу в цілому.

Цікавою виглядає робота М. Перепелиці, із акцентом уваги на характеристику національної системи фінансового моніторингу в контексті міжнародних зобов'язань України, в якій слушно відзначається як пріоритет національної нормотворчості у відповідній сфері відносин — імплементація міжнародних правових стандартів запобігання та протидії легалізації (відмиванню) «брудних грошей» [101], із аналізом вимог FATF та кореляції їм національних стандартів (генеза у нормативному закріпленні) [101].

Кузьмінська О., характеризуючи оцінку відповідності заходів системи фінансового моніторингу України міжнародним стандартам FATF, звертає увагу на «покращення стану релевантності національних норм щодо запобігання відмиванню «брудних грошей» міжнародним стандартам як в цілому, так і щодо політично значущих осіб зокрема» [73, с. 59], хоча й із акцентом уваги на те, законодавство, яке діяло на момент написання роботи, хоча й із зазначенням водночас, що стосовно «обмеження строку фінансового моніторингу» (яке раніше діяло) і є положенням, яке «... не відповідає вимогам FATF» [73, с. 59]. Відповідне неузгодження в законодавстві вже усунуто.

Цікавою є ця робота й в аспекті аналізу показників рівня технічної відповідності стану системи фінансового моніторингу, в тому числі й щодо політично значущих осіб, за рекомендаціями FATF у зарубіжних працях. Так, наприклад, за відповідними показниками повну відповідність демонструє Литва, переважну

відповідність — Польща, Албанія, Україна, а часткову — Кіпр, Болгарія [73, с. 65].

Козинець І., Лось А., розглядаючи фінансовий моніторинг в Україні, в т.ч. й в аспекті поширення його на політично значущих осіб, зазначають про «прогрес» у підвищенні «якості» законодавчих його засад, урахування рекомендацій FATF й вимог часу, зокрема щодо: «... визначення кола операцій, які підлягають фінансовому моніторингу; впровадження ризик-орієнтованого підходу, спрощення заходів перевірки, вдосконалення процедури верифікації клієнтів й вдосконалення процедури накладення штрафів» [59, с. 239]. Релевантність національного законодавства про фінансовий моніторинг вимогам міжнародно-правових стандартів привернула увагу й І. Гаєвського, з акцентом його уваги на засади організаційної протидії, процедурної складової фінансового моніторингу, [25] й роздумами щодо можливої участі України у моделюванні правових засад протидії легалізації «брудних грошей».

Не менш цікавими за своїм змістом є тематичні роботи О. Дудорова, Є. Письменського, Т. Тертиченка, М. Хавронюка, Р. Мовчана, А. Вознюка, С. Чернявського [19; 20; 37; 38; 39; 40; 104; 139], присвячені різним аспектам кримінально-правової протидії легалізації («відмиванню») «брудних» грошей, із виокремленням актуальних питань релевантного реагування на участь у таких діяннях політично значущих осіб.

Калганова О., досліджуючи проблематику протидії легалізації (відмивання) «брудних» грошей, звертає увагу й на фінансовий моніторинг як дієвий інструмент, хоча й із узагальненим аналізом (без акценту на політично значущих осіб), проте із зазначенням саме ефективності цього інструменту та доцільності його застосування, із урахуванням досвіду зарубіжних країн та імплементацією у національне законодавство положень FATF [51].

У контексті аналізу кримінально-правової проблематики протидії легалізації (відмивання) «брудних» грошей, деякі аспекти фінансового моніторингу, в т.ч. й із фрагментарним згадуванням

політично значущих осіб, висвітлюють положення у своїх роботах й інші науковці-представники галузевих шкіл Державного податкового університету, які проводять тематичні дослідження, в т.ч. й у співпраці із суб'єктами фінансового моніторингу (наприклад, Ю. Лимаренко, А. Гарбінська-Руденко) [78; 28]. Не слід забувати, що зміст відповідної проблематики поєднує не лише матеріальні, але й процесуальні питання, що й зумовлює підвищений інтерес до неї з боку вчених-процесуалістів, які зосереджуються на особливостях розслідування відповідних категорій справ (наприклад, роботи О. Халіна, С. Чернявського, Ю. Озарова, В. Дрозд, О. Капліної, Т. Лоскутова, Є. Назимка, О. Логвиненко, О. Волобуєва, Л. Лобойка, М. Городецької) [174; 162; 176; 35; 36; 52; 88], на дослідженні специфіки правового статусу політично значущих осіб й їх місця в системі суб'єктів протиправних діянь (наприклад, роботи М. Лошицького, В. Вапнярчука, О. Дрозда та ін.) [35; 36], особливостей формування доказової бази для розслідування відповідних справ (наприклад, роботи І. Тітка, Ю. Гуцуляк, В. Стратонова, Т. Пономарьової, А. Чубенка, В. Топчія та інших) [149] тощо. Не менш цікавими є й роботи вчених-правників, присвячені порівняльно-правовому аналізу засад протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, в тому числі й політично значущими особами, як у національному законодавстві, так і у зарубіжному законодавстві (наприклад роботи О. Дудорова, Т. Тертиченко, О. Капліної, Є. Письменського, Є. Назимка та ін.), а також у розрізі міжнародно-правовому та в аспекті співвідношення європейсько-правових стандартів й національних правових положень (наприклад, роботи М. Шевченка, С. Буткевича, Т. Хабарової та ін.) [178; 179; 180; 15; 173]. Так, зокрема О. Дудоров і Т. Тертиченко детально аналізують протидію відмиванню «брудного» майна в аспекті співвідношення європейських правових стандартів та положень Кримінального кодексу України [40].

Не менший інтерес викликають й роботи представників науки фінансового права, в яких аналізується не тільки фінансовий

моніторинг як інструмент в механізмі регулювання суспільних відносин (наприклад, роботи М. Кучерявенка, Т. Латковської, І. Криницького, О. Дмитрик та ін.), як правова категорія галузевої науки (наприклад, роботи Р. Гаврилюк, С. Пацурківського, О. Макух, Н. Новицької, Ю. Аністратенко та ін.), в аспекті співвідношення його із фінансовим контролем, наглядом та фінансовим спостереженням (наприклад, роботи І. Криницького, Л. Волевської, Н. Ковалко та ін.) але й галузевий аналіз самого фінансового моніторингу політично значущих осіб як особливого різновиду відповідного фінансового інструментарію (наприклад, роботи І. Бондаренко, О. Дмитрик, Є. Смичка та ін.) [12; 161].

Ну і, безперечно, значну увагу проблематиці фінансового моніторингу політично значущих осіб приділено представниками науки адміністративного права. Одразу ж варто звернути увагу, на те, що і у галузевих наукових роботах, попри увагу до окремих аспектів фінансового моніторингу політично значущих осіб, комплексного аналізу проблематики і до цього часу немає. Так, зокрема, фінансовий моніторинг в аспекті методів публічного адміністрування крізь призму адміністративно-правового регулювання розглядають В. Гаращук, С. Вітвіцький, О. Рябченко, Ю. Пирожкова, О. Гетманець тощо. Фінансовий моніторинг в аспекті співвідношення його із фінансовим контролем та наглядом й розмежуванням з іншими складовими елементами механізму протидії корупційним діям досліджують М. Шевченко, Т. Коломoeць, В. Колпаков, Д. Євтушенко, О. Миколенко тощо.

Роль і значення адміністративно-правового регулювання у забезпеченні протидії відмиванню грошей, отриманих злочинним шляхом, із акцентом уваги на особливість фінансового моніторингу політично значущих осіб, у своїх роботах (з різним ступенем деталізації) аналізують М. Шевченко, Т. Коломoeць, О. Миколенко, Д. Євтушенко [179; 180; 62; 63]. Зокрема М. Шевченко, аналізуючи адміністративно-правовий аспект запобігання та протидії легалізації («відмивання») корупційних доходів публічними діячами,

зосереджується на унікальності ресурсу адміністративно-правових та інституційних основ системи заходів запобігання. Відзначаючи специфіку таких основ, автором обґрунтовано доводиться вагома роль у такому запобіганні норм адміністративного права, із їх фіксацією у різних зовнішніх формах виразу [178]. О. Скрипка, аналізуючи організаційно-правові засади первинного фінансового моніторингу, цілком слушно зупиняється на питаннях ролі і значення його у національній системі запобігання та протидії легалізації («відмиванню») «брудних» грошей [141], досліджуючи його загальні та специфічні ознаки, зупиняючись, хоча і у загальних рисах, на характеристиці деяких елементів його організаційного механізму. О. Скрипка розкриває природу цього виду фінансового моніторингу, пропонуючи його «збірний» варіант, який полягає у «покладенні в основу потреби реалізації публічного інтересу у сфері економічної безпеки держави, унормуванні статусу його суб'єктів, процедурного алгоритму, а також застосуванні заходів реагування для припинення підозрілих операцій» [141]. Водночас, варто зазначити, що, попри детальний аналіз відповідного питання, із поглядом на доктринальний аналіз та нормативний його аспекти, проблематика саме особливостей фінансового моніторингу стосовно політично значущих осіб, на жаль, у цій роботі залишається поза увагою, що зумовлено об'єктивними причинами, відсутністю врегулювання цього питання у чинному на той час законодавстві. Майже тотожні положення висвітлюються і у колективній монографії О. Скрипки у співавторстві із А. Собакарем та О. Комісаровим [65].

Варто також зазначити, що в наявності і наукові роботи, безпосередньо присвячені проблематиці правового статусу політично значущих осіб, що дозволяє виявити їх особливість у порівнянні з іншими суб'єктами публічно-правових відносин (наприклад, роботи Т. Коломоець, Д. Євтушенко, М. Титаренко, О. Макаренкова, М. Шевченка, Н. Армаш тощо). Зокрема, Т. Коломоець, Д. Євтушенко, М. Титаренко звертають увагу на «дефекти

нормативної моделі» довічного фінансового моніторингу політично значущих осіб, зазначаючи, що із всього розмаїття існуючого у світі нормативних моделей фіксації політично значущих осіб в Україні обрана «збірна модель», яка, з одного боку, є зрозумілою, проте, з іншого боку, не дозволяє у повній мірі охопити все розмаїття ознак, які у сукупності формують унікальність правового статусу політично значущих осіб [62]. Варто відзначити обґрунтування «зв'язку» особливого правового статусу цих осіб із виконанням ними «політичних функцій», «особливо важливих політичних функцій» [62]. М. Шевченко, досліджуючи адміністративно-правовий аспект проблематики запобігання та протидії легалізації («відмивання») корупційних доходів публічними діячами, намагається, із акцентом на рекомендації FATF, виділити унікальні властивості таких осіб [178]. Т. Коломoeць, приділяючи увагу фінансовому моніторингу політично значущих осіб, обґрунтовує наділення їх особливим правовим статусом із кореспондуючими обов'язками та правами, засади яких унормовані в актах різних галузей законодавства [62]. Н. Армаш висвітлює унікальність правового статусу політично значущих осіб у контексті прискіпливої уваги до унікальності правового статусу державних політичних діячів крізь призму зарубіжного та вітчизняного досвіду нормативного закріплення та практичної реалізації норм права [7]. Цілком логічним є те, що ця категорія осіб привертає увагу вчених-правників, які є представниками різних галузевих правових наук, знову ж таки з огляду на її міжгалузевий зміст, що і дозволяє краще з'ясувати особливість правового статусу цих осіб. У цьому аспекті варто згадати роботи як вчених-представників науки кримінального права (роботи О. Дудорова, М. Хавронюка, Є. Письменицького та ін.), так і вчених-конституціоналістів, а саме: О. Батанова, М. Баймуратова, Ю. Барабаша, О. Щербанюк, О. Бориславської та ін.), вчених-адміністративістів (Н. Армаш, В. Гарашука, А. Берлача, В. Колпакова, Т. Коломoeць, Л. Білі-Тіунової та ін.), вчених — представників науки фінансового права

(І. Криницького, М. Кучерявенка, Т. Латковської, Л. Касьяненко, О. Дмитрик та ін.) тощо.

Умовно можна вести мову про те, що зазначена проблематика у вітчизняній правовій науці досліджується у декількох аспектах як: а) феномен самого фінансового моніторингу, із з'ясуванням його особливого правового змісту, правових засад його використання у суспільних відносинах; б) унікальність політично значущих осіб в системі суб'єктів, наділених публічною владою, відмінність їх від інших суб'єктів у реалізації публічної влади; в) аналіз можливих протиправних діянь, які можуть бути вчинені зазначеними особами, із використанням ними наданого правового статусу.

Навіть з огляду на наявність значної кількості різногалузевих наукових робіт з відповідної проблематики, варто стверджувати, що саме одновекторність є домінуючою ознакою, що, безперечно, є важливою, бо дозволяє з'ясувати окремі аспекти ресурсу фінансового моніторингу політично значущих осіб, проте, з іншого боку, є й певним недоліком, бо саме комплексний характер дослідження відповідної проблеми й дозволяє з'ясувати унікальність проблеми в цілому, унікальність фінансового моніторингу політично значущих осіб як особливого правового «фільтру» для унеможливлення використання зазначеною категорією осіб наданих публічно владних повноважень й впливу на реалізацію державної влади в цілому.

З огляду на це пріоритетності набуває саме комплексний доктринальний аналіз питання фінансового моніторингу політично значущих осіб в аспекті поєднання як результатів вже наявних фахових тематичних досліджень, так і поглибленого дослідження механізму самого фінансового моніторингу політично значущих осіб в аспекті з'ясування унікальності кожного із його елементів, а також з акцентом уваги на сучасне нормативно-правове підґрунтя використання його в цілому. Це дозволить, з одного боку, акумулювати результати міжгалузевих фахових досліджень, й, з іншого боку, виокремити саме ту унікальність його, яка й дозволяє використовувати

його в якості дієвого інструменту протидії можливим протиправним діям зазначеної категорії осіб, із використанням ними публічно-владних повноважень й створення загроз «завдання шкоди» для реалізації такої влади у суспільстві [167].

Окрім різновекторності для наявного стану справ із дослідження феномену фінансового моніторингу політично значущих осіб у вітчизняній правовій науці характерним є й різний ступінь спеціалізації таких досліджень, що свідчить все ж таки про «різний ступінь занурення» представників правничої науки у дослідженні відповідної теми. У переважній більшості все ж таки характерним є погляд на проблематику фінансового моніторингу політично значущих осіб в аспекті дослідження більш змістовної проблематики, як-то: фінансові інструменти реалізації державної політики, «фільтри» протидії відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом, правовий статус осіб, наділених публічною владою, й особливості реалізації ними свого правового статусу, відповідальність спеціальних суб'єктів за вчинення протиправних діянь, пов'язаних із використанням особливого правового статусу, тощо [167].

Варто також вести мову про те, що вчені-правники проявляють увагу до відповідного питання з різним ступенем ініціативності, що зумовлено різними факторами, серед яких: оновлення положень чинного законодавства й потреба дослідження ефективності його застосування, а також оновлення його наукового базису; рецепція у праві й використання її як дієвого інструменту удосконалення національного законодавства у світлі прийняття Україною зобов'язань щодо уніфікації та гармонізації національного та міжнародного законодавства у сфері визначення особливого статусу політично значущих осіб й протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, й протидії тероризму. Це свідчить про певну умовну «етапність» («кілька хвиль») в активізації наукового пошуку тематичного спрямування у вітчизняному фаховому науковому середовищі. Умовно можна вести мову про етап «до прийняття» Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню)

доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (перша редакція), етап «після прийняття» цього Закону; етап «після прийняття нової редакції Закону» («Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» щодо політично значущих осіб»), етап «удосконалення» його окремих положень у зв'язку із прийняттям Україною нових міжнародних зобов'язань України як умови вступу в ЄС та отримання фінансової допомоги від МВФ, імплементації міжнародних стандартів FATF та європейських норм у сфері фінансової діяльності. Така «етапність», на жаль, не сприяє «стабільності» наукового інтересу до цієї проблеми, проте цілком можливо, з огляду на визначення нових пріоритетів розвитку вітчизняної правової науки (Пріоритетні напрямки фундаментальних та прикладних наукових досліджень, визначені Стратегією Національної академії правових наук України 2021-2025 роки, затвердженні Постановою загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021р. №12-21), «... в частині першій, пункт (1.15.) йдеться про фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні, з яких: протидія легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, з використанням офшорних зон; політика держави у сфері боротьби з корупційною злочинністю; проблеми відповідальності та запобігання; методи виявлення та оцінки тіньової економічної діяльності як джерела злочинності [89], варто згадати про, наприклад, вектори вітчизняної правотворчості та державотворчості, пов'язані із реалізацією євроінтеграційних та північноатлантичних прагнень, вести мову про потребу початку ще одного етапу у дослідженні феномену фінансового моніторингу політично значущих осіб, саме з акцентом як на новаційність викликів часу, так і «нового погляду» на ресурс самого фінансового моніторингу політично значущих осіб в умовах відповідних викликів часу [167].

Отже, дослідження феномену фінансового моніторингу політично значущих осіб у вітчизняній правовій науці варто вважати таким, що відрізняється як різновекторністю (з акцентом на різні властивості його, авторським поглядом на особливості його реалізації, а також врегулювання його засад нормами різних галузей національного права), так і «опосередкованістю» (у контексті дослідження інших комплексних проблем, із домінуванням уваги до різних окремих його властивостей й фрагментарним поглядом на унікальність його ресурсу в цілому) та «етапністю» (із активізацією «наукового інтересу» з огляду на появу «нових факторів такої зацікавленості», як-то: оновлення положень національного законодавства, нові зобов'язання України перед міжнародною спільнотою щодо імплементації, гармонізації законодавства із відповідними міжнародними та правовими стандартами тощо). В умовах пріоритизації нових векторів доктринальних правових (як галузевих, так і комплексних) досліджень, нових викликів для сучасного вітчизняного правотворення та державотворення доцільним вбачається посилення спеціалізації доктринальних фахових досліджень, присвячених безпосередньо питанням фінансового моніторингу політично значущих осіб, із одночасним урахуванням, як вже наявних результатів різногалузових доктринальних напрацювань, так і поглибленим аналізом його унікального організаційного механізму, з огляду на виклики реального часу й забезпеченням ефективності його використання саме в таких умовах [167].

1.2 Фінансовий моніторинг політично значущих осіб як правова категорія

Одразу ж варто розпочати з етимологічного аналізу назви «фінансовий моніторинг політично значущих осіб», зазначаючи, що має місце «складне» словосполучення, що й дає можливість умовно виокремити дві складові його, а саме: «фінансовий

моніторинг» та «політично значущі особи». Отже, доцільним є етимологічний аналіз кожної із зазначених складових. Так, зокрема, фінансовий моніторинг пропонуємо дослідити в аспекті уваги як щодо «фінансовий», так і «моніторинг». Аналіз енциклопедичної, довідникової літератури свідчить, що «фінансовий» розглядається як «пов'язаний із фінансами, пов'язаний із організацією фінансів, грошового обігу й кредиту» [163], «безпосередньо має зв'язок» із фінансами» [41] й «той, що має відношення до фінансів» [8]. Тобто, перша складова словосполучення «фінансовий моніторинг» передбачає його «зв'язок» із «фінансами» у всьому багатоманітті його розумінні. «Фінанси» — це «сукупність грошових відносин, пов'язаних с формуванням, мобілізацією і розміщенням фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом вартості створеного на основі їх використання валового внутрішнього продукту, а за певних умов — і національного багатства» [8], «фінансовий» — «... пов'язаний з організацією фінансів, грошовим обігом, кредитом» [18]. Фінанси — (lat. *financia*-готівка, прибуток) — це «економічні відносини, які виникають у процесі розподілу і перерозподілу вартості національного багатства, сукупного суспільного продукту, національного доходу у зв'язку з формуванням централізованих і децентралізованих грошових фондів у суб'єктів господарювання та держави з метою виконання ними своїх функцій, завдань, забезпечення умов розширеного відтворення й соціально-економічного розвитку» [155], «... це економічні відносини, пов'язані з утворенням й розподілом та використанням фондів грошових коштів держави та органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій, в процесі яких відбувається розподіл і перерозподіл сукупного суспільного продукту й контроль за задоволенням суспільних потреб» [96], «... це публічні фонди коштів, що утворюються державою, органами місцевого самоврядування визнаними державою необхідними для суспільного і використовуються для свого функціонування виключно на підставі закону [96].

Натомість «моніторинг» (від lat. «monitoring», той, що «контролює, контролювання») означає «безпосереднє спостереження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату, а також прогнозування та запобігання критичних ситуацій» [85], «нагляд за будь-яким процесом або станом» [163], «постійне ознайомлення з загальним станом підконтрольного суб'єкта чи окремими напрямками його діяльності» [144], «безперервне стеження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату» [18], «система постійних спостережень оцінки і прогнозу змін стану будь-якого природного, соціального та іншого об'єкту» [143], «комплекс спостережень і досліджень, які стосуються змін у навколишньому середовищі, викликаних діяльністю людини, з метою одержання потрібної інформації для розробки (прийняття) певних пропорцій (рішень)» [41], «... систематичне відстеження, вивчення стану «явища, процесів, співставлення результатів постійних спостережень для одержання обґрунтованих уявлень про їх дійсний стан, тенденції розвитку» [85], «комплекс спостережень і досліджень щодо об'єкта для отримання інформації для розробки заходів, програм, рішень [41].

Отже, цілком логічно вести мову про те, що перша складова словосполучення містить чітку вказівку на «зв'язок» із «фінансами», в той час як друга — вказівку на діяльність, яка із фінансами пов'язана. Аналіз визначень, запропонованих у довідникових джерелах, свідчить про те, що така діяльність асоціюється із декількома можливими її видами, серед яких (про це й свідчать ті слова, які використовуються у вищезазначених джерелах): контроль, нагляд, спостереження, співставлення тощо. З огляду на їх змістовну відмінність, а також, враховуючи той факт, що предметом цієї роботи є саме «фінансовий моніторинг», варто провести порівняльний аналіз складових суміжного понятійного ряду, а саме: контролю, нагляду, моніторингу, спостереження для того, щоб з'ясувати, чи коректною є запропонована законодавцем назва для позначення

відповідного виду діяльності, а також, чи коректними є положення правової науки у відповідній частині [166].

Так, контроль (франц. *controle*) означає «... перевірку, облік або спостереження з метою перевірки», «установи, особи, що перевіряють діяльність будь-якої іншої організації або відповідальної особи, звітність», «заключну функцію управління» [67], «перевірка, облік діяльності когось або чогось, нагляд з метою перевірки» [68], «... перевірка, спостереження з метою перевірки, контроль над звітністю» [18], «... перевірка контрольованого об'єктів встановленим вимогам» [18], «вимагати, перевіряти, вимагати звіт, вчиняти дії» [18]. У правовій навчальній та науковій літературі також зосереджується увага на з'ясуванні змісту контролю (представниками різних фахових наукових напрямків) у «прив'язці» до, наприклад, суб'єкту його здійснення (парламентський, президентський, урядовий, громадський тощо), до інструментів публічного адміністрування (як правило, з аналізом його ресурсу у «парі» із наглядом), до сфери його здійснення (наприклад, фінансовий, банківський, валютний, митний тощо). Не зважаючи на все багатоманіття питань, які потраплялось у поле зору вчених-правників в аспекті дослідження контролю й на все розмаїття запропонованих авторських визначень, варто стверджувати, що контроль асоціюється все ж таки із активними діями суб'єкта, який його здійснює, звідси й переважання використання в авторських дефініціях для його позначення слів «перевірка», «втручання», «формулювання звіту» тощо. Так, наприклад, О. Андрійко розглядає контроль як «функцію держави, що полягає у спостереженні та аналізі відповідності діяльності усіх суб'єктів суспільних відносин установленим державою параметрам, а також у певному «коригуванні» відхилень від цих параметрів» [6, с. 2], В. Гаращук розглядає контроль як «основний спосіб забезпечення законності і дисципліни в державному управлінні. Він є одним з найважливіших елементів державного управління, важливою функцією держави», «... є одним з основних факторів, який дисциплінує поведінку службовців державного апарату та громадян

як у сфері державного управління, так і в суспільстві взагалі, це те, що робить «прозорим» для суспільства діяльність держави, а для держави — внутрішньосупільні відносини, стан роботи окремих державних та інших утворень тощо» [27, с. 202], С. Кушнір, аналізуючи державний контроль у сфері вищої освіти в Україні, звертає увагу на його комплексний характер й визначає як «... об'єктивно зумовлену діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, що здійснюється на постійній основі, передбачає оперативне втручання уповноважених органів у діяльність підконтрольних об'єктів, полягає у спостереженні за функціонуванням останніх, отриманні об'єктивної та достовірної інформації про стан законності та дисципліни у них, застосуванні заходів щодо попередження та усунення порушень законодавства, виявленні причин та умов, що зумовили правопорушення, наданні організаційної та правової допомоги об'єктам, застосуванні у разі потреби заходів щодо притягнення винних до відповідальності» [75, с. 6]. Як бачимо, виокремлюються «... постійна основа», «оперативне втручання», «заходи допомоги», «заходи примусу». Також можна згадати роботи вчених-адміністративістів, в яких контроль розглядається «у парі» із наглядом. Так, наприклад, Т. Коломоець пропонує визначення контролю як «... активне втручання суб'єкта публічної влади в діяльність підконтрольного об'єкта... як заходи щодо спостереження за функціонуванням об'єкта з метою: отримання об'єктивної та достовірної інформації про нього, застосування заходів попередження (з правом прямого втручання в оперативну діяльність), надання допомоги, виявлення причин і умов порушення законодавства, вжиття заходів для притягнення винних до відповідальності» [61, с. 194], члени авторського колективу підручника «Адміністративне право України. Академічний курс» за заг. ред. В. Авер'янова визначають контроль як «зворотній зв'язок» [2, с. 350], як «діяльність, що полягає у встановленні результатів роботи, допущених відхилень від вимог, виявленні причин та умов таких порушень, визначення шляхів їх подолання» [2, с. 349]. Члени авторського колективу

підручника «Загальне адміністративне право» за заг. ред. Р. Мельника визначають контроль як «... стабілізуючий засіб (важіль) впливу суб'єкта владних повноважень на діяльність об'єкта ... за для зіставлення фактичних даних (дій), рішень об'єкта із встановленими ... моделями поведінки, оцінювання їх правомірності й адекватного реагування у разі порушень» [45, с. 600], Дещо узагальнене визначення, щоправда, все ж таки основні ознаки контролю прослідкувати можна. Положення майже аналогічного змісту можна знайти й в інших навчальних галузевих джерелах [1; 3; 4; 44; 61; 95; 97; 140; 147].

Не зважаючи на розмаїття авторських формулювань контролю, всі запропоновані визначення передбачають вказівку на його активний характер, активне втручання у діяльність підконтрольного об'єкта (право «втручання») й можливість застосування заходів для притягнення винних осіб до відповідальності. Тобто, це не просто «спостереження», «огляд», «допомога», а саме постійна, системна діяльність, із можливістю активних дій по відношенню до об'єкта, в тому числі й примусових, в тому числі й для притягнення до юридичної відповідальності.

Не менш цікавими є й роботи вчених — фінансистів, в яких вони також формулюють визначення різновидів контролю й пропонують розглядати контроль саме як «невід'ємну складову частину фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування; спеціальну галузь контролю, що здійснюється як на державному так і на місцевому рівнях» [54, с. 44], «... одну із важливих функцій держави, що контролює легальність доходів фізичних та юридичних осіб, які частково у вигляді обов'язкових платежів, податків зборів надходять до бюджетів і державних позабюджетних фондів, а також діяльність державних органів щодо виконання повноважень, які пов'язані з рухом фінансових ресурсів» [159, с. 20]. Також під фінансовим контролем розуміється «особлива сфера контролю, що становить собою діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування та інших уповноважених суб'єктів з виявлення порушень

законності, фінансової дисципліни й доцільності під час формування, розподілу й використання державних і муніципальних грошових фондів [21, с. 19]. А. К. Воронова та М. П. Кучерявенко поняття фінансового контролю розуміють як «спеціальний державний контроль, діяльність фінансових органів та їх посадових осіб по забезпеченню законності, фінансової дисципліни і раціональності при мобілізації, розподілі і використанні централізованих і децентралізованих грошових фондів та пов'язаних з ними матеріальних ресурсів» [22, с. 53]. Отже, можна з упевненістю стверджувати, що контроль варто розглядати як певну «активну діяльність», яка пов'язана із перевітками, спостереженнями та іншими формами активного втручання суб'єкта контролю у діяльність підконтрольного об'єкта.

Не варто забувати й про виокремлення у правовій науці контролінгу як інструменту публічного адміністрування (наприклад, роботи В. Гаращука). Контролінг (англ. controlling) — «систематичний контроль, відслідковування ходу виконання поставлених завдань з одночасною корекцією роботи» [27, с. 202]. Хоча й є певні відмінності у формулюванні від контролю, однак і це інструмент не є тотожним моніторингу.

Нагляд, у свою чергу, також розглядається у роботах вчених-правників, які формулюють його визначення, аналізують ознаки, у «прив'язці» до «пасивної» діяльності його суб'єкта по відношенню до об'єкта. Так, зокрема, Т. Коломонець розглядає його як «... пасивну діяльність, заходи стосовно певних фактів щодо з'ясування їх наявності або відсутності задля можливості подальшого реагування» [61, с. 194–195], С. Кушнір також звернув увагу на те, що контроль «... не варто помилково ототожнювати із наглядом, який має «пасивний» характер, відрізняється цільовою спрямованістю на певні факти, а отже й звуженими (у порівнянні із контролем) активностями по відношенню до об'єкта» [75, с. 9, 14].

У колективних фахових роботах також аналізується нагляд й виділяється як «різновид контролю пасивного характеру щодо організаційно невідпорядкованих об'єктів» [2, с. 350].

У Словнику термінів з адміністративного права за загальною редакцією Т. Коломоець та В. Колпакова якщо контроль визначено опосередковано через «контрольний (контролюючий) орган» [5, с. 181], проте всі ознаки, притаманні контролю, згадані: «системність, право оперативного втручання у діяльність підконтрольного («взаємопов'язаного») об'єкта, виявлення причин та умов, реагування на них та на протиправні діяння об'єкта» [5, с. 181]. Натомість нагляд визначено як «звужений контроль», із акцентом на його пасивний характер, відсутність системності, права втручання у діяльність об'єкта, цільовий характер (щодо певного факту) [5, с. 232]. У підручнику «Загальне адміністративне право» за заг.ред. Р. Мельника нагляд визначено як «... пасивний вид (форма) контролю» [45, с. 604]. У Великій українській юридичній енциклопедії контроль, нагляд визначені як «... поняття, яке етимологічно означає перевірку, виконання, дотримання чи досягнення, інспектування визначених завдань, отриманих результатів...» [17, с. 445] та «... пасивна форма контролю» відповідно. Досить змістовним є визначення перше й досить узагальненим за змістом виглядає друге визначення. При цьому водночас досить чітким є розмежування цих інструментів, із окресленням характерних для них ознак.

На це ж звертають увагу й вчені — фахівці з фінансового права. (М. Кучерявенко, А. Касьяненко, Р. Гаврилюк, Т. Латковська, І. Криницький та ін.).

Отже, нагляд, в т.ч. й фінансовий, буде пов'язаний у переважній своїй більшості із «пасивною» діяльністю, із певними наявними фактами діяльності й активностями суб'єкта саме стосовно цих фактів. Однак нагляд, навіть з огляду на відповідну особливість, не є простим спостереженням, діяльністю, яка здійснюється «у разі сумнівів», у випадку «потенційно загрозової ситуації». Це все ж таки діяльність суб'єкта стосовно об'єкта, із можливістю використання наданого ресурсу у випадку підтвердження відомостей «цільового факту», вжиттям заходів стосовно саме цього факту

й забезпечення подальших активностей з боку держави (публічної влади) щодо реагування на виявлені (підтвердженні) факти [166].

Стосовно ж моніторингу як іншого елементу у суміжному понятійному ряду варто стверджувати, що це діяльність, яка пов'язана саме із спостереженням, співставленням (порівнянням), аналізом певних даних, без певних активностей, які пов'язані з різним ступенем їх прояву, із втручанням (безпосереднім втручанням) у діяльність об'єкту, із зорієнтованістю на попередження можливих порушень встановлених приписів, стандартів, прогнозуванням можливих наслідків у разі наявності відповідних порушень (потенційних, реальних порушень). На відміну від контролю і нагляду, моніторинг все ж таки відрізняється своєю цільовою спрямованістю, аналітичною характеристикою, а отже і змістом. Для нього характерними є «... цілеспрямовані дії щодо вжиття заходів (дій) аналітичного, порівняльного характеру, формулювання запитань і пошуку відповідей щодо діяльності об'єкта та узгодженості таких дій із унормованою моделлю ... Його, навіть, називають «пасивним різновидом» нагляду» [2, с. 364]. У словнику термінів з адміністративного права за заг. редакцією Т. Коломoeць та В. Колпакова моніторинг визначено як «... система спостереження ... з метою своєчасного виявлення змін, відхилень, їх оцінки, відвернення, реагування та ліквідації негативних наслідків» [5, с. 227].

Як бачимо, не зважаючи на певну суміжність цих понять, та сферу їх об'єктивізації, вони не є тотожними й моніторинг розглядається як самостійний інструмент, категорія поняття. Повертаючись до фінансового моніторингу, варто зазначити, що його формують його ознаки.

Серед ознак фінансового моніторингу й зосередженні уваги на ньому як різновиді моніторингу в цілому В. Першин виділяє: «публічний обов'язок держави, що впливає із призначення й зобов'язань держави; організаційно-правову природу, послідовність якої регламентується нормами права; це механізм, система суб'єктів, взаємодії яких є спостереження й виявлення підозрілих

та сумнівних операцій; це обов'язок комплексно аналізувати отриману інформацію й вживати певних дій запобіжного чи припиняючого характеру; це обов'язок щодо інформування органів держави, правоохоронних органів стосовно «фінансово неідеальних дій», метою є мінімізація легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» [102, с. 72–73].

Варто звернути увагу й на визначення та ознаки фінансового моніторингу, які сформульовані представниками вітчизняної правової науки та які закріплені у чинному законодавстві.

Так, зокрема, О. Скрипка, аналізуючи організаційно-правові засади первинного фінансового моніторингу, зазначає, що таким є «... інструмент запобігання та протидії відмиванню (легалізації) «брудних грошей», спеціальний кримінологічний захід, сукупністю таких заходів, що здійснюються спеціально визначеними в Законі суб'єктами, спрямовані на раннє виявлення інформації про підозрілих осіб, які можуть здійснювати фінансові операції з легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та/або фінансування тероризму» [141, с. 7]. Більше того, вчена уточнює, що особливість фінансового моніторингу зумовлена його правовою природою, яка «... знаходить прояв у покладанні в його основу потреби реалізації публічного інтересу в галузі економічної безпеки держави, правовому унормуванні статусу моніторингового результату, можливості застосування заходів державного примусу для припинення підозрілих фінансових операцій» [141, с. 4].

Як видно із сформульованих положень, виокремлюється цільова спрямованість відповідного моніторингу — виявлення, прогнозування, аналіз, попередження «ризиків» у фінансовій сфері держави, «ризиків» для економічної безпеки держави.

У співавторстві із О. Комісаровим, А. Собакарем, О. Скрипка у роботі зазначає, що «... фінансовий моніторинг представляє собою суперечність засобів, дій, заходів для запобігання відмиванню (легалізації) «брудних» грошей на певних об'єктах господарювання, окремі території або в більших масштабах» [65, с. 34].

Також можна зустріти визначення фінансового моніторингу у наукових джерелах як «... сукупності правовідносин, які виникають на різних рівнях фінансової системи й зорієнтовані на запобігання відмиванню грошей» [65, с. 34].

Гайворонська Я. розглядає моніторинг як «пасивну форму контролю» [26, с. 12] й робить уточнення, що він пов'язується із «відстеженням ситуації чи процесу ... аналізом, «безконтактними» способами і прийомами перевірки [26, с. 12].

Гайворонська Я. у своїх працях додатково зазначає, що фінансовий моніторинг безпосередньо пов'язується із «... ідентифікацією процесів, оцінкою вислову чинників, що впливають на певні показники» [26, с. 13],

Заслуговує на увагу робота Є. Павліченко, що пропонує правовий аналіз фінансового моніторингу і фінансового контролю, зазначаючи, що «... моніторинг, на відміну від фінансового контролю, не передбачає активного втручання в оперативну роботу об'єкта, основними його методами є облік та спостереження, має власний предмет, своє спрямування — прогнозування, аналіз, виявлення, ... певних дій» [98, с. 25–26; 141, с. 35]. Хоча й можна погодитися із тим, що ознаки дійсно є такими, які характерні для фінансового моніторингу, проте не зовсім коректним є висновок, сформульований Є. Павліченко, про те, що «фінансовий моніторинг — це поняття, тотожне фінансовому нагляду» [98, с. 26; 141, с. 35].

Питанням співвідношення фінансового моніторингу і фінансового контролю саме як окремих різновидів приділяє увагу О. Резнік, зазначаючи, що вони, хоча і є схожими, проте все ж таки є різними категоріями, бо фінансовий контроль є «... більш широким поняттям, бо передбачає нагляд і спостереження на постійній основі» [136, с. 25]. Хоча, водночас він зазначає, що є й інші розуміння з цього питання. Наприклад, І. Патюта вважає, що фінансовий моніторинг є «... ширшим», бо він передбачає «... постійне спостереження, на основі чого унеможливується подальше прогнозування ризиків із легалізацією «брудних доходів» [100, с. 49;

141, с. 25]. При цьому також пропонується огляд наявних підходів щодо розуміння у правовій науці фінансового моніторингу, а саме Е. Дмитренко вважає, що фінансовий моніторинг — це «... специфічна форма фінансового контролю, що поєднує організаційно-правові, кадрові, інформаційні та інші заходи протидії та легалізації злочинних доходів» [136, с. 26; 31, с. 44], О. Орлюк — «форма фінансового контролю, що здійснюється уповноваженими органами держави» [94, с. 430], А. Задоя також вважає, що фінансовий моніторинг — «це форма фінансового контролю, хоча й із різним змістом щодо різних видів діяльності» [46, с. 62; 136, с. 26]. О. Резнік формулює власну позицію щодо співвідношення фінансового моніторингу та фінансового контролю, зазначаючи, що фінансовий моніторинг — «це метод фінансового контролю» [136, с. 26]. М. Уткіна, досліджуючи фінансовий моніторинг як спосіб протидії легалізації «злочинних доходів», пропонує огляд наукової думки щодо співвідношення фінансового моніторингу із суміжними поняттями. Так, зокрема, О. Єлисеєва порівнює фінансовий моніторинг й оцінювання й зазначає, що він не є простим оцінюванням, а «... оцінюванням у динаміці» [42, с. 392; 153, с. 293], із постійною основою, суб'єктами, метою, інструментарієм.

Оскільки моніторинг і нагляд все ж таки відрізняється ознаками, в тому числі й своїм предметом, цільовим призначенням, методами, певна відмінність є й в суб'єктному складі, варто звернути увагу на те, що у правовій науці з'явилися нові положення, в тому числі й присвячені фінансовому моніторингу, вже з урахуванням тих змін, які відбулися у чинному законодавстві. Останні (особливо у частині унормування визначення фінансового моніторингу) обумовили потребу уваги до цієї проблеми задля з'ясування тих проблем, які виникли у правозастосуванні у зв'язку із застосуванням нових положень, а отже потреби дослідження ресурсу фінансового моніторингу вже у нових реаліях.

Не варто помилово ототожнювати фінансовий моніторинг із спостереженням, оглядом, аналізом, порівнянням тощо, які

є фактично методами, за допомогою яких фінансовий моніторинг здійснюється. І це є цілком зрозумілим, бо аналіз — це «логічний прийом розкладу предмету пізнання, поняття на складові частини за певними ознаками ...», «... метод багатомірного статистичного дослідження за допомогою численних обчислювальних процедур, до якого належать збір даних ...» [16, с. 69], спостереження — це «спосіб пізнання ... метод дослідження ... та отримання інформації ... шляхом прямої і безпосередньої реєстрації подій і умов їх перебігу» [16, с. 1173], «початковий етап емпіричного дослідження ... з метою отримання даних про об'єкт пізнання. В структурі спостереження можна виділити такі елементи: мета, засоби, результати [157, с. 606], огляд — це «стисле повідомлення про ряд подій, явищ тощо, поєднаних спільною метою», «публічне ознайомлення з чим-небудь (з метою оцінки, перевірки тощо) [18], порівняння — це «метод наукового дослідження, пізнання дійсності, покликаний встановити спільні й відмінні ознаки між процесами, явищами, об'єктами» [18], що й дозволяє стверджувати про те, що зазначені активності — це сукупності дій, рішень, які є лише складовими узагальненої діяльності, яка поєднує всі ці активності, — моніторингу. Останній передбачає не лише огляд, не лише аналіз відомостей про діяльність політично значущих осіб, не лише порівняння їх із іншими показниками, а саме сукупність зазначених дій, що й дає підстави стверджувати, що вищезазначені активності, поняття не є тотожними. У законодавстві фінансовий моніторинг саме у його «прив'язці» до запобігання відмиванню (легалізації) «брудних» грошей знайшов своє закріплення в «антилегалізаційному» законі. Так, у Законі України від 28.11.2002 року у ст. 1 пропонується визначення «обов'язкового фінансового моніторингу» та «внутрішнього фінансового моніторингу», аналіз яких свідчить про те, що фінансовий моніторинг пов'язують саме із діяльністю спеціальних суб'єктів щодо «... аналізу інформації щодо фінансових операцій ... застосування заходів щодо перевірки такої інформації» [122]. В Законі України 2019 року фіксується визначення

фінансового моніторингу як «... сукупності заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу» (п. 5 ст. 1 Закону) [123]. В Законі України редакції 2019 року пропонується визначення «фінансового моніторингу» як «... сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу і первинного фінансового моніторингу» (п. 66 ст. 1), із відсилкою водночас до двох визначень, закріплених у п. п. 16 та 45 цього ж Закону відповідно, в яких знову ж таки можна виділити те, що моніторинг розглядається як сукупність заходів. Ці заходи вживаються спеціальними суб'єктами, особливою є й сфера їх застосування, обов'язково виокремлюється специфічна цільова спрямованість цих заходів, а отже і фінансового моніторингу в цілому.

Не зважаючи на певну увагу як вчених–правників, так і законодавця до фінансового моніторингу, його варто в аспекті запобігання та протидії легалізації (відмивання) «брудних» грошей розглядати саме у розумінні «фінансового моніторингу», а не просто «моніторингу», бо важливі не тільки ознаки такої діяльності, певна сукупність заходів, але й те, хто і в якій сфері його застосовує, бо можна згадати й про існування інших видів моніторингу, які також відіграють роль «фільтрів» у протидії протиправним діям, в т. ч. й у сфері, наприклад, службової діяльності, як «фільтри антикорупції». У цьому плані варто згадати про «моніторинг способу життя суб'єктів декларації», передбачений ст. 514 Закону України «Про запобігання корупції», як захід, що застосовується з метою «... встановлення відповідності рівня життя відповідних суб'єктів наявним у них та членів їх сімей майну, одержаним ними доходами згідно з декларацією особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що подається» (ч. 1 ст. 514

Закону). Хоча цей захід також має назву «моніторинг», проте його не варто помилково ототожнювати із фінансовим моніторингом, оскільки вони відрізняються ознаками, які й формують у сукупності їх ресурс. Саме тому важливо вживати для позначення т. зв. «антилегалізаційного моніторингу» у його назві словосполучення «фінансовий моніторинг», тим самим зосередивши свою увагу на тому, що це заходи у сфері фінансів й застосовуються уповноваженими суб'єктами із «антилегалізаційною» метою щодо «брудних грошей», «брудних доходів».

Окрім того, зосереджуючись на другій складовій його назви, важливо усвідомлювати, що саме ця частина й передбачає вказівку на осіб, по відношенню до яких такий моніторинг може здійснюватися, діяльність яких може містити «ризики» й сприяти легалізації (відмиванню) «брудних» грошей.

Одразу ж варто зазначити, що в наявності як у доктрині, так і у законодавстві ряд суміжних понять (положень), які використовуються для позначення таких осіб. Так, наприклад, К. Бисага у роботі «Політично значущі особи: виявлення та ідентифікація» зосереджує увагу на проблемах визначення та термінології [10], звертає увагу на певну генезу цього поняття як у законодавстві (наднаціональний та національний рівні), а саме: появі поняття «політичні діячі», його унормуванні у законодавстві й постороковій його трансформації у «складне поняття», яким і є «політично значущі особи», тоді як у правовій науці вона також звертає увагу на певну неузгодженість цих понять в актах національного законодавства — (розширений ряд) й актах FATF, де зустрічаються положення про «політичних діячів» [10, с. 54]. Дійсно у Рекомендації 12 FATF «Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищення», яка має назву «Публічні діячі (ПЕП)» [82, с. 97], вживаються ці поняття як синонімічні, а по тексту можна зустріти лише вказівку на різновиди «політичних діячів». Натомість, у чинному національному законодавстві в наявності розширений перелік, збірне поняття

«політично значущі особи» й його складові — «різновиди політичних діячів», а також «їх близькі особи», «члени сім'ї», «пов'язані особи» (п. 20, 28, 37, 47 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»). Аналіз цих положень дозволяє стверджувати, що саме у цьому Законі (на відміну від раніше чинних) має місце «повна» нормативна модель, яка охоплює все розмаїття таких осіб, серед яких: «національні політичні діячі», «іноземні політичні діячі», «діячі, які виконують функції в міжнародних організаціях», «пов'язані з ними особи», «близькі особи», «члени сім'ї». Як бачимо, кожне із унормованих положень передбачає «прив'язку» особи до певного правового статусу. Якщо щодо «діячів» мова йде, насамперед, про «зв'язок» із публічною владою (або у межах конкретної держави, або ж іноземної держави, або ж певної міжнародної інституції), тоді як щодо «інших» («опосередкованих») осіб ця «прив'язка» має місце щодо «політичного діяча» або «діяча у міжнародній організації». На це звертають увагу у своїй роботі Т. Коломоець, Д. Євтушенко, М. Титаренко [62, с. 661–662]. Аналізуючи наявну нормативну модель «політично значущих осіб», цілком слушно зазначається, що вона є «збірною» [62, с. 662], як у розумінні об'єднання всіх «основних різновидів», так і «опосередкованих» осіб, якими є ті особи, які безпосередньо публічною владою не наділені, проте певним чином пов'язані із політичними діячами та діячами міжнародних інституцій. Для всіх цих «основних» суб'єктів, якими є іноземні політичні діячі, національні політичні діячі та діячі при міжнародних організаціях, характерною є їх «впливовість», «значимість» у публічній владі [62, с. 661] й потенційна «загроза» вчинення ними діянь щодо легалізації «брудних» грошей [62, с. 661]. У національному законодавстві нормативна модель «політично значущих осіб» в «основній» ... частині є «трьохелементною» [62, с. 662], із акцентом на «впливовість», «прив'язку до посади», «приналежність до держави або

міжнародної інституції» [62, с. 662] й до того ж акцент зроблено на «збереженні такої впливовості» у часі [62, с. 662], що знову ж таки підтверджує певну їх «неординарність» [62, с. 662] у сфері фінансів й «впливовість» у сфері публічної влади, в т.ч. й у сфері публічних фінансів. Варто підтримати Т. Коломоець, Д. Євтушенко, М. Титаренко у тому, що «не кожна посадова особа є політично значущою особою, і не кожна особа, яка виконує публічні функції, є політично значущою» [62, с. 662]. Важливим є поєднання тих ознак, які законодавець передбачив для таких осіб: а) посада (актуальна або ж «екс»); б) приналежність до держави або ж міжнародної інституції. При цьому посада має бути із того переліку, яку запропонував законодавець. До того ж такі переліки для кожного із елементів «основної» частини «політично значущих осіб» є різними. Стосовно ж «опосередкованих», «інших», «додаткових» елементів моделі «політично значущих осіб», варто зазначити, що для них є важливим «зв'язок» із «основним» суб'єктом або «родинні зв'язки» або ж «близькі ділові зв'язки», однак саме завдяки таким «зв'язкам» вони також можуть бути «ризикованими» для публічної влади, в т.ч. й у сфері фінансів.

Отже, друга частина словосполучення містить вказівку на осіб, по відношенню до яких фінансовий моніторинг має здійснюватися, що й обумовлює його особливість у всьому розмаїтті можливих видів фінансового моніторингу в цілому.

Фінансовий моніторинг політично значущих осіб варто розглядати в якості окремого виду фінансового моніторингу, який поєднує у собі загальні ознаки фінансового моніторингу й водночас особливість, обумовлену правовим статусом політично значущих осіб, що дозволяє вести мову про: а) його розгляд як сукупності (а краще все ж таки про систему) заходів, дій, засобів; б) які здійснюються у сфері фінансової діяльності; в) по відношенню до окремої групи осіб, якими є політично значущі особи; г) з метою запобігання та протидії легалізації («відмивання») «брудних» грошей; д) дії у вигляді, насамперед, спостереження, виявлення, аналізу,

запобігання легалізації «брудних» грошей. Ці ознаки фінансового моніторингу політично значущих осіб варто врахувати при формулюванні його визначення саме як системи заходів, дій, засобів (насамперед, спостереження, аналіз, запити, виявлення даних і робота з ними, профілактичні заходи, заходи реагування), які здійснюються спеціально уповноваженими особами у сфері фінансів стосовно політично значущих осіб з метою запобігання, виявлення та протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму й поширення зброї масового знищення.

1.3 Законодавство України про фінансовий моніторинг політично значущих осіб: генеза та особливості

Законодавство традиційно у вітчизняній правовій науці розглядається у двох аспектах: у вузькому значенні та у широкому значенні. У фаховій літературі можна зустріти різні визначення законодавства. Так, наприклад, законодавство розглядається як сукупність прийнятих або санкціонованих державою нормативно-правових актів різної юридичної сили, які покликані регулювати суспільні відносини, із різним ступенем деталізації змісту регулюючого впливу (наприклад, роботи А. Зайця, Н. Оніщенко, С. Погребняка, С. Венгера та ін.). У енциклопедично-довідниковій фаховій літературі, поряд із поняттям «законодавство», можна зустріти визначення «закон», «підзаконний акт», «нормативно-правовий акт» тощо. При цьому перше вважається узагальнюючим, «збірним» по відношенню до всіх інших, оскільки передбачає їх систему. Різниця в авторських визначеннях полягає не у тому, що законодавство розглядається як система, а саме у тому, які елементи у цієї системи (що вона об'єднує, якими є її елементи). Як наслідок, має місце дуальність погляду на законодавство у правовій доктрині. Аналіз фахових доктринальних джерел підтверджує

те, що вчені-юристи розглядають законодавство або як сукупність лише законодавчих актів або ж як сукупність всіх (без виокремлення) нормативно-правових актів, що фактично, і є підтвердженням наявності двох підходів у визначенні законодавства — вузького та широкого відповідно. Вузьке розуміння законодавства передбачає акцент уваги лише на законодавчих актах, в той час як широке розуміння законодавства представляє собою погляд на законодавство як на всю сукупність нормативно-правових, а не тільки законодавчих актів (широке розуміння фактично «поглинає» вузьке розуміння). Такої позиції дотримуються як представники теорії права, так і вчені-представники галузевих правових наук. Так, наприклад, Н. Пархоменко вважає, що законодавством варто вважати виключно «систему законів» [99, с. 321], а всю сукупність нормативно-правових актів вважати «системою нормативно-правових актів» [99, с. 321], розрізняючи ці поняття. До того ж, із посиланнями на роботи А. Зайця, Є. Євграфова, вона пропонує взагалі виокремлювати суміжні, однак нетотожні поняття, серед яких: «система законів та підзаконних нормативно-правових актів», «система законів», «система чинних у державі правових актів, в т.ч. й міжнародних договорів» [99, с. 319]. Водночас, аналізуючи кожен із запропонованих варіантів, все ж таки зазначає, що законодавство, як усталений термін, варто вважати таким, що може розглядатися у вузькому та у широкому розумінні [99, с. 317]. Аналогічні за змістом положення можна зустріти у роботах С. Погребняка, Н. Оніщенко, О. Петришина, С. Бобровник тощо. У навчальних джерелах з теорії права також містяться положення про дуальний погляд на розуміння законодавства. У Великій українській юридичній енциклопедії також в наявності такий підхід до розуміння законодавства [17].

У галузевих наукових працях спостерігається сприйняття дуального загальнотеоретичного розуміння законодавства. Так, зокрема, Ш. Гаджиева, розглядаючи кодекс як джерело адміністративного права, пропонує погляд на законодавство, із його умовним поділом

на законодавство у вузькому його розумінні, яке охоплює лише закони (все їх розмаїття — конституційні, звичайні, кодифіковані тощо), а також у широкому розумінні, яке охоплює, окрім законодавчих активів, й інші (серед яких: підзаконні акти та інші акти, які містять нормативно-правові положення) [24].

Аналогічний погляд на законодавство демонструють у своїх роботах А. Школик, аналізуючи проблеми систематизації адміністративно-процедурного законодавства [181], А. Сарibaєва, зупиняючись на проблематиці систематизації законодавства про охорону здоров'я, також визначає сприйняття законодавства як у широкому, так і у вузькому його розумінні [138], А. Шарая, із зосередженням уваги на особливості адміністративно-процедурного законодавства в аспекті кодифікації, розглядає його також у широкому та вузькому розумінні [177], а також інші вчені-представники, насамперед, науки адміністративного права, досліджуючи різні проблеми галузевої науки (наприклад, роботи О. Константного, А. Комзюка, Н. Задираки, Л. Корнути, О. Кузьменко, Т. Гуржія, Т. Мацелик, Р. Миронюка, П. Діхтієвського та ін.) [4; 69; 53; 81] й зупиняючись на аналізі окремих питань адміністративного законодавства.

У навчальних фахових джерелах також можна зустріти дуальний погляд на розуміння законодавства. Так, насамперед, зокрема, аналізуючи джерела з адміністративного права, більшість вчених-адміністративістів, вчених-фінансистів та представників інших галузевих правових наук законодавство розглядають як сукупність зовнішніх форм прояву (закріплення) норм галузей права, тобто у широкому розумінні його (наприклад, роботи О. Дудорова, Р. Мельника, В. Гарашука, М. Кучерявенка, Л. Касьяненко, Т. Латковської, О. Кузьменко, С. Мосьондза та ін.) [37; 38; 80; 27; 22; 23; 53; 54].

Водночас доцільним є й аналіз положень чинного законодавства щодо визначення останнього, і, насамперед, мова йде про Закон України «Про правотворчу діяльність».

Так, згідно з ст. 9 Закону України «Про правотворчу діяльність» законодавство України — це «... взаємопов'язана та унормована

система нормативно-правових актів України і чинних міжнародних договорів» [133], ч. 2 цієї ж статті Закону визначає елементи законодавства, якими є: «... Конституція України, закони, підзаконні нормативно-правові акти, якими є: постанови Верховної Ради України, що містять норми права, укази Президента України, що містять норми права, постанови Кабінету Міністрів України, що містять норми права, накази міністерств, що містять норми права, акти інших державних органів, що містять норми права, постанови АР Крим, постанови РМ АР Крим, накази міністерств АР Крим, що містять норми права, розпорядження голів місцевих державних адміністрацій, накази керівників їх структурних підрозділів, що містять норми права, акти органів місцевого самоврядування, що містять норми права; міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, а також «інші міжнародні договори» [133]. Тобто, законодавець закріпив визначення «законодавства» у широкому його розумінні. Для аналізу законодавства України про фінансовий моніторинг політично значущих осіб варто, насамперед, з'ясувати, яке розуміння варто покласти в основу відповідного аналізу і які акти законодавства варто все ж таки охарактеризувати.

Особливість самого фінансового моніторингу політично значущих осіб, як в аспекті об'єкту, предмету його, системи суб'єктів його здійснення, процедурних питань тощо обумовило потребу деталізованого унормування його засад, із урахуванням всіх особливостей в сукупностей їх та кожної із них окремо. Як багатоманіття самих політично значущих осіб, так і діяльність кожного із суб'єктів здійснення фінансового моніторингу політично значущих осіб характеризується особливістю, яка має бути врахована задля досягнення результативності фінансового моніторингу, що можливо досягти за рахунок не тільки фіксації засадничих положень, а й деталізованого унормування, з акцентом на конкретного суб'єкта, сферу його діяльності тощо. Все це з необхідністю обумовлює доцільність деталізованого (що є характерним не для законодавчих, а, насамперед,

підзаконних актів) нормативно-правового регулювання, а це, у свою чергу, про доцільність погляду в аспекті законодавства України про фінансовий моніторинг політично значущих осіб на відповідне законодавство саме у широкому його розумінні, як сукупність актів законодавства, якими є як законодавчі, так і підзаконні акти.

Також варто одразу ж зазначити, що законодавство про фінансовий моніторинг політично значущих осіб варто розглядати як кількарівневу систему, а не просто сукупність нормативно-правових актів, норми яких зорієнтовані на врегулювання відповідних суспільних відносин. У такій системі варто виділити: підсистему міжнародних та європейських правових актів, які закріплюють правові стандарти фінансового моніторингу в цілому і зокрема його виду щодо політично значущих осіб. Мова йде про конвенції, акти, пакти, а також інші документи (акти), які містять антилегалізаційні правові стандарти й визначають засади як фінансового моніторингу в цілому, так і стосовно політично значущих осіб зокрема.

Серед таких актів слід виділити: «Конвенцію ООН проти корупції», «Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, а відповідно й закони про їх ратифікацію, які й забезпечують набуття цими актами ознак складових «антилегалізаційного законодавства України», «законодавства про фінансовий моніторинг політично значущих осіб». Відповідні правові стандарти слугують базою для розробки національних правових стандартів фінансового моніторингу, в тому числі й фінансового моніторингу політично значущих осіб.

Особливе місце посідають Рекомендації FATF. Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення, також Методологія з оцінки технічної відповідності Рекомендаціям FATF та ефективності систем протидії відмиванню коштів та боротьби з фінансуванням тероризму та Правила процедури 5-го раунду взаємних оцінок Комітетом Moneyval. Якщо Рекомендації FATF варто розглядати

саме у форматі, прийнятому відповідно до рішення Пленарного засідання FATF у лютому 2012 року, а зазначену Методологію — до рішення Пленарного засідання FATF від червня 2023 року, тоді як Правила процедури — в редакції, прийнятій на 46-му Пленарному засіданні у грудні 2014 року, із переглядом шляхом «письмової» процедури у рамках 4-ї Міжсесійної консультації у жовтні 2021 року [82].

Варто звернути увагу, що зазначені акти фіксують стандарти фінансового моніторингу як інструменту запобігання та протидії відмиванню (легалізації) «брудних грошей» в цілому, із деталізацією засад взаємовідносин суб'єктів фінансового моніторингу, виокремленням особливостей об'єкту фінансового моніторингу, запобіжних заходів і заходів реагування у разі порушень тощо. При цьому зміст положень цих актів є програмним, засадничим як «основи» для міжнародної співпраці, так і для формування національного законодавства фінансового моніторингу політично значущих осіб, що дозволяє реалізовувати поліфункціональність фінансового моніторингу політично значущих осіб.

Так, наприклад, Рекомендація 12 FATF «Публічні діячі» закріплює «вектори» для фінансових установ у їх взаємовідносинах із публічними діячами, критерії для визначення останніх й заходи, які мають вживатися стосовно останніх [82]. Саме ці положення і слугували безпосередньою базою для прийняття національних актів «антилегалізаційного» законодавства, в т.ч. й «базового» законодавчого акту.

Поряд із так званими «тематичними» міжнародними актами, в наявності й акти, які визначають засади формування та реалізації правового статусу різних суб'єктів фінансового моніторингу і фінансового моніторингу політично значущих осіб, які також були покладені в основу для розробки національного законодавства про банківську систему, страхову справу, установи юстиції тощо. Саме це й дозволяє стверджувати, що підсистема міжнародно-правових актів у законодавстві про фінансовий моніторинг політично

значущих осіб відіграє роль «фундаменту», «засадничої основи», яка й обумовлює «архітектоніку» всієї системи національного «законодавства про фінансовий моніторинг політично значущих осіб».

Сама концепція політично значущих осіб була введена Базельським комітетом з питань банківського нагляду у 2001 році для позначення «осіб, що наражають банки на значні репутаційні та юридичні ризики» [55, с. 6]. У Рекомендаціях FATF 2003 року (Рекомендації 5, 6), а також у Концепції ООН проти корупції (ст. 52 (1) і (2) регламентовано засади для перевірки клієнтів, із «ризиками для публічної влади». У 2006 році FATF провела дослідження питань політично значущих осіб в контексті протидії корупції [55, с. 6]. Так, зокрема Рекомендація 6 FATF як «базова для т.зв. антикорупційного режиму», містить фактично узагальнення трьох «базових» елементів системи протидії легалізації (відмивання) «брудних» грошей, в т.ч. й із використанням ресурсу фінансового моніторингу в цілому й щодо політично значущих осіб зокрема. Серед елементів, зорієнтованих на політично значущих осіб, у Рекомендації визначено: а) склад публічних діячів; б) ідентифікація останніх; в) спеціальний порядок впровадження (початку), ведення, припинення ділових відносин із зазначеною категорією осіб [178, с. 95]. Ці положення не тільки слугували «орієнтиром» для врегулювання відповідних положень на національному рівні, але й основою для формування європейського та міжнародного «антилегалізаційного» законодавчого простору.

Так, зокрема, положення зазначеної Рекомендації свого часу слугували підґрунтям для визначення засад «пожиттєвого» фінансового моніторингу політично значущих осіб, оскільки «... ставлення до таких осіб як клієнтів фінансових відносин має бути таким, що визначається оцінкою ризику, не враховуючи жодні часові межі, із гаслом — «один раз публічний діяч — політичний діяч назавжди» й будь-яке відхилення в унормуванні, із «часовими межами», є порушенням Рекомендації FATF [178, с. 96].

У співвідношенні положень Конвенції ООН проти корупції, (ст. 52, якого і визначено політично значущих осіб й охоплено увагою як національних, так і іноземних публічних діячів), й Рекомендацій FATF (редакція 2012 року), якими охоплено «предикатні злочини», й осіб, які можуть бути потенційно їх суб'єктами, дозволяє стверджувати, що міжнародні стандарти щодо визначення політично значущих осіб слугували «базисом» для формування національних нормативних аналогів, із акцентом на «розширений» варіант їх розуміння (національний публічний діяч, іноземний публічний діяч, діяч, що виконує публічні функції у міжнародних організаціях), із визначенням їх «особами, що характеризуються високим ризиком». Рекомендації FATF 2021 року закріпили релевантні сучасним вимогам часу «вектори» у розумінні статусу політично значущих осіб в аспекті фінансового моніторингу.

Не варто забувати, що у підсистемі міжнародних актів можна також виділити і ряд Директив ЄС, які також зафіксували стандарти «антилегалізаційної» діяльності, в т.ч. й в аспекті заходів фінансового моніторингу політично значущих осіб.

Насамперед, мова йде про Директиву ЄС 2018/1673, якою розширено засади застосування фінансового моніторингу, а також визначення векторів подальшого формування «антилегалізаційної» діяльності уповноважених суб'єктів на перспективу, а отже цей закон варто розглядати як такий, що фіксує засади фінансового моніторингу політично значущих осіб поряд із засадами діяльності банківської системи в цілому, фіксує «тематичні положення» (фінансового моніторингу політично значущих осіб) у загальному «обсязі» законодавчих положень, у «загальному обсязі змісту Закону».

З огляду на плинність ситуації у світі й потребу релевантного реагування на запити сучасності, відповідні акти також варто розглядати у динаміці зміни їх змісту, оновлення основних стандартів протидії протиправним явищам, пов'язаним із відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, а отже й засад фінансового

моніторингу політично значущих осіб у цьому ж контексті. 30 травня 2024 року Радою Європейського Союзу було ухвалено пакет нових правил боротьби з відмиванням грошей, складовими яких є й положення стосовно фінансового моніторингу політично значущих осіб, серед яких: Директива ЄС 2024/1640 [130], яка вносить зміни та скасовує Директиву ЄС 2015/849. Мова йде саме про «пакет» новацій, бо він складається із чотирьох документів: а) Регламенту ЄС 2024/1620 від 31 травня 2024 року, про створення органу для боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, який набуває чинності з 1 липня 2025 року (щоправда, за винятком окремих положень) [125]; б) Регламенту ЄС 2024/1624 від 31 травня 2024 року, який вступає в силу 10 липня 2027 року (за винятком нових зобов'язаних суб'єктів) [182]; в) Директиви ЄС 2024/1640 від 31 травня 2024 року, яка визначає засади формування державами-членами механізмів для запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму у фінансовій системі на національному рівні до 10 липня 2027 року [130]; г) Директиви ЄС 2024/1654 від 31 травня 2024 року, яка вносить зміни до Директиви ЄС 2019/1153 [112] й передбачає нові правила доступу органів влади до реєстрів банківських рахунків й полегшує використання записів про транзакції завдяки формуванню єдиної «точки доступу» до інформації з централізованих реєстрів банківських рахунків. Не зважаючи на те, що ці документи є «перспективними» у термінах своєї безпосередньої дії, проте вони відіграють важливу роль у законодавстві, оскільки передбачають оптимізацію відповідних актів, які відіграють роль правових стандартів для відповідних відносин, й фактично передбачають перехід «від численних Директив» до «єдиного регламенту», посилення та поглиблення співпраці та координації між суб'єктами на національному рівні, із створенням для цього окремого механізму.

Також варто виокремлювати й законодавчий рівень, або ж підсистему, яка є, на відміну від першої — наднаціональної, вже національною й представляє собою певну сукупність саме законодавчих

актів. Згідно із загальнотеоретичними підходами щодо розуміння законодавчих актів, такими актами є «нормативно-правові акти вищої юридичної сили, прийняті відповідно до встановленої процедури парламентом або безпосередньо народом, які регулюють найважливіші суспільні відносини» [17, с. 143]. До таких актів у доктрині пропонується віднести: «конституційні та інші (звичайні) закони; кодифіковані та поточні закони; первинні та вторинні закони, загальні та спеціальні закони, постійні та тимчасові закони» [17, с. 147].

Згідно із Законом України «Про правотворчу діяльність» законами є: «кодекси, первинні закони, закони про внесення змін, закони про міжнародний договір, закон про затвердження, закон про схвалення» (ст. ст. 10–16). Саме тому варто серед законодавчих актів виокремлювати ті, які безпосередньо фіксують засади фінансового моніторингу, а тим більше фінансового моніторингу політично значущих осіб (є «основними», «базовими»), а також ті, положення яких містять певні норми, які визначають засади фінансового моніторингу, поряд із «основним» змістом, який зорієнтований на врегулювання відносин, наприклад, пов'язаних із діяльністю суб'єктів фінансового моніторингу. В якості прикладу таких актів можна навести Закон України «Про банки і банківську діяльність», з огляду на те, що банки є одним із суб'єктів здійснення фінансового моніторингу в цілому й фінансового моніторингу політично значущих осіб зокрема, Рекомендації 12; 22 фактично слугували базисом для формування національного законодавства у частині визначення «пов'язаних із політично значущими особами осіб», зокрема щодо «членів сім'ї» та «пов'язаних іншими зв'язками осіб», яких, згідно із зазначеними правовими стандартами, на жаль, у нормативному аспекті вважати абсолютно визначеними (із переліком «універсальних кваліфікаційних ознак») не можна, в той час як політично значуща особа «... для цілей законодавства ... поділяють на «... первинний високий ризик, що притаманний для політично значущих осіб взагалі, ... і фактичний ризик, ... що встановлюється для кожного

конкретного діяча, з урахуванням індивідуальних обставин кожного із них» [178, с. 100–101].

Рекомендація 18 фактично закладає основи для міжнародної співпраці у протидії легалізації (відмиванню) «брудних» доходів, в т.ч. й щодо стримання (обміну) відомостями стосовно політичних діячів для їх ідентифікації, а також інформаційного обміну для встановлення джерел «грошових коштів фінансових операцій публічних діячів» [178, с. 113] й «посиленого постійного моніторингу ділових відносин за участю політично значущих осіб» [178, с. 119].

Рекомендація 11 та 22 фактично закладають основи для законодавства про фінансовий моніторинг політично значущих осіб у частині «... обміну відомостями про політично значущих осіб за підсумками постійного фінансового моніторингу, ідентифікації осіб, вжиття заходів попередньої перевірки» [178, с. 121]. «Аналогічним може бути підхід й стосовно інших законодавчих актів, які також визначають правові засади функціонування всіх суб'єктів фінансового моніторингу, або ж засади використання його інструментарію. Якщо вести мову про Закон України «Про банки і банківську діяльність», то, насамперед, увага має концентруватися на ст. 2, 64, 73, 74, якщо ж про Закон України «Про Національний банк України» — ст.68, відповідно. Не варто також забувати і про Закон України «Про Службу безпеки України», ст.ст.24, 25 якого також цілком логічно вважати частиною «національного антилегалізаційного законодавства», «частиною законодавства про фінансовий моніторинг», як, до речі, й ст. ст. 1, 11(1), 11(2) Закону України «Про боротьбу з тероризмом», ст. ст. 2, 7 Закону України «Про доступ до судових рішень», ст. ст. 12, 26, 37 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», ст. ст. 23 Закону України «Про громадські об'єднання», ст. ст. 1, 25 Закону України «Про депозитарну систему України», ст. ст. 1, 6, 9, 10, 13, 17, 17(1), 22, 28, 34(1), 35 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємств, та громадських формувань», ст. ст. 11 Закону України «Про валюту і валютні операції»,

Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг». Можна згадати й про Кодекс України про адміністративні правопорушення, положення якого, наприклад, фіксують відповідальність за порушення законодавства (регулятивний блок) про фінансовий моніторинг в цілому та фінансовий моніторинг політично значущих осіб зокрема.

Так, зокрема, ст. 166(9) КУпАП визначає засади відповідальності за порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, ст. 166(11) — порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань, ст. 188 (34) за невиконання законних вимог посадових осіб суб'єктів державного фінансового моніторингу, а також ст. ст. 255, згідно з якого суб'єктом державного фінансового моніторингу надано право складання протоколу про вчинення порушень відповідного законодавства. Не варто забувати і про Кримінальний Кодекс України, положення якого також передбачають відповідальність за порушення правових стандартів фінансового моніторингу (зокрема, ст. ст. 209, 209(1), 258, 258(5), 306), як і про Цивільний Кодекс України, положення якого також фіксують стандарти «антилегалізаційної» діяльності наприклад (ст. ст. 1074, 1075). Серед законодавчих актів (які охоплюють як «звичайні», якими є закони, так і «кодифіковані») варто виокремлювати й ті, які закріплюють процедурні (процесуальні) положення. Так, наприклад, мова може йти про: КАС України (ст. ст. 284, 289(1), 371), про КПК України (наприклад, ст. ст. 162, 164, 216, 568, 589 тощо). Це дозволяє розглядати законодавство про фінансовий моніторинг політично значущих осіб в аспекті його поділу не тільки на складові елементи залежно від юридичної сили нормативно-правового акту (із поділом на підсистеми таких актів), але й залежно від змісту таких нормативно-правових актів. Що свідчить про те,

що відповідне законодавство є не тільки кількісно великим, але й різноманітним за «якісною» ознакою. Залежно від зовнішніх форм фіксації відповідних нормативно-правових засад фінансового моніторингу політично значущих осіб, відповідне законодавство варто вважати таким, що охоплює різноваріативні за формою акти, в т.ч. й положення кодифікованих актів (різних), законодавчих і, беззаперечно, підзаконних актів. Воно не є систематизованим, проте таким, що «формується» навколо «базового» («основного») законодавчого «антилегалізаційного» законодавчого акту. Положення актів всіх складових системи законодавства по фінансовому моніторингу політично значущих осіб є узгодженим за своїм змістом, що й забезпечує саме системність відповідного законодавства.

При цьому варто відзначити, що ті законодавчі акти, які фіксують засади відповідальності за порушення відповідного законодавства, корелюють із «деліктною частиною» «основного антилегалізаційного» закону, зокрема із положеннями ст. ст. 32–35 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», а отже кореляція має місце регулятивної та деліктної складових законодавства про фінансовий моніторинг політично значущих осіб.

Якщо мову вести про рівень законодавчих актів, то варто одразу ж зазначити про «базовий» «антилегалізаційний» закон, як «центрально ланку» цього законодавства, який пройшов навіть певний шлях своєї генези й стосовно фінансового моніторингу і його засад як інструменту протидії легалізації (відмивання) «брудних» грошей в цілому й стосовно фінансового моніторингу політично значущих осіб зокрема.

Варто згадати, насамперед, Закон України від 28.11.2002 року «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму»; який втратив чинність 07.02.2015 року. Саме у цьому Законі можна зустріти визначення фінансового моніторингу як «сукупності

заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу» (п. 5 ст. 1) [122], різновиди такого моніторингу, якими є «державний фінансовий моніторинг» (п. 7 ст. 1), «первинний фінансовий моніторинг» (ч. 8 ст. 1 Закону), «обов'язковий фінансовий моніторинг» (ч. 9 ст. 1), «внутрішній» (ч. 10 ст. 1 Закону).

Не менш важливими, окрім «базового» понятійного апарату, є положення цього Закону, які визначають «систему фінансового моніторингу» (розділ II), із виокремленням суб'єктів (ст. 5) та елементів їх правового статусу (ст. 6, 7), інструментів (ст. 8-14), об'єкту (р. III), із одночасним визначенням того, що ж є об'єктом фінансового моніторингу як норми-дефініції, а саме: «... дії з активами, пов'язані з відповідними учасниками фінансових операцій, які їх проводять, за умови наявності ризиків використання цих активів з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, а також будь-яка інформація про такі дії чи події, активи та їх учасників (ч. 6 ст. 1 Закону) [122], тощо». Хоча засади фінансового моніторингу в Законі і були визначені, проте як окремий вид фінансового моніторингу політично значущих осіб визначення не було і лише Законом України від 14.10.2014 року було уточнено п. 29 ст. 1 цього Закону й закріплено визначення «публічні діячі», якими охоплено «національних публічних діячів», «іноземних публічних діячів» та «діячів, що виконують значні функції в міжнародних організаціях», й «їх пов'язаних осіб» (ч. 29 ст. 1 Закону) [122]. Хоча для їх позначення обрано було словосполучення «публічні діячі», а не «політично значущі особи», проте аналіз змісту їх визначень дозволяє стверджувати, що критерії для їх позначення обрано було «стандартні» («базові»), які у подальшому були сприйняті законодавцем вже під час вдосконалення положень «антилегалізаційного» законодавства. Особливо

слід відзначити те, що законодавець не лише виділяє серед «публічних діячів» тих, хто «пов'язаний» із публічною владою, із публічною діяльністю, але й т. зв. «допоміжних» суб'єктів, якими є «пов'язані особи», серед яких: особи, пов'язані родинними, сімейними відносинами, а отже — «члени сімей», а також особи, які пов'язані іншими відносинами, — «юридичні особи, кінцевими вигодоодержувачами яких або ж власниками істотної участі яких є такі діячі або члени їх сімей» (ч. 29 ст. 1 Закону) [122].

Звертає увагу на себе і Закон України від 14.10.2014 року «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», який втратив чинність 28.04.2020 року у зв'язку із оновленням засад «антилегалізаційної діяльності». Зазначений законодавчий акт не тільки деталізував різновиди фінансового моніторингу у «базовому» тематичному понятійному ряду (п. п. 9, 11, 29, 31), але й продублював деякі «базові» поняття, серед яких: «фінансовий моніторинг» (п. 49 ст. 1), «об'єкт фінансового моніторингу» (п. 28 ст. 1) тощо, й доповнив відповідну ст. 1 Закону новими поняттями, яких раніше не було в унормованому тексті. До таких цілком можна віднести: «верифікація клієнта» (п. 3 т. 1), «вивчення клієнта» (п. 5 ст. 1), «доходи, одержані злочинним шляхом» (п. 16 ст. 1), тощо. Звертає на себе увагу й деталізований підхід законодавця до регламентації засад використання інструментарію фінансового моніторингу. Стосовно ж фінансового моніторингу політично значущих осіб варто зазначити наступне, що в Законі запропоновано деталізований варіант визначення таких осіб. Хоча сам термін «політично значуща особа», як і саме словосполучення в Законі не згадується, проте позиція законодавця є чітко зрозумілою стосовно того, кого він вважає такими особами. До таких осіб віднесено: «національних публічних діячів» (п. 25 ст. 1), «іноземних публічних діячів» (п. 19 ст. 1), «діячів, що виконують політичні функції в міжнародних організаціях» (п. 13 ст. 1) й у ч. 4 ст. 6 Закону чітко

зазначено, що такі особи віднесені до «клієнтів з високим ризиком», й продубльовано перелік таких осіб, які зазначені у ст. 1 Закону, а у п. 17 ст. 15 зазначено, що обов'язковому фінансовому моніторингу підлягають операції осіб, щодо яких «встановлено високий ризик» [124], що дозволяє упевнитися, що саме таких осіб законодавець і вважає «впливовішими».

І нарешті, чинний «антилегалізаційний» закон — Закон України від 06.12.2019 року «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», яким не тільки оновлено як понятійний апарат (ст. 1), механізм фінансового моніторингу, але й закріплено саме визначення «політично значущі особи» (п. 47 ст. 1), із одночасним закріпленням визначень всіх його складових — п. п. 20, 37, 28 ст. 1 Закону, розширено перелік суб'єктів фінансового моніторингу (розділ II), інструменти фінансового моніторингу, деталізовано об'єкт фінансового моніторингу, виокремлено і деталізовано елементи правового статусу спеціально уповноваженого органу (розділ V). Саме у цьому Законі варто стверджувати, що не тільки фактично виокремлено фінансовий моніторинг політично значущих осіб як окремий різновид фінансового моніторингу, але й остаточно закріплено визначення політично значущих осіб.

Всі зазначені законодавчі акти існують не ізольовано один від одного і не представляють лише їх просту сукупність, а є саме системою, із наявними елементами, якими і є законодавчі акти, а також із зв'язками між цими елементами, завдяки чому відповідна підсистема актів й відрізняється цілісністю. Зв'язки між законодавчими актами є очевидними, їх положення корелюють між собою, що й надає законодавству певної узгодженості, стабільності, визначеності. Система — це «об'єктивна єдність закономірно пов'язаних між собою предметів, явищ, знань ...», «сукупність ... понять, норм та правил, що підпорядковані певному принципу і виконують спільні функції» [16, с. 1137], «... сукупність визначених елементів,

між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія. Якісні характеристики цих елементів становлять зміст системи, сукупність закономірних зв'язків між елементами — внутрішню форму, або структуру системи [156, с. 583]. Як бачимо, на відміну від простої сукупності актів, система відрізняється наявністю обов'язкових ознак, серед яких: елементи, зв'язки між ними, мета. Чимало вчених-юристів приділяли увагу системному аналізу законодавства як у загальнотеоретичному (наприклад, роботи С. Погребняка, М. Оболенського, С. Бобровник, Н. Пархоменко та ін.), так і у галузевому вимірі (наприклад, роботи А. Шарої, А. Школика, І. Тітка, О. Капліної, В. Комарова, О. Батанова тощо). При цьому важливим є те, що всі обов'язкові складові системи є важливими, не має пріоритетизації елементів над, наприклад, зв'язками чи метою. І навпаки. Елементами системи, як вже зазначалося, є акти законодавства (все їх кількісне та якісне багатоманіття).

Якщо вести мову про зв'язки, то вони є характерними не лише в самій підсистемі («внутрішні» зв'язки), але й одночасно є зв'язки «зовнішні», завдяки яким така підсистема взаємодіє з іншою — підсистемою підзаконних актів, кількість яких є значною, бо передбачає деталізацію положень всіх зазначених законодавчих актів, з акцентом на особливість правового статусу або суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб, або інструментарію його, або складових об'єкту тощо. Згідно з ст. 17 Закону України «Про правотворчу діяльність» підзаконним нормативно-правовим актом є «... акт, прийнятий (виданий) суб'єктом правотворчої діяльності на основі і на виконання Конституції України, законів, чинних міжнародних договорів України та спрямовані на їх реалізацію» [133]. В якості прикладу можна навести наказ Міністерства юстиції України від 10.09.2021 № 3201/5 «Про затвердження Положення про здійснення моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство юстиції України» [129]. З огляду на те, що в системі суб'єктів здійснення фінансового моніторингу чільне

місце посідають адвокатські бюро, адвокати, нотаріуси, а також «суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги, з урахуванням особливостей діяльності таких суб'єктів, якщо вони здійснюють діяльність від імені чи за дорученням клієнта, щодо певних фінансових операцій або ж допомагають клієнту планувати чи здійснювати операції у фінансовій сфері» (п. 2 ст. 1 Положення) [129], наявність акту, який би детально визначав процедурні засади фінансового моніторингу, є не просто важливою, а й життєво необхідною. Цей документ, як зазначено у «І. Загальні положення», прийнято відповідно до «базового антилегалізаційного закону» й зорієнтований він на деталізацію засад фінансового моніторингу у діяльності його суб'єктів, діяльність яких здійснюється під державним регулюванням та наглядом Міністерства юстиції України. Текст акту містить процедурні положення (деталізовані засади регулювання відповідних відносин) як щодо фінансового моніторингу в цілому, так і стосовно політично значущих осіб зокрема. Його положення дійсно корелюють із положенням «базового антилегалізаційного» Закону, а у Додатку 2 Анкета клієнта — юридичної особи нерезидента (або іншого подібного утворення) у п. 23 міститься вказівка на потребу визначення «приналежності клієнта до «політично значущих осіб», із зазначенням: «дати виявлення відповідного факту; зв'язку із політично значущою особою; дати отримання дозволу керівника суб'єкта на встановлення (продовження) ділових (договірних) відносин; категорій посади політично значущих осіб, ППБ політично значущих осіб тощо») [129].

Не меншу зацікавленість представляє й Постанова НБУ від 19.05.2020 року № 65 «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» [128], у ч. 3 п. 2 якої зазначено, що банки звітують перед спеціально уповноваженим органом щодо порогових фінансових операцій політично значущих осіб, починаючи з дати виявлення факту належності клієнта до такої категорії [128]. У самому ж Положенні не тільки визначено засади фінансового моніторингу, які у повній мірі корелюють із положеннями

«базового антилегалізаційного» акту, але й у додатках до нього деталізовано його засади саме з акцентом уваги на фінансовий моніторинг політично значущих осіб. Так, зокрема, Додаток 9 під назвою «Додаткові заходи щодо клієнтів, які (КБВ яких) є політично значущими особами, членами їх сімей та особами, пов'язаними з політично значущими особами» [128]. Безпосередньо визначено й алгоритми дій щодо застосування банками інструментарію фінансового моніторингу, а у Додатках 23–28 (Анкети клієнтів...), положення щодо належності осіб до політично значущих осіб виділені окремими графами.

Отже, цілком можна стверджувати, що підзаконна регламентація засад фінансового моніторингу політично значущих осіб відрізняється спеціалізацією стосовно особливості діяльності кожного із суб'єктів системи фінансового моніторингу, із деталізацією саме процедурних засад їх діяльності. Як результат, саме підсистема підзаконних актів відрізняється не тільки кількісними показниками (що є цілком логічним, з огляду на розмаїття суб'єктів здійснення фінансового моніторингу), а й і їх розмаїттям (як щодо назви, так і юридичної сили). Єдине, на що варто звернути увагу, це те, що такі акти розробляються на виконання (деталізацію) положень підсистеми законодавчих актів «антилегалізаційного» законодавства в цілому, вони є несистематизованими, бо суб'єктами їх прийняття є різні органи публічної влади. Вони також перебувають у «внутрішніх» зв'язках між собою (із чітко вираженою належністю до сфери окремих суб'єктів фінансового моніторингу, їх підпорядкованості суб'єкту публічної влади), що дозволяє вести мову про «внутрішній поділ» у підсистемі підзаконних актів на більш деталізовані підсистеми («внутрішній поділ», «внутрішня градація»), що й відрізняє їх від підсистеми законодавчих актів.

Водночас варто зазначити, що між собою всі підсистеми об'єднані зв'язками й разом формують єдину систему — «антилегалізаційне законодавство», в т. ч. й щодо фінансового моніторингу політично значущих осіб, яка є не тільки цілісною, але й мобільною, гнучкою,

хоча й великою за розміром й несистематизованою. Однак наявність «базового антилегалізаційного» Закону як «ядра» цієї системи й впливає на формування всього «антилегалізаційного» законодавства України. Варто уточнити, що у самій системі законодавства про фінансовий моніторинг політично значущих осіб зв'язки є різними — «внутрішніми» (у межах кожної підсистеми актів), «зовнішніми» (між підсистемами актів у самій системі актів), «зовнішніми» (які об'єднують систему законодавства про фінансовий моніторинг політично значущих осіб із іншими актами законодавства як вітчизняного, так і європейського та міжнародного законодавства (в т.ч. й із законодавством про фінансовий моніторинг в цілому, із законодавством щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, законодавством про політично значущих осіб тощо). Завдяки зв'язкам й забезпечується єдність всіх зазначених актів. Зв'язки у системі законодавства про фінансовий моніторинг політично значущих осіб є не тільки численними (з огляду на ту кількість актів, які формують як підсистеми, так і систему законодавства в цілому), але й різними (різномірними). Різне сприйняття вченими-юристами складових системи зумовило підвищену увагу у наукових роботах до аналізу саме елементів та зв'язків, проте дещо фрагментарний акцент уваги стосовно мети, роль і значення якої недооцінювати не варто. Мета — це «об'єкт прагнення, на досягнення якого спрямовані зусилля суб'єкта» [16, с. 794], «... усвідомлене передбачення бажаного результату діяльності, яке зумовлює пошук засобів і шляхів його досягнення ...» [156, с. 371], отже забезпечення єдності, збалансованість підґрунтя для здійснення фінансового моніторингу політично значущих осіб й є тим вектором, який має враховуватися при формуванні, аналізі законодавства про фінансовий моніторинг політично значущих осіб.

Отже, можна зробити висновок про те, що законодавство про фінансовий моніторинг політично значущих осіб представляє собою певну систему, в якій умовно можна виділити декілька складових: підсистему міжнародних правових стандартів, яка відіграє

роль «фундаменту» для всього законодавства про фінансовий моніторинг політично значущих осіб; підсистему законодавчих актів, із внутрішнім поділом на: а) «базовий антилегалізаційний закон», який є «ядром», навколо якого формується вся підсистема й положення всіх законодавчих актів якої розробляється у відповідності до змісту «базового антилегалізаційного» закону; б) інші законодавчі акти, серед яких як «звичайні», так і «кодифіковані», положення про фінансовий моніторинг політично значущих осіб яких є лише їх частиною змісту й передбачають особливості діяльності окремого суб'єкта (або ж застосування окремого заходу інструментарію всього) й відрізняються посиленою спеціалізацією змісту відповідних положень. Окрему підсистему формують підзаконні акти, які відрізняються посиленою спеціалізацією змісту стосовно особливостей діяльності окремих суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб, кількість яких є достатньо великою, що зумовляє й кількісні показники підсистеми в цілому.

Всі підсистеми взаємодоповнюють одна одну, пов'язані «зв'язками» (як внутрішніми, так і зовнішніми), що й дозволяє узгоджувати положення всіх актів, забезпечувати цілісність, гнучкість відповідної системи до реалій часу, пріоритетів правотворчості. Варто також відзначити генезу законодавства про фінансовий моніторинг політично значущих осіб, із поступовим сприйняттям міжнародних правових стандартів, вдосконаленням законодавчих засад фінансового моніторингу політично значущих осіб у «базовому антилегалізаційному акті» та виділенням фінансового моніторингу політично значущих осіб як різновиду, із визначенням його особливостей. Не зважаючи на великі кількісні показники законодавства про фінансовий моніторинг політично значущих осіб, його систему варто вважати достатньо цілісною, гнучкою, структурованою.

Розділ 2

МЕХАНІЗМ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ПОЛІТИЧНО ЗНАЧУЩИХ ОСІБ ТА ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЙОГО СКЛАДОВИХ

2.1 Принципи фінансового моніторингу політично значущих осіб та їх характеристика

Одразу ж варто розпочати із аналізу етимології слова «принципи». У словниково-довідниковій, енциклопедичній літературі «принципи» (від. lat. *principium*) розглядаються як «початок, першопочаток, основа», «... те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки», «... внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різноманітних сферах діяльності» [156].

Слово «*principium*» означає «... основу, початок чогось» [146, с. 40; 30, с. 181], має, як зазначає С. Даніелян, полісемічне значення, що у свою чергу, дозволяє виокремити кілька підходів щодо його розуміння: а) принципи — це «... вихідні ідеї, засади, значущі, універсальні, імперативні засади, що відтворюють сутнісні риси; б) «внутрішні устої, переконання когось, за посередництвом кого відбувається детермінація дійсності» [30, с. 181–182]. Отже, фактично мова може йти про розуміння принципів як: норм (стандартів) або ідей, як суб'єктивного враження певного суб'єкта [30, с. 182]. Для розуміння принципів фінансового моніторингу політично значущих осіб важливим є не сприйняття лише

певних суб'єктів, а насамперед засад, ідей; основоположного підґрунтя для здійснення фінансових принципів щодо політично значущих осіб, саме тому це визначення, розуміння варто вважати основним. Це дозволяє виокремлювати «принципи — ідеї» і «принципи — переконання» й зупинитися на феномені перших [165].

Саме основоположність, засадничність і є тією сутністю, яка й визначає ресурс принципів. Це у повній мірі стосується принципів будь-якої діяльності, в т.ч. й принципів фінансового моніторингу політично значущих осіб. Варто усвідомлювати, що принципи фінансового моніторингу політично значущих осіб не варто ототожнювати виключно із принципами фінансового права, навіть, не зважаючи на те, що норми відповідної галузі регулюють відносини у відповідній сфері суспільних відносин, хоча і не тільки норми цієї галузі права. Якщо принципи фінансового права це — основоположні засади галузі права, засади регулюючого впливу, водночас принципи фінансового моніторингу політично значущих осіб, насамперед, пов'язані із засадничими положеннями відповідної діяльності уповноважених суб'єктів. Так, наприклад, можна зустріти наступні визначення принципів фінансового права як «... сукупність суспільно визнаних настанов, фундаментальні орієнтири, дотримуючись яких можливо формувати й розвивати фінансову систему держави ...» [90, с. 13], як зазначають О. Бандурка, О. Гетманець, Ю. Жорнокуй, О. Кашкарьова, Т. Колесник та ін. «... принципи фінансового права — вихідні, відправні теоретичні положення, керівні ідеї, які визначають зміст, властивості, ознаки і спрямованість правового регулювання фінансових правовідносин та за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин, що складають предмет фінансового права» [159; 160]. Принципи фінансового права відіграють роль основоположних засад не тільки для регулювання цього виду діяльності, а й для предмету всієї галузі, водночас відносини фінансового моніторингу політично значущих осіб — це лише частина предмету зазначеної галузі права.

Варто також звернути увагу і на те, що зазначений вид суспільних відносин є (певною мірою) й частиною предмету регулюючого впливу й інших галузей права, а отже й сферою дій принципів інших галузей права. Мова йде, наприклад, про дію принципів конституційного, адміністративного, кримінального права, а також про певну дію й принципів деяких приватно-правових галузей права (щоправда, опосередкованої дії деяких принципів щодо окремих сфер відносин, як-то: визначення членів сім'ї політично значущих осіб). Не зважаючи на все вищезазначене, превалюючим все ж таки є поширення дій саме принципів фінансового права як галузі публічного права (саме в аспекті змістовному). Мова може йти про найпопулярніші визначення вчених-фахівців у галузі фінансового права щодо принципів. Так, наприклад, можна зустріти наукові положення про те, що галузевими принципами фінансового права є: «... пріоритет публічного інтересу у правовому регулюванні фінансових відносин; соціальна спрямованість відповідного регулювання; самостійність фінансової діяльності по органів місцевого самоврядування; розподіл функцій між представницькими та виконавчими органами у сфері фінансової діяльності; гласність; плановість» [32]. Щоправда, однозначно визнати ці положення саме в якості принципів галузі права, напевно, буде не досить коректно, навіть з огляду на те, що вже по тексту мова йде про принципи фінансової діяльності. Саме тому, коректніше мову все ж таки вести про принципи права — фінансового права як галузі права, та принципи фінансової діяльності, й тим самим розмежовувати їх.

Роль В., Сергієнко В., Попова С. у навчальному посібнику «Фінансове право» приділяють увагу саме принципам фінансового права, визначаючи їх як «... вихідні, відправні ... положення, керівні ідеї, які визначають зміст, властивості, ознаки й спрямованість правового регулювання фінансових відносин та за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин, що формують предмет фінансового права» [137, с. 31]. Підтримуючи загально-правову тезу про поділ принципів права на загальні та спеціальні, пропонується

авторський погляд на групу спеціальних (галузевих) принципів, серед яких: «... пріоритетність публічних інтересів у правовому регулюванні фінансових відносин, соціальна спрямованість фінансового регулювання, самостійність фінансової діяльності органів місцевого самоврядування, розподіл функцій у сфері фінансової діяльності між органами гілок державної влади; гласність; плановість» [137, с. 32]. Цікавим є підхід до поділу принципів фінансового права на декілька груп за різними критеріями, а саме: а) за формою нормативного вираження (у кодексах, у законах, у підзаконних актах), за змістом фінансово-правових інститутів (принципи бюджетного права, принципи податкового права і принципи валютного права тощо) [137, с. 32–34]. О. Орлюк у підручнику «Фінансове право. Академічний курс», хоча і не виокремлює принципи фінансового права, водночас звертає увагу на «засади положення», які визначають базис для регулювання суспільних відносин. Такими є: «зокрема міжнародні стандарти у фінансовій діяльності» [93, с. 114–123], при цьому серед таких вона виділяє: Стандарти міжнародних організацій вищих органів фінансового контролю (ІНТОСАІ) з аудиту, Стандарти державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів, державного і комунального майна. Спеціальну програму боротьби з відмиванням коштів, FАТF, Глобальну програму ООН проти відмивання коштів, міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) тощо. Хоча у їх назві й зустрічаються слова «принципи», все ж таки мова йде, насамперед, про акти законодавства, які фіксують, в т.ч. й засадничі положення, а отже норми-принципи, при цьому варто виділяти форму (норми-принципи) і зміст (самі принципи).

Стосовно принципів права, в т.ч. й окремих галузей права, існує розмаїття підходів. Так, А. Колодій принципи права визначає як «... основні ідеї, які мають завданням створити умови для формування органічних зв'язків у структурі і системі права, нормативних принципів, відносин, які ними регулюються» [30, с. 182], О. Зайчук розглядає їх як «... вихідні положення, ідеї, імперативні

установи, що формують базис для функціонування права» [47, с. 23; 30, с. 182]. С. Данієлян звертає увагу на існування різних підходів до розуміння принципів права: позитивістський, природоправовий, проте єдиним для них є усвідомлення їх основоположного, засадничого характеру й зазначає, що принципи права можна описати як «... імперативні положення, які характеризуються підвищеною мірою обов'язковості в аспекті їх діяльності; вихідні положення, які мають первинний характер, на їх основі формуються інші положення; основоположні ідеї — це правила-ідеї, які мають широке змістовне наповнення, тлумачення якого відбувається у правозастосуванні; лаконічно сформульовані положення — вони мають лаконічну зовнішню форму, що не применшує їх право реалізаційне значення» [30, с. 183].

Принципи можуть бути поділені на умовні групи, як, до речі, й принципи права взагалі, загальні та спеціальні. Якщо загальні принципи забезпечують «основу для застосування та тлумачення нормативних приписів ... виступають фундаментом права» [105, с. 21; 30, с. 183], тоді як спеціальні охоплюють особливість певної сфери, діяльності тощо. М. Братасюк влучно зазначає, що загальні принципи — це «правові ідеали» [13, с. 64; 30, с. 183], тоді як спеціальні — їх спеціалізовані прояви.

Водночас серед, наприклад, принципів фінансового права виокремлюються різні варіації. Так, С. Ніщимна виділяє: принципи верховенства права, законності, соціальної справедливості, соціальної свободи, демократизму, гуманізму, рівноправ'я (рівності), відповідальності за винне діяння, взаємної відповідальності учасників правовідносин, рівності всіх форм власності [91], без їх умовного поділу на групи.

Ще можна зустріти у наукових, навчальних джерелах з фінансового права положення про принципи фінансової діяльності. Так, наприклад, В. Нагребельний, В. Чернадчук, В. Сухонос виокремлюють: загальні принципи (принцип верховенства права, принцип гласності тощо), галузеві принципи (публічності, гласності,

плановості, розподілу функцій між гілками влади, пріоритету представницької влади, пріоритету публічних видатків по відношенню до доходів бюджету, принцип обліку і контролю, міжгалузевого характеру, соціальної спрямованості, системності, фінансової безпеки тощо) [86, с. 17–19].

Латковська Т. до таких відносить: принцип транспарентності органів державної влади [53, с. 46], а також дублює все вищезазначене. С. Ніщимна доповнює цей список ще принципом «здорових фінансів», унітаризму, монополії держави на певні види дій у сфері фінансів [53 с. 45], а Л. Касьяненко ще й принципом «збалансованості всіх сфер фінансової діяльності» [53 с. 46].

Подібну позицію демонструють у своїх роботах й М. Ковалів, С. Єсімов, І. Проць, Р. Скриньковський, Ю. Лозинський [56, с. 11–22], а також М. Плотнікова [157, с. 13].

Чимало уваги вченими-представниками науки фінансового права приділяється саме принципам фінансової діяльності. Можна навіть стверджувати, що останні не просто «конкурують» по обсягу уваги науковців до їх дослідження, аналізу й хоча б перерахування та згадування (як загалом, так і щодо кожного окремо), але й інколи превалюють (принципи галузі не згадуються або ж фрагментарно висвітлюються, натомість принципи фінансової діяльності аналізуються як окремо кожен, так і у сукупності). Наприклад, Ю. Пивовар, Н. Буличева, А. Правдюк, О. Яра, Ю. Ярмоленко серед принципів фінансової діяльності виділяють: законність, публічність, гласність, плановість, розподіл представницької та виконавчої влад, пріоритетності представницьких органів, пріоритетності публічних видатків по відношенню до доходів держави, обміну та контролю [14, с. 11–12]. Більш деталізований варіант пропонує авторський колектив навчального посібника «Фінансове право України» за заг. редакцією Л. Воронової, а саме: гласність, плановість, законність, системність [23, с. 45–46], хоча цей перелік виглядає дещо звуженим. Е. Дмитренко у навчальному посібнику «Фінансове право України. Загальна частина» серед таких

пропонує виділяти: загальні (законність, гласність, плановість, обміну та контролю, ефективності, відповідальності, публічності), галузеві (розподілу компетенції органів, які здійснюють фінансову діяльність, пріоритетності публічних видатків щодо доходів, взаємозв'язку фінансової діяльності та грошової системи держави, соціальної справедливості, фінансової безпеки держави), а також спеціальні (збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів, державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування, фінансування делегованих повноважень, самостійності місцевого самоврядування» [31, с. 28–32].

Отже ці засадничі положення відіграють роль «базису», «основи» для фінансової діяльності, проте фінансовий моніторинг політично значущих осіб — це не просто фінансова діяльність, це особливий вид діяльності, цільовий вид діяльності, із акцентом на «усунення передумов для використання цими особами свого особливого правового статусу для себе, своїх близьких осіб, для реалізації та захисту своїх приватних інтересів й для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, в т.ч. й для фінансування тероризму та використання зброї масового знищення»[62], а отже його принципи не є просто принципами аналогами фінансового права як галузі або фінансової діяльності.

Безперечно в основі формування принципів фінансового моніторингу політично значущих осіб покладено принципи і галузі фінансового права і фінансової діяльності, проте акцент варто зробити ще й на особливості фінансового моніторингу політично значущих осіб, а отже його принципи — це фактично сформовані на основі принципів фінансового права і фінансової діяльності, засади, які охоплюють суб'єктів фінансового моніторингу й діяльності з протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Не варто (як вже зазначалося) ототожнювати принципи фінансового моніторингу політично значущих осіб не лише із принципами фінансового права або лише із принципами фінансової діяльності. Варто акцент уваги зробити і на те, що відповідний різновид

діяльності є специфічним й законодавець звернув на нього свою особливу увагу, виокремивши принципи діяльності, серед яких: принципи фінансового моніторингу та принципи протидії відмиванню (легалізації) доходів, одержаних «злочинним шляхом». Зупинимось на принципах фінансового моніторингу. Так, наприклад, В. Першин, аналізуючи фінансовий моніторинг в аспекті погляду на його ознаки і принципи, серед останніх виділяє: законність, презумпцію невинуватості суб'єктів фінансових операцій, багатосуб'єктність, наявність у держави спеціально уповноваженого органу, який координує й самостійно здійснює заходи, спрямовані на запобігання (легалізацію) «брудних грошей», тісна міжнародна співпраця у цьому напрямку, оскільки значна частина цих коштів має джерелом походження зарубіжні країни [102 с. 72].

Уткіна М. серед принципів фінансового моніторингу виокремлює: «... принципи правової системи країни й викладені у Лімській конференції принципи контролю» [154, с. 149], а саме: «... незалежності, компетентності, об'єктивності» [154, с. 149]. Узагальнюючи наявні підходи щодо розуміння принципів фінансового моніторингу, М. Уткіна пропонує узагальнену, в т.ч. їх перелік: верховенство права, законності, об'єктивності, реальності, незалежності, загальності, системності, застосування ризик-орієнтованого підходу, пропорційності захисту інтересів громадян, суспільств держави від шкоди від «брудних грошей», координації, співпраці органів, що здійснюють фінансовий моніторинг, таємності інформації, отриманої внаслідок фінансового моніторингу, збереження захисту інформації, повноти, актуальності, своєчасності інформаційного обліку [154, с. 149–150], інформаційної прозорості [154, с. 151].

На це звертали увагу й інші представники правничої науки, які аналізували різні питання фінансового моніторингу. Так, наприклад, О. Скрипка, аналізуючи принципи фінансового моніторингу, а саме первинного фінансового моніторингу, слушно зазначає, що такі засади є «... похідними від принципів фінансового

контролю, принципів фінансового моніторингу й принципів протидії відмиванню (легалізації) доходів, отриманих злочинним шляхом» [141, с. 8]. З нею варто погодитися, бо саме похідність фінансового моніторингу політично значущих осіб (й особливо із акцентом уваги на спеціального суб'єкта) й обумовлює похідний характер його принципів. Цілком логічно вести мову про те, що в основі формування принципів фінансового моніторингу політично значущих осіб покладено принципи фінансового моніторингу, принципи діяльності з протидії відмиванню (легалізації) доходів, одержаних злочинним шляхом, й у доповнення до цього зроблено акцент на особливості тих осіб, по відношенню до яких він здійснюється, тобто політично значущі особи.

Скрипка О. навіть пропонує їх поділ на дві групи: загальні та спеціальні, де перші — це причини фінансового моніторингу в цілому, а останні безпосередньо пов'язані із спеціальним їх цільовим спрямуванням, — «... підконтрольність й підзвітність суб'єктів відповідним державним фінансовим органам, інформаційна прозорість, ініціативність та активність у виявленні ризикованих фінансових операцій, взаємообмін фінансовою інформацією, єдність та порівнянність методів спостережень збору, обробки та зберігання й поширення інформації; запобігання конфлікту інтересів компетентність та персональна відповідальність суб'єктів фінансового моніторингу; відповідальність за проведення фінансового» [141, с. 13]. Цілком можливо взяти за основу цей перелік й доповнити його акцентом уваги на спеціальних суб'єктів — політично значущих осіб. Варто також усвідомлювати, що складовою (або ж краще — системоутворюючою) для принципів фінансового моніторингу політично значущих осіб слугують й принципи протидії легалізації (відмивання) грошей, отриманих злочинним шляхом («брудних грошей»), бо цей вид фінансового моніторингу є не просто фінансовим моніторингом взагалі, а саме стосовно політично значущих осіб з певною метою «... задля запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом,

фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення». Саме тому варто зупинитися й на принципах зазначеної «антилегалізаційної» діяльності, серед яких: «принцип пріоритетності захисту законних інтересів громадян, суспільства і держави від шкоди, заподіяної внаслідок легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення; надання пріоритету заходам із запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення над заходами з протидії їм; застосування ризик-орієнтованого підходу під час проведення фінансового моніторингу; координованості взаємодії учасників системи запобігання та протидії; невідворотності застосування заходів щодо замороження активів, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням; невідворотності покарання та переконливості і пропорційності заходів впливу за порушення законодавства у сфері запобігання та протидії; захисту суб'єктів фінансового моніторингу та їх працівників від погроз та інших негативних чи дискримінаційних дій, пов'язаних з виконанням вимог законодавства; звільнення від відповідальності за шкоду, заподіяну у зв'язку з виконанням обов'язків щодо проведення фінансового моніторингу у межах та у спосіб, що передбачені законодавством; збереження, захисту інформації та повноти, актуальності і своєчасності інформаційного обміну; доступності суб'єктам фінансового моніторингу інформації, необхідної для проведення фінансового моніторингу; звільнення від відповідальності за надання інформації з обмеженим доступом відповідно до вимог законодавства; співробітництва та взаємодії у сфері запобігання та протидії з іноземними державами, їх компетентними органами, міжнародними, міжурядовими організаціями, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у зазначеній сфері» [121].

Ці принципи й обумовили фактично «основне» наповнення засад фінансового моніторингу політично значущих осіб. Присутність в спеціальній якості ознаки мети обумовлює й орієнтованість їх на результат, досягнення якого забезпечує вся система принципів.

Серед принципів фінансового моніторингу політично значущих осіб варто особливо виділити як «центральный» ризик-орієнтований підхід (хоча назва містить слово «підхід», фактично мова йде про засадниче положення, яке відіграє роль «базис», «фундаменту»). Законодавець пропонує легальне визначення його як «... визначення (виявлення), оцінка (переоцінка) та розуміння ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня» (п. 53 ст. 1 «антилегалізаційного» Закону). Тобто, мова йде про принцип (підхід) у діяльності суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб, який фактично умовно поєднує дві частини: а) щодо діяльності із ризиками (виявлення, визначення, оцінка, переоцінка, розуміння); б) вжиття заходів щодо їх управління ними та мінімізації. Це один із «здобутків» чинного Закону «... у порівнянні із раніше чинними, який фактично закріпив «базис» для забезпечення ефективності фінансового моніторингу політично значущих осіб, відхід від «тотального» до «обґрунтованого», «зрозумілого» [59, с. 238]. Законодавець чітко визначив свою позицію щодо розуміння його змісту, закріпивши у ст. 7 «антилегалізаційного» Закону: критерії ризику, вимогу щодо його «пропорційності характеру та масштабу діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу» (ч. 1 ст. 7 Закону), а також обов'язок оцінки (переоцінки) ризиків як своїх («ризик-профіль суб'єкта»), так і своїх клієнтів, документування відповідних результатів та актуалізації інформації щодо розуміння відповідних ризиків. Законодавець фактично врахував європейські та міжнародні стандарти щодо розуміння

ризик-орієнтованого підходу й його факторів, (факторів ризику), серед яких: «... обсяг влади, яка була (є) у особи, строк обіймання посади, репутація экс-політичного діяча, неофіційний вплив, який все ще має ця особа, функціонал особи (чи це є однорідні відносини, чи це абсолютно протилежний функціонал після публічно-владних відносин), інші обставини [178, с. 97–98]. Цей принцип є «базовим» для формулювання всієї системи принципів фінансового моніторингу політично значущих осіб.

Важливим є те, яким чином такі ризики визначаються, оскільки має місце фактично поєднання автономії суб'єкта первинного фінансового моніторингу, із обов'язком урахування критеріїв, встановлених суб'єктами державного фінансового моніторингу (НБУ та Держфінмоніторингу України відповідно — ч. 3 ст. 7 Закону), а також результатів типологічних тематичних досліджень, підготовлених та оприлюднених спеціальноуповноваженим органом, результати національної оцінки ризиків й рекомендації суб'єктів державного фінансового моніторингу (ч. 4 ст. 7 Закону). Така деталізація засад діяльності сприяє прозорості, визначеності діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу, що усуває підстави для різнотлумачення та суб'єктивного розсуду. Згідно із Законом України від 17.10.2023 року № 3419-IX, закріплено, що (у ч. 14 ст. II «антилегалізаційного» Закону) суб'єкт первинного фінансового моніторингу «... повинен забезпечити належне застосування ризико-орієнтованого підходу під час обслуговування клієнтів, які є політично значущими особами, членами їх сімей, пов'язаними із політично значущими особами...» [113], із одночасним закріпленням відповідальності такого суб'єкта за неналежне застосування до такого суб'єкта відповідного підходу.

Також принципом фінансового моніторингу політично значущих осіб, який охоплює, або ж враховує особливість осіб, по відношенню до яких фінансовий моніторинг здійснюється, є його безстроковість, щодо якої у національному законодавстві простежується певна генеза («з елементами теорії маятникового

розвитку») закріплення, а у правовій науці — дискусія стосовно наявності або відсутності «дискримінаційних» положень [62]. Мова йде про те, що одним із стандартів фінансового моніторингу саме щодо політично значущих осіб, який є загальновизнаним й закріпленим у міжнародних, європейських актах «антилегалізаційного» законодавства (наприклад, «Once a PEP — could always remain a PEP» 12 Рекомендація FATF»), є «пожиттєвий» характер такого моніторингу. Це означає, що фінансовий моніторинг поширюється на політично значущих осіб (у всьому багатоманітті складових його визначення) не тільки на період перебування відповідних осіб на посадах, виконання повноважень, які й обумовлюють надання особі відповідного правового статусу, але й після припинення таких відносин, тобто «пожиттєво». У вітчизняному законодавстві врегулювання цього положення характеризується певним ефектом «маятника», тобто: від «пожиттєвого» згідно з Законом від 06.12.2019 до «впровадження» трьох років з моменту припинення таких відносин», згідно із Законом України, що набрав чинності «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту фінансової системи України від дій держави, що здійснює збройну агресію проти України, та адаптації законодавства України до окремих стандартів FATF і вимог Директиви ЄС 2018/843» від 04.11.2022 року й повернення до раніше діючої норми, із «відновленням» пожиттєвого фінансового моніторингу політично значущих осіб, згідно із Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації, (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» щодо політично значущих осіб» № 3419-IX від 17.10.2023 року.

Стосовно аргументів щодо «дискримінаційної ознаки» відповідної норми «антилегалізаційного» Закону, варто все ж таки погодитися із позицією тих вчених-юристів, які вважають, що спеціальний правовий статус політично значущих осіб цілком спроможний «впливати» на відносини із цією особою й навіть після його втрати,

саме тому є високим ризик використання «сформованих переваг відповідного статусу» й пізніше, що усуває будь-які підстави для визнання позиттивного фінансового моніторингу політично значущих осіб дискримінаційними [62]. Якщо «політично значуща особа — назавжди політично значуща особа», отже й фінансовий моніторинг має бути «назавжди» [62, с. 662]. Більше того, варто зазначити, що саме впровадження «позиттивного» фінансового моніторингу політично значущих осіб є важливою умовою співпраці України із МВФ та обов'язковим кроком для вирішення питання членства України у ЄС. Повернення «позиттивного» фінансового моніторингу політично значущих осіб у національному законодавстві дозволило усунути ті розбіжності, які були у національному законодавстві із міжнародними стандартами у сфері протидії «відмивання» коштів, а саме: із Рекомендацією Міжнародної групи з протидії відмиванню «брудних» грошей, Директивою ЄС проти відмивання коштів та фінансування тероризму, які вже впроваджено у всіх країнах-членах ЄС й є обов'язковими для країн, які бажають проявити намір щодо членства у ЄС [49].

Для з'ясування сутності принципів фінансового моніторингу політично значущих осіб доцільною є їх класифікація, щодо різновидів якої у правовій науці не спостерігається оригінальності, а навпаки — певна усталеність й традиційність, стандартність. Так, О. Скрипка, А. Собакарь, О. Комісаров виділяють загальні та спеціальні принципи фінансового моніторингу, до числа перших відносять: «... пріоритет безпеки в питаннях життя, і здоров'я людини, прав і законних інтересів держави, юридичних осіб, фізичних осіб перед іншими інтересами і цілями у господарчо-фінансовій діяльності, підконтрольних та підзвітність суб'єктів фінансового моніторингу державі, рівність всіх учасників фінансових операцій, гарантування та дотримання прав і законних інтересів учасників фінансових операцій, наявність підстав для фінансового моніторингу, неприпустимість дублювання повноважень суб'єктів фінансового моніторингу, відповідальність суб'єктів фінансового

моніторингу за заподіяну ними шкоду, дотримання міжнародно-правових зобов'язань» [65, с. 46]. Аналогічні положення можна зустріти й у роботах інших вчених — юристів, які досліджують зазначену проблематику (наприклад, роботи Є. Легези, О. Калганової, І. Криницького тощо).

Принципи фінансового моніторингу політично значущих осіб варто розглядати не просто як певну сукупність цих засадничих положень, а саме як їх систему, де всі принципи взаємопов'язані між собою, між підсистемами. Отже, домінуючим є умовно їх поділ на: загальні, які є характерними для фінансового моніторингу в цілому, та спеціальні, які охоплюють не тільки сферу запобігання та протидії відмиванню (легалізації) доходів, одержаних злочинним шляхом, а й існують із акцентом на спеціальних суб'єктів — політично значущих осіб. Погляд на них як на систему дозволяє не тільки виокремити елементи — самі принципи або їх групи, а й звернути увагу на зв'язки між ними, що підтверджує їх взаємозв'язок та взаємозумовленість, а отже й єдність їх. Зміна одного із них певним чином впливає й на зміну інших та їх системи в цілому. Зв'язки між ними є як внутрішніми (в межах кожної групи — як-то: загальних або спеціальних), так і зовнішніми (принципів фінансового моніторингу політично значущих осіб з принципами інших видів моніторингу, фінансової діяльності, фінансового контролю тощо), що й обумовлює їх єдність, самостійність. Ознаками будь-якої системи як вже зазначалося є: елементи, зв'язки і мета. Вони всі є в наявності й стосовно принципів фінансового моніторингу політично значущих осіб, бо в наявності є елементи (самі принципи та їх умовно виділені групи, які також є елементами, хоча й різного рівня), зв'язки (які є внутрішніми (як у межах умовно виділених груп, так і всієї системи принципів в цілому) та зовнішніми (у межах системи між умовно виділеними групами та системи принципів цих принципів із принципами інших систем принципів інших видів діяльності, галузей права тощо). І, нарешті, мета також притаманна цій системі принципів, що формує засадничі положення

для діяльності уповноважених суб'єктів щодо виявлення аналізу, оцінки й реагування на можливі правопорушення, пов'язані із «брудними коштами» політично значущих осіб.

Все це дозволяє запропонувати авторське визначення принципів фінансового моніторингу політично значущих осіб як основоположних припис, унормованих правил, якими керуються суб'єкти фінансового моніторингу стосовно виявлення, вимірювання, оцінки фінансових операцій політично значущих осіб й у разі виявлення ознак «ризикованості», повідомлення уповноважених державних органів для реагування. Всю сукупність таких основоположних унормованих засад варто розглядати як систему (із усіма притаманними ознаками системи), із умовним виокремленими загальних та спеціальних принципів. Якщо перші охоплюють основоположні засади, характерні для фінансового моніторингу в цілому, тоді як саме група спеціальних принципів охоплює всю унікальність (їх засади) фінансового моніторингу політично значущих осіб як окремого різновиду фінансового моніторингу й із акцентом на орієнтацію на політично значущих осіб (у розумінні, визначеному законодавцем). Саме ці засади й варто розглядати в якості унормованого «фундаменту» для фінансового моніторингу політично значущих осіб.

2.2 Суб'єкти фінансового моніторингу політично значущих осіб

Суб'єкт (від lat. *subjectum* те, що лежить внизу, перебуває в основі) означає «істота, здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності», «особа, група осіб, організація ... яким належить активна роль у певному процесі, акті», «особа або організація як носій певних прав і обов'язків», «людина як носій певних фізичних і психічних якостей, людина як об'єкт дослідження» [142], «... особа, організована група осіб,

соціальна, етнічна та політична спільнота, суспільство в цілому, що здійснюють властиву їм діяльність, спрямовану на практичне перетворення предметної дійсності ...», «носіїв означених якостей, що уможливають виконання ним суспільно значущих функцій» [156], «... суб'єктами фінансового права виступають держава, адміністративно-територіальні утворення, юридичні особи — підприємства й організації усіх форм власності, установи, громадські організації, тобто колективні суб'єкти і громадяни як індивідуальні суб'єкти» [144].

У такому ж етимологічному значенні варто розглядати і суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб. З огляду на сферу фінансового моніторингу цілком логічно вести мову саме про суб'єктів (у розумінні їх множини), на що звертає увагу і законодавець, зазначаючи вже у назві ст. 6 «базового антилегалізаційного» Закону про те, що функціонують «... суб'єкти фінансового моніторингу». Варто звернути увагу й на те, що законодавець вважає, що існують не просто суб'єкти фінансового моніторингу, а саме ціла система таких суб'єктів, із їх розподілом на «... первинний та державний рівні», а отже цілком логічно й суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб розглядати у їх поділі на: суб'єктів первинного та суб'єктів державного фінансового моніторингу. Стосовно запитання, а чи поширюється на політично значущих осіб діяльність суб'єктів первинного і суб'єктів державного фінансового моніторингу, варто відповісти позитивно, оскільки у відносинах із першими вести мову варто про безпосередні (звідси і релевантна назва — «первинний фінансовий моніторинг»), а з іншими — про опосередковані контакти (в аспекті визначення такими суб'єктами правил, які регулюють відносини, здійснення нагляду за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу). Так, наприклад, ст. 16 «антилегалізаційного Закону» передбачає, що саме НБУ (як суб'єкт державного фінансового моніторингу) встановлює правила реєстрації та подання інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, іншої

інформації, яка може бути пов'язана із легалізацією «брудних» доходів, спеціально уповноваженому органу для суб'єктів первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за якими здійснює НБУ [123]. Отже, за відсутності безпосередніх відносин із суб'єктами державного фінансового моніторингу, все ж таки варто стверджувати, що опосередковані відносини є, а отже й таких суб'єктів варто вважати опосередкованими суб'єктами по відношенню до політично значущих осіб.

Суб'єктами первинного фінансового моніторингу щодо політично значущих осіб є: «банки, страховики, страхові брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи; оператори платіжних систем; товарні та інші біржі, що здійснюють фінансові операції з товарами; професійні учасники фондового ринку; оператори поштового зв'язку, які надають фінансові платіжні послуги та/або послуги поштового переходу, та або послуги зі здійснення валютних операцій; філій та представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги в Україні; спеціально визначенні суб'єкти первинного фінансового моніторингу, які, у свою чергу, об'єднують декілька суб'єктів, серед яких: суб'єкти аудиторської діяльності, бухгалтери та суб'єкти господарювання, які надають послуги з бухгалтерського обліку; суб'єкти господарювання, які надають послуги з питань оподаткування; адвокатські об'єднання, бюро та адвокати, які здійснюють діяльність індивідуально; нотаріуси; суб'єкти господарювання, які надають юридичні послуги; особи, які надають послуги зі створення, забезпечення діяльності, управління юридичними особами або ж іншими утвореннями без такого статусу; суб'єкти господарювання, які надають послуги посередника (консультанта) під час операцій з нерухомим майном; суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами, камінням, виробами з них; суб'єкти господарювання, що проводять лотереї та/або азартні ігри; суб'єкти господарювання, які здійснюють торговельну діяльність культурними цінностями або

ж надають посередницькі послуги у такій діяльності; постачальники послуг у сфері обігу віртуальних активів; інші суб'єкти, які не є фінансовими установами, проте які надають окремі фінансові послуги» (ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення» № 361-IX від 06.12.2019 року). Як бачимо, досить великим за кількісними показниками є перелік таких суб'єктів, що, з одного боку, свідчить про наявність чогось, що їх об'єднує навколо фінансового моніторингу політично значущих осіб, проте, з іншого, це дає достатньо підстав для їх можливого розподілу на види, групи для класифікаційного поділу тощо. У правовій науці спроби класифікації суб'єктів державного фінансового моніторингу (зокрема первинного) вже були. Так, наприклад, О. Скрипка запропонувала їх поділ на: індивідуальних та колективних [141, с. 9], а також на: фінансові установи, суб'єкти господарювання, спеціально призначені суб'єкти, фізичні особи — підприємці та юридичні особи [141, с. 13]. Другий варіант є більш деталізованим, що дозволяє сформулювати уявлення про підходи законодавця, які він використовував для формування системи суб'єктів первинного фінансового моніторингу взагалі. Проте визнати його ідеальним, взірцевим, напевно, неможна, навіть з огляду на те, що робота О. Скрипки була підготовлена у 2015 році й з плином часу такі положення дещо втратили актуальність в аспекті кореляції із положеннями чинного законодавства. М. Уткіна пропонує поділ таких суб'єктів на групи, а саме — «ті, вся діяльність яких пов'язана операціями, що несуть ризик відмивання «брудних» доходів; ті, що надають послуги, які не є фінансовими, проте вони можуть бути використані для легалізації «брудних» грошей [152, с. 53]. Якщо перші суб'єкти здійснюють фінансовий моніторинг по відношенню до майже всіх фінансових операцій, водночас другі — є «... носіями інформації щодо легалізації відповідних доходів» [152, с. 53; 145, с. 60].

Ефімов О. також пропонує класифікацію суб'єктів первинного фінансового моніторингу, в т.ч. й щодо політично значущих осіб, в основу якої покладено вид діяльності їх: «... професійні «консультанти» з допомогою у фінансових операціях, посередники і консультанти у сфері нерухомості, суб'єкти господарювання, діяльність яких пов'язана із дорогоцінними металами, камінням, суб'єкти господарювання у сфері лотерей та азартних ігор» [152, с. 53; 43]. Ще одну (5-ти групову) класифікацію суб'єктів пропонують Д. Крейман, А. Мілілеко, поклавши в основу поділу підзвітність, а саме: 1) підзвітні НБУ (банки, страховики, інші, що надають фінансові послуги); 2) підзвітні Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку (біржі, професійні учасники фондового ринку тощо); 3) підзвітні Державній службі фінансового моніторингу (аудитори, бухгалтери, ріелтори, організатори лотерей тощо); 4) підзвітні Мінцифри (постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів); 5) підзвітні Мін'юсту (адвокати, нотаріуси, надавачі юридичних послуг) [83, с. 145; 152, с. 53].

Варто зупинитися на нормативно закріпленому поділі таких суб'єктів. Запропонований законодавцем (ст. 6 «антилегалізаційного» Закону) перелік таких суб'єктів можна класифікувати, з використанням різних критеріїв. Так, наприклад, розподіл можливий залежно від безпосереднього зв'язку діяльності суб'єкта із фінансовою діяльністю (чи є фінансові послуги основним його призначенням чи ні); на тих, чия діяльність (основне призначення) пов'язане із фінансовими послугами (наприклад, банки, страховики, кредитні спілки, ломбарди, оператори платіжних систем, оператори поштового зв'язку тощо), й тих діяльність яких із фінансовими послугами безпосередньо не пов'язана (наприклад, суб'єкти аудиторської діяльності, нотаріуси, адвокати тощо); залежно від того, чи є суб'єкт резидентом чи нерезидентом розподіл відповідно на: тих суб'єктів, які є вітчизняними (національними) суб'єктами (наприклад, оператори поштового зв'язку, нотаріуси, адвокати тощо), й тих, які є іноземними, і таких законодавець окремо

виділив — «... філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, що надають фінансові послуги на території України» (п. 6 ст. 6 Закону); залежно від того, чи є такі суб'єкти індивідуальними — фізичними особами чи все ж таки це юридичні особи. Якщо першими є: бухгалтери, нотаріуси, адвокати, аудиторів, ріелтори тощо, тоді як юридичними особами є: наприклад, оператори платіжних систем, банки, кредитні спілки, ломбарди, товарні та інші біржі тощо; залежно від законодавчого визнання (визначення) спеціального статусу саме стосовно фінансового моніторингу можливим є поділ їх на: тих, хто таким статусом наділений і таке визначення названо «спеціальним», до їх числа варто віднести всіх тих, кого законодавець перерахував у п. 7 ст. 6 «антилегалізаційного» Закону (це — суб'єкти аудиторської діяльності, бухгалтери, суб'єкти, що надають послуги з питань оподаткування, нотаріуси, адвокати, суб'єкти, які проводять лотереї та/або азартні ігри, тощо), й тих, для кого законодавець не передбачив «спеціальне визначення» статусу саме як суб'єкта первинного фінансового моніторингу, оскільки він є таким, з огляду на основне функціональне їх призначення, сферу діяльності. Такими суб'єктами є, наприклад, банки, кредитні спілки, товарні біржі, ломбарди, оператори платіжних систем тощо.

Особливістю унормованого (ст. 6 «антилегалізаційного» Закону) переліку суб'єктів первинного фінансового моніторингу як взагалі, так і стосовно політично значущих осіб зокрема, бо й по відношенню до них (у всьому розмаїтті складових їх нормативного визначення), а також їх членів сім'ї цілком можливими є відносини з усіма перерахованими у ст. 6 Закону, суб'єктами, варто визнати таку як розширення (збільшення) їх кола, з урахуванням потреб реального часу. Свідченням цього цілком можуть слугувати ті зміни, згідно з якими цей перелік модифікувався. Так, зокрема у 2020 році ст. 6 Закону було доповнено підпунктом «з» п. 7 наступного змісту «... суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри» (Закон № 768-IX від 14.07.2020), тоді як, наприклад,

у 2021 році — п. 5 наступного змісту «... оператори поштового зв'язку, які надають фінансові платіжні послуги та/або послуги поштового переказу, та/або послуги із здійснення валютних операцій» (Закон № 1591-IX від 30.06.2021), п. 2 «оператори платіжних систем» (Закон № 1591-IX від 30.06.2021). Хоча ці зміни і були внесені у 2021 році, проте набули чинності, введені були в дію лише з 01.08.2022 року, що знову ж обумовлено об'єктивними обставинами, потребами часу. У 2022 році до переліку були включені — «суб'єкти господарювання, що надають посередницькі послуги та/або консультаційні послуги під час здійснення операцій з нерухомим майном» (пп. є п. 7), «... які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами, камінням та виробами з них» (пп. ж п. 7), «... торговельну діяльність культурними цінностями та/або надають посередницькі послуги у такій діяльності» (пп. и п. 7) згідно із Законом України № 2736-IX від 04.11.2022 року, а у 2023 році — «... особами, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами ...», (пп. е п. 7 Закону) згідно із Законом України № 2970-IX від 20.03.2023 року. Запропонований перелік суб'єктів не є вичерпним, безпосередньо щодо фінансових установ, про що безпосередньо зазначив і сам законодавець, передбачивши п. 9 «антилегалізаційного» Закону наступне положення, а саме: «... інші юридичні особи, які за статусом не є фінансовими установами, проте надають окремі фінансові послуги» [123], тим самим передбачивши можливість залучення в якості таких суб'єктів тих, чия діяльність певним чином пов'язана із наданням фінансових послуг.

Для характеристики цих суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб, а саме суб'єктів первинного фінансового моніторингу, важливим є те, що їх правовий статус (а саме у контексті їх правового статусу і важливо аналізувати їх роль і значення як кожного окремо, так і їх всіх разом) визначається спеціальним законодавчим актом, а саме статус як суб'єкта фінансового моніторингу — «антилегалізаційним» Законом. Цьому підтвердженням

є те, що законодавець закріпив всі елементи їх правового статусу у ст. 8 «антилегалізаційного» Закону, визначивши «завдання, обов'язки та права суб'єкта первинного фінансового моніторингу», передбачивши наявність «горизонтальних» зв'язків між ними, завдяки формуванню «груп учасників» (ч. 1 ст. 8 Закону). Побудова змісту ст. 8 Закону свідчить про те, що законодавець розглядає традиційну модель правового статусу (завдання, права, обов'язки, відповідальність), що є цілком прийнятним для моделі — «юридична особа» (із компетенцією) та «фізична особа» (із завданнями). Не дублюючи положення тих законодавчих актів, які визначають правовий статус суб'єктів первинного фінансового моніторингу, як-то: банків, операторів, платіжних систем, товарних бірж тощо, унормовуються їх завдання, обов'язки і права саме, з акцентом на фінансовий моніторинг, що є цілком зрозумілим і логічним. Так, наприклад, одним із завдань таких суб'єктів є «... розробка, впровадження та оновлення правил фінансового моніторингу, програм його проведення та інших локальних документів, призначення працівника, відповідального за його проведення» (ч. 1 ст. 8 Закону). При цьому взагалі не важливо, про якого саме суб'єкта йде мова, проте серед найпоширеніших суб'єктів фінансового моніторингу традиційно вважаються банки — 96,4 %, [141, с. 9], а серед т. зв. «небанківських» суб'єктів — страхові компанії, ріелтори, аудитори, нотаріуси тощо, для кожного із них завданням є розробка, впровадження внутрішніх документів з фінансового моніторингу й призначення відповідальної особи. Обов'язків і прав у них також достатньо багато (законодавча модель у ст. 8 Закону, із деталізацією у підзаконних актах суб'єктів державного фінансового моніторингу у межах реалізації ними регулятивної функції та функції нагляду) як-то: «... забезпечити належну організацію та проведення фінансового моніторингу, що дозволить виявити порогові та підозрілі фінансові операції незалежно від рівня ризику ділових відносин з клієнтом, ... повідомити про них спеціально уповноважений орган ... , застосовувати у діяльності ризик-орієнтований підхід

та вживати заходи з метою мінімізації ризиків ... забезпечувати реєстрацію фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу ... подавати на запити спеціально уповноваженого органу ... документувати заходи ... за рішенням спеціально уповноваженого органу зупиняти операції ... тощо (ст. 8 Закону). Саме щодо сфери фінансового моніторингу політично значущих осіб для кожного із суб'єктів первинного фінансового моніторингу пріоритетним є положення «антилегалізаційного» Закону, яке й визначає його правовий статус щодо саме цієї сфери діяльності.

Варто зазначити, що законодавець умовно запропонував дві моделі правового статусу для двох груп суб'єктів первинного фінансового моніторингу — для всіх («загальна»), із закріпленням її у ст. 8 Закону й, додатково у ст. 9 щодо відповідального працівника, а також для «спеціально визначених» (ст.10), для яких обсяг такого статусу є меншим, з огляду на те, що для них фінансовий моніторинг політично значущих осіб, як і фінансова діяльність, взагалі не є основним видом діяльності, основним призначенням. Окрім того, доцільно звернути увагу й на особливості закріплення елементів правового статусу зазначених суб'єктів у тексті «антилегалізаційного» Закону для цих двох моделей. Якщо увага завданням, правам та обов'язкам приділяється одночасно, із фіксацією їх в одній (декількох підряд) статтях, що забезпечує спрощення сприйняття інформації (наприклад, ст. ст. 6, 8, 9, 10 Закону), тоді як відповідальності як ще одному елементу правового статусу таких суб'єктів увага приділяється у окремому розділі VIII «Відповідальність за порушення законодавства у сфері запобігання та протидії, відновлення прав та законних інтересів власників», із деталізацією по окремим видах суб'єктів й деталізацією різновидів відповідальності, їх підстав та заходів реагування на вчинення протиправних діянь.

Особливістю першої групи суб'єктів первинного фінансового моніторингу політично значущих осіб варто також вважати обов'язкову наявність «відповідального працівника», правовий статус якого визначається ст. 9 «антилегалізаційного» Закону, який

«за посадою» є «керівником підрозділу суб'єкта первинного фінансового моніторингу», що має бездоганну ділову репутацію та відповідає кваліфікаційним вимогам, що встановлюються суб'єктами державного фінансового моніторингу (ч. 1 ст. 9 Закону), який й фактично перебуває у «контактних відносинах» із спеціально уповноваженим органом, здійснює фінансовий моніторинг, із наділенням широкими можливостями для цього. Особливість його правового статусу полягає у тому, що він «... незалежний у своїй діяльності, підзвітний лише керівнику суб'єкта первинного фінансового моніторингу, зобов'язаний не менше одного разу на місяць інформувати керівника ... про розбіжності» (п. 5 ст. 9 Закону). До того ж, за неналежну організацію та проведення відповідного фінансового моніторингу відповідальність несуть як відповідальний працівник, так і керівник суб'єкта фінансового моніторингу. Як бачимо, у «загальній» моделі має місце певне розмежування керівника і відповідального працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу, їх правового статусу. Завдяки регулюючій, координуючій, інформаційній функції, виокремлюємо статус керівника, а «активним» учасником відносин первинного фінансового моніторингу виступає саме відповідальний працівник.

Стосовно іншої нормативної моделі — для спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу, то вона є «звуженою», бо передбачає чітку деталізацію підстав для здійснення такими суб'єктами відповідних дій, реалізації правового статусу щодо певних операцій, певних дій, а не всієї їх професійної діяльності, професійної сфери.

Так, зокрема, для адвокатських бюро, об'єднань, нотаріусів передбачено виконання ними обов'язків суб'єктів первинного фінансового моніторингу, якщо «... вони беруть участь, діючи від імені та/або за дорученням клієнта, у будь-якій фінансовій операції та/або допомагають клієнту планувати чи здійснювати операцію щодо: купівлі-продажу нерухомості, управління майном при фінансуванні будівництва житла, купівлі-продажу суб'єктів

господарювання та корпоративних прав, управління коштами, цінними паперами або іншими активами клієнта, відкриття (управління) банківськими рахунками або рахунками у цінних паперах, залучення коштів, потрібних для створення юридичної особи, фонду, управління ними, створення, забезпечення діяльності (управління) юридичними особами, фондами, трастами, іншими утвореннями» (п. 1 ч. 1 ст. 10 Закону). В. Гвоздій слушно звертає увагу на те, що «... якщо адвокат не надає послуги, пов'язані із перерахованими у Законі переліком справ, «... у нього не виникає обов'язку стати на облік у Держфінмоніторинг і на нього не покладаються обов'язки суб'єкта первинного фінансового моніторингу» [29; 103, с. 51]. Такою є нормативна деталізація стосовно специфіки діяльності кожного із спеціально визначених суб'єктів, що, безперечно, й визначає особливість їх правового статусу саме як суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Варто уточнити, що всі ці суб'єкти наділені повноваженнями суб'єкта первинного фінансового моніторингу, проте, наприклад, нотаріуси «... не зобов'язані забезпечувати у своїй діяльності управління ризиками щодо легалізації «брудних» доходів, повідомляти ФСФМ про фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, надавати на запит Держфінмоніторингу інформацію про відстеження фінансових операцій клієнта, операції якого стали об'єктом фінансового моніторингу, виявляти фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу» [152, с. 52]. Саме тому для нотаріусів є характерним проведення «внутрішнього» фінансового моніторингу [152, с. 53], що й відрізняє цю модель від першої.

Варто зробити уточнення, що для цієї групи суб'єктів законодавець чітко зазначив застереження — «... що суб'єктами не виступають особи, які надають послуги в межах відносин трудового характеру» [123]. Отже, варто у цьому плані підтримати М. Уткіну та М. Казанова у тому, що суб'єктом не буде «... головний або штатний бухгалтер підприємства, установи чи організацій, проте ...

бухгалтери, які надають такі послуги за цивільно-правовими договорами і не є ФОП, такими суб'єктами є» [152, с. 52; 50].

Отже, можна стверджувати, що для суб'єктів первинного фінансового моніторингу взагалі й фінансового моніторингу політично значущих осіб характерним є унормування засад їх правового статусу у «базовому антилегалізаційному» Законі, із закріпленням досить широкого їх переліку, з огляду на спеціалізацію діяльності кожного із них, й із деталізацією особливостей реалізації їх правового статусу у окремих моделях («загальна» та «спеціальна») на рівні як «антилегалізаційного» Закону, так і підзаконних актах суб'єктів державного фінансового моніторингу. Останні за принципом спеціалізації діяльності взаємодіють із суб'єктами первинного фінансового моніторингу, перебуваючи у відносинах регулятивного та наглядового змісту. Так, до кола суб'єктів державного фінансового моніторингу як взагалі, так фінансовий моніторинг політично значущих осіб можна віднести: «НБУ, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, Міністерство юстиції України, Національну комісію у цінних паперів та фондового ринку, Міністерство цифрової трансформації України та спеціально уповноважений орган» (ч. 3 ст. 6 Закону). Відносини між суб'єктами будуються за принципом спеціалізації сфери їх діяльності, як-то: Міністерство юстиції України — нотаріуси, адвокати, особи, що надають юридичні послуги, НБУ — банки, ломбарди, юридичні спілки, товарні біржі тощо, Міністерство цифрової трансформації України — оператори поштового зв'язку тощо. Саме це свідчить про певну рівневість у формуванні системи суб'єктів фінансового моніторингу взагалі й виокремлення: підсистеми суб'єктів державного фінансового моніторингу (регулятивна та наглядова функції), підсистеми суб'єктів первинного фінансового моніторингу, а також зв'язків між ними на рівні цих підсистем (горизонтальні зв'язки)

та між суб'єктами двох підсистем по принципу спеціалізації сфери та підпорядкованості (вертикальні зв'язки), що є характерним саме для системи.

Особливе місце посідає спеціально-уповноважений орган, правовий статус якого закріплено у ст. 25 «антилегалізаційного» Закону. Таким органом законодавець визначає «... центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії» (п. 55 ст. 1 Закону), тим самим запропонувавши дублювання нормативних положень щодо одного і того ж органу. У Положенні про Державну службу фінансового моніторингу України також запропоноване визначення цього органу як «... центрального органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується й координується КМУ через Міністерство фінансів України і який реалізує державну політику у відповідній сфері [127]. Цей орган виконує ряд завдань, а саме:

«1) збирання, оброблення та проведення аналізу (операційного і стратегічного) інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму чи фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення. Принципи опрацювання одержаної від суб'єктів первинного фінансового моніторингу інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, та критерії проведення аналізу таких операцій встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;

2) забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії;

3) забезпечення функціонування та розвитку єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії;

4) налагодження співпраці, взаємодії та інформаційного обміну з державними органами, Національним банком України, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями у сфері запобігання та протидії;

5) проведення національної оцінки ризиків;

6) забезпечення представництва України в установленому порядку в міжнародних організаціях з питань запобігання та протидії» [123]. У своїй діяльності цей орган виконує своєрідну інтегруючу роль у всієї системі суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб, оскільки його завдання пов'язані із двома підсистемами суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб, окрім того він є «ланкою зворотнього зв'язку» із правоохоронними органами та судовими установами щодо протиправних діянь («... облік про результати досудового розслідування та ухвалені судові рішення у кримінальних провадженнях ... про конфісковані активи та активи, на які накладено арешт...» [123]. Особливість правового статусу цього органу визначає ст. 26 Закону «Політична незалежність ...», стосовно керівництва цього органу, порядку його призначення і принципів діяльності. Відповідний орган діє згідно із Положенням про Державну службу фінансового моніторингу, при цьому положення цього акту узгоджується із положеннями «базового антилегалізаційного» Закону, у частині визначення правового статусу цього органу. Цей орган розглядається як «... підрозділ фінансової розвідки (фінансового моніторингу)» [87, с. 132], адже згідно із 29-ю Рекомендацією FATF, цей орган є «... органом, уповноваженим державою на виконання функцій підрозділу фінансової розвідки ... як частина в операційній мережі країни з протидії відмиванню «брудних» грошей й надання підтримки діяльності інших компетентних органів» [87, с. 133; 82, с. 158], є «... складовою Егмонтської групи підрозділів фінансової розвідки з 2004 року й забезпечує облік інформацією розвідувального фінансового змісту з компетентними органами іноземних держав, застосовуючи Егмонтську захисну мережу (ESW)» [87, с. 133]. Відповідний

орган, виконуючи своє завдання, фактично здійснює заходи практичного та організаційного характеру, що наочно підтверджується даними звіту Держфінмоніторингу України за 2023 рік, а саме: напрямками проведення заходів є: «розвиток законодавчої бази; статистика отриманих повідомлень, аналітична діяльність, забезпечення функціонування та розвитку Єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації «брудних» грошей, міжвідомча взаємодія, міжнародне співробітництво, стратегічні напрямки роботи Державної служби фінансового моніторингу у 2024 році» [87, с. 133; 48]. Згідно з Положенням про Державну службу фінансового моніторингу України, затверджене постановою КМУ № 537 від 29.07.2015 року, цей орган є «... центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується КМУ через Міністерство фінансів України і який реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [127]. Його особлива роль і місце в системі суб'єктів фінансового моніторингу взагалі обумовлена його функціональним призначенням, завданнями, для вирішення яких він створений (п. 3 Положення) й впровадженням різновекторних моделей відносин із іншими суб'єктами державного фінансового моніторингу (п. 4 Положення), із КМУ (пп. 1 п. 4 Положення), із правоохоронними та розвідувальними органами (пп. 4, 5 п. 4 Положення), міжнародними партнерами (пп. 6 п. 4 Положення) тощо. Різновекторність цих моделей відносин зумовлена саме координуючою роллю Держфінмоніторингу, що й обумовляє як «прямий», так і «зворотній» варіанти побудови таких відносин. Наприклад, пп. 4 п. 4 Положення передбачено, що він «... надає у разі наявності достатніх підстав вважати, що фінансова операція або сукупність пов'язаних між собою фінансових операцій можуть бути пов'язані з легалізацією ... до правоохоронних органів та розвідувальних органів відповідні узагальнені матеріали або одержує від них інформацію про хід

їх розгляду [127], водночас пп. 16 п. 4 Положення фіксує обов'язок його повідомляти суб'єкту первинного фінансового моніторингу після надходження інформації від правоохоронних органів ... про результати їх роботи» [127]. Про координуючу у системі суб'єктів фінансового моніторингу роль Держфінмоніторингу зазначається безпосередньо і у пп. 13 п. 4 Положення — «... забезпечує координацію діяльності державних органів у сфері запобігання та протидії ...» [127]. Щодо кожної із підсистем суб'єктів фінансового моніторингу Держфінмоніторинг відіграє роль «координуючої ланки», завдяки тому, що здійснює «... надсилання запитів ... передачу відомостей ... підготовку проєктів ... актів, ... узагальнення відомостей, ... здійснення типологічних досліджень ... проведення національної оцінки ризиків ... ведення обліку ... забезпечення взаємодії, співпраці тощо. Аналіз основних елементів правового статусу цього органу підтверджує його роль «координаційного центру» для всіх суб'єктів фінансового моніторингу» [70, с. 37], при цьому всі нормативно-правові акти, які визначають цей правовий статус, дублюють правові приписи, конкретизуючи функції, завдання, мету, права та обов'язки цього органу. Саме права та обов'язки, хоча у теорії права для таких суб'єктів характерною є «компетенція» (наприклад, роботи Н. Оніщенко, Н. Пархоменко. С. Погребняка, О. Петришина та ін.), проте законодавець визначив «сукупність прав та обов'язків» як синонім «компетенції» й деталізував кожен із запропонованих елементів, що дозволило, наприклад, Т. Назар навіть запропонувати розподіл прав Державної служби фінансового моніторингу на групи: «... 1) залучати до розгляду питань, що належать до її компетенції, спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій; 2) одержувати необхідну інформацію від суб'єктів первинного фінансового моніторингу, державних органів, правоохоронних органів, судів, НБУ тощо; 3) розробляти і вносити Мінфін проєкти НПА; 4) укладати міжнародні договори; 5) приймати рішення про зупинення фінансових операцій» [87, с. 134]. Варто зробити уточнення, що в умовах воєнного

стану роль і значення Державної служби фінансового моніторингу в Україні посилюється, в т.ч. й щодо усунення загроз використання «брудних» грошей, легалізації їх й впливу на безпекову ситуацію, зовнішні загрози в т.ч. й «... через припинення членства РФ у засіданнях Комітету експертів РЄ з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму (MONEYVAL), шляхом впливу на прийняття Рішення Парламентської Асамблеї РЄ від 25.02.2022. «Наслідки призупинення країни-члена відповідно до ст. 8 Статуту РЄ» [60, с. 367], призупинення членства РФ у FATF й прийняття цілої низки Рекомендацій. За цей період також важливими є показники роботи Державної служби фінансового моніторингу щодо «... подання 342 матеріалів стосовно операцій фінансового характеру, пов'язаних з можливою причетністю РФ й виявлення ознак колабораційної діяльності»[60, с. 367], посилення міжнародної співпраці, що свідчить про те, що всі складові правового статусу цього суб'єкта зберігаються, реалізація їх дещо модифікуються з огляду на особливості зовнішніх умов, в т.ч. зумовлених впровадженням особливого правового режиму — правового режиму воєнного стану, на що й звертається увага представниками науки адміністративного права (наприклад, роботи Є. Легези) [76; 77].

Отже, суб'єкти фінансового моніторингу політично значущих осіб представляють собою не тільки просту сукупність, а кількарівневу систему, із виокремленням суб'єктів первинного фінансового моніторингу (суб'єктів безпосередньо контактних відносин із політично значущими особами) та суб'єктів державного фінансового моніторингу (залучених до цих відносин опосередковано, завдяки реалізації регулятивної та наглядової функцій). Всіх суб'єктів первинного фінансового моніторингу політично значущих осіб, з огляду на їх чисельність та спеціалізацію у їх діяльності, варто розподіляти на тих, діяльність яких безпосередньо пов'язана із фінансовою діяльністю, фінансовими послугами («базова» нормативна модель визначення їх правового статусу), й тих, які здійснюють т.зв. «переважно внутрішній фінансовий моніторинг» («звужена» нормативна

модель визначення їх правового статусу). Не зважаючи на специфіку цих суб'єктів, для них як для суб'єктів первинного фінансового моніторингу політично значущих осіб, характерним є унормування засад реалізації їх правового статусу у «базовому антилегалізаційному» Законі, (із деталізацією завдань, мети, прав, обов'язків та відповідальності), із уточненням відповідних нормативних положень в актах суб'єктів державного фінансового моніторингу, що забезпечує існування «вертикальності» зв'язків між підсистемами таких суб'єктів, а у поєднанні із «горизонтальними» (на рівні груп суб'єктів первинного фінансового моніторингу політично значущих осіб) зв'язками й єдиною метою що також є обов'язковим для системи й обумовлює можливість і доцільність формування тези про існування системи суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб, із координуючою (інтегруючою) «ланкою», роль якої відіграє спеціально уповноважений орган — Держфінмоніторинг України, який також забезпечує «зовнішні» зв'язки відповідної системи суб'єктів із правоохоронними органами, судовими установами та міжнародними інституціями задля ефективного використання ресурсу фінансового моніторингу політично значущих осіб.

2.3 Фінансовий моніторинг політично значущих осіб: процедурний аспект

Варто зазначити, що законодавство, яке визначає засади фінансового моніторингу політично значущих осіб, містить, окрім визначення останнього, характеристик політично значущих осіб, також і положення, які регламентують послідовність здійснення певних дій, перелік таких дій (заходів), що і дозволяє вести мову про регламентацію певних процедурних відносин. Етимологічний аналіз слова «процедура» означає (фр., від лат., «просуваюсь», «проходжу») «офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чогось» [142]. Розглядаючи

процедурні питання фінансового моніторингу політично значущих осіб, одразу ж варто звернути увагу на їх закріплення на законодавчому рівні й деталізацію на підзаконному рівні, вже із акцентом на суб'єкта здійснення такого фінансового моніторингу. При цьому у підзаконних актах така деталізація має місце саме, із виокремленням відповідних положень саме щодо політично значущих осіб. Так, наприклад, у Положенні про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство юстиції України, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 10.09.2021 року № 3201/5, окрім п. 7 р. IV «Правила та програма проведення фінансового моніторингу», в якому зазначено, що «... Правила мають визначати порядок визначення політично значущих осіб та порядок вжиття заходів щодо них необхідних додаткових заходів» [129], також містить п.п. 20–23 р. VI «Забезпечення заходів належної перевірки», які присвячені безпосередньо політично значущим особам.

Ці положення, з урахуванням особливого (у порівнянні із іншими («звичайними» клієнтами) правового статусу політично значущих осіб, регламентують засади застосування додаткових заходів під час належної перевірки, серед яких, зокрема: «1) наявність належної системи управління ризиками для виявлення факту належності клієнта або кінцевого бенефіціарного власника клієнта (що свідчить про т.зв. «подвійну роль таких осіб у відносинах із суб'єктом первинного фінансового моніторингу) до категорій політично значущих осіб, із будь-яким проявом у її різновидів; 2) отримання дозволу керівника суб'єкта ПФМ для ділових відносин (встановлення або продовження), проведення порогових операцій; 3) вживання заходів (вживається термін «достатніх», що, беззаперечно, є оціночним й залежить від внутрішньої регламентації таких заходів, репутації політично значущих осіб тощо) для встановлення джерел статків та джерел коштів, з якими ділові відносини або операції пов'язані; 4) здійснення на постійній основі «поглибленого

моніторингу» ділових відносин» [129]. Як бачимо, мова йде про «підвищену увагу», «поглиблений моніторинг», «підвищену чутливість до політично значущих осіб», що є логічним, з огляду на особливості їх правового статусу, їх «впливовість», їх «значимість» й «потенційну ризикованість» для легалізації (відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом. Аналіз цих нормативно-правових положень дозволяє умовно виокремити кілька блоків процедурних положень, пов'язаних із фінансовим моніторингом політично значущих осіб: 1) ті, що пов'язані із виявленням належності таких осіб до політично значущих осіб (у всьому розмаїтті їх значення); 2) ті, що пов'язані із з'ясуванням джерел статків (багатства) й коштів, з якими пов'язані відносини (операції) за участю політично значущих осіб; 3) ті, що регламентують самі ділові відносини (операції) за участю політично значущих осіб (після з'ясування та їх належності до політично значущих осіб і джерел коштів); 4) ті, що регламентують загальні (постійні) відносини із ними (на відміну від «разових» операцій). Ці норми фактично охоплюють як відносини фінансового моніторингу як у статичі, так і у динаміці. Не зважаючи на розмаїття суб'єктів первинного фінансового моніторингу й особливості сфер безпосередньої їхньої діяльності, підпорядкованості, все ж таки типовими є «загальні процедурні моделі» здійснення фінансового моніторингу політично значущих осіб, із їх деталізованим регламентуванням у підзаконних актах суб'єктів державного фінансового моніторингу. Так, наприклад, для таких відносин характерним є базування на ризик-орієнтованому підході, що означає «... суб'єкт зобов'язаний забезпечити належне застосування ризик-орієнтованого підходу під час обслуговування клієнта ... з метою встановлення обґрунтованого рівня ризику діловим відносинам ... унеможливлення безпідставної відмови від здійснення фінансових операцій та/або встановлення (продовження) ділових відносин» (п. 20 р. VI Положення). Окрім того уточнюючим є положення про те, що застосування до політично значущих осіб заходів (у розумінні додаткових) повинно бути пропорційним «... ризику

ділових відносин» (а таких може бути декілька — «високий», «середній», «низький»).

Норми, які регламентують засади визначення належності особи до політично значущих осіб, зазначають про те, що «... суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язаний використувувати інформацію, надану клієнтам, а також інші джерела...» (п. 21 р. VI Положення). При цьому такий обов'язок для суб'єкта первинного фінансового моніторингу «прив'язаний» до ризику ділових відносин (операцій), який має бути «... вищим, ніж низький» (п. 21 р. VI Положення). З огляду на те, що джерел може бути багато, інформації також і важливо не припуститися помилки, оскільки статус особи є особливим, як наслідок — унормовано перелік можливих джерел отримання такої інформації. Серед них: «... бази-даних сервіс-провайдерів, які надають послуги з надання інформації безоплатно або платно; публічні джерела даних у мережі Internet ...; офіційні інтернет-представництва систем декларування доходів публічними особами, включаючи Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» (п. 21 р. VI Положення). Навіть, не зважаючи на те, що перелік є достатньо великим, бо охоплює значну кількість джерел, він не є вичерпним, про що свідчать наступні положення — «... потрібно враховувати, якщо інформації про ... особу немає в окремій базі даних, це не є підтвердженням того, що особа не належить ...» (п. 21 р. VI Положення). Це означає можливість одержання даних з інших офіційних публічних джерел. Це ж стосується й діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу щодо встановлення джерел статків (багатства) політично значущих осіб, якими можуть бути як відомості, надані останньою, так й інші відомості, отримані з інших публічних джерел (п. 22 р. VI Положення).

Не менш значимими є положення, які регламентують особливості здійснення фінансового моніторингу політично значущих осіб у разі припинення виконання ними відповідних функцій

(діяльності). Попри регламентацію безстроковості (пожиттєвий) фінансовий моніторинг політично значущих осіб, все ж таки певні («пом'якшення») можуть бути для тих осіб, які припинили виконання відповідних обов'язків (діяльності), проте в наявності має бути декілька умов й унормованими є певні застереження для суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Так, зокрема, для таких осіб передбачено, що впродовж дванадцяти місяців суб'єкт первинного фінансового моніторингу продовжує вживати заходи фінансового моніторингу навіть якщо особа припинила виконання функцій, повноважень або діяльності, з якими був пов'язаний її особливий правовий статус політично значущої особи. І це пов'язане із тим, що в наявності ризики «попереднього періоду, із поширенням їх навіть після фактичного припинення активностей». Для таких «екс політично значущих осіб» хоча за законодавством вони такий статус зберігають, ризики пов'язані із: «... рівнем впливу, який ще має особа; обсягом повноважень, якими особа була наділена; зв'язком між минулими і чинними повноваженнями тощо» (п. 20 р. VI Положення). Перелік не є вичерпним, а отже можуть бути й інші ризики. По закінченні строку можна такі заходи не вживати до політично значущих осіб. Такі ж положення (за своїм змістом) містить й Положення про здійснення банками фінансового моніторингу та Положення про здійснення установами фінансового моніторингу, затверджені постановою Правління Національного банку України від 29.12.2023 року № 198. При цьому Національний банк України зробив уточнення, що відповідні додаткові заходи фінансового моніторингу щодо політично значущих осіб можуть не застосовуватися за наявності вищезазначених умов й для ухвалення такого рішення обов'язково потрібно здійснити аналіз «... фінансових операцій політично значущих осіб (у всьому їх розмаїтті) з дня припинення виконання відповідних функцій» (пп. 51 Додатку 8 до Положення). Водночас це положення не поширюється у разі ділових відносин за участю політично значущих осіб, із перевищенням «максимальної суми фінансових

операцій» («порогової операції»). Банківські та інші фінансові установи, керуючись рекомендаціями суб'єктів державного фінансового моніторингу, типологічними дослідженнями Держфінмоніторингу України, розробляють локальні акти, в яких визначають види інформаційних ресурсів для з'ясування належності осіб до політично значущих осіб, в т.ч. й комбінації тих ресурсів та їх джерел, процедуру перевірок такої інформації, періодичність таких перевірок й документування їх результатів.

Процедурні відносини передбачають вчинення не тільки певної послідовності дій що є характерним для процедурних відносин, але й дотримання строків, визначення відповідальних осіб, можливість застосування заходів впливу (забезпечення) тощо. Це все у повній мірі поширюється і на процедурні відносини фінансового моніторингу щодо політично значущих осіб. Так, наприклад, якщо клієнту, який є політично значущою особою (у всьому розмаїтті її значення), відмовляється у встановленні (підтриманні) ділових відносин або ж у здійсненні фінансової операції, законодавець чітко регламентував послідовність, терміновість (строковість), форму зовнішнього виразу дій суб'єкта фінансового моніторингу, а саме: суб'єкт «... зобов'язаний протягом п'яти робочих днів надати такому клієнту пояснення з обґрунтуванням причин такої відмови у письмовій формі» (абз. 9 ч. 14 ст. 11 «антилегалізаційного» Закону). Ці ж положення продубльовано у підзаконних актах суб'єктів державного фінансового моніторингу. Так, наприклад, у Положенні про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, регулювання та нагляду за діяльністю яких здійснює Міністерство юстиції України, передбачено у п. 20, що «... у разі відмови клієнту ..., суб'єкт зобов'язаний протягом п'яти робочих днів надати такому клієнту пояснення з обґрунтуванням причин такої відмови у письмовій формі» [129]. Окрім того, деталізовано якою має бути форма пояснення — «... на білих аркушах паперу формату А4 з ... нанесенням на них за допомогою комп'ютерної техніки реквізитами суб'єкта,

які надають змогу ідентифікувати його (ПІБ, найменування, адреса робочого місця (офісу), номер телефону, адрес електронної пошти тощо), з проставленням підпису та печатки (за наявності). Положення складається у двох примірниках, один з яких залишається у цього суб'єкта» [129].

Аналогічні за змістом приписи містять й Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затверджене постановою Правління Національного банку України від 29.12.2023 року № 198 (п. 18 додатку 9), щоправда із уточненням, що таке пояснення має надаватися клієнту «... в письмовій (електронній) формі ... за власноручним підписом (з накладенням КЕП керівника банку (філій іноземного банку)» [126]. Окрім того саме для банків як суб'єктів первинного фінансового моніторингу політично значущих осіб додатково передбачено у разі відмови клієнту, який «... є РЕР, від встановлення (підтримання) ділових відносин та/або проведення фінансових операцій складання висновку з обґрунтуванням, який підписується керівником банку (філій іноземного банку з обов'язковим погодженням з відповідальним працівником банку» (п. 18 додатку 9 Положення) [126]. Такі ж приписи містять і Положення про здійснення установами фінансового моніторингу, затверджене постановою Правління Національного банку України від 29.12.2023 року № 198, лише із корегуванням змісту положень, які стосуються визначення особи, яка підписує висновок. Щодо таких установ такою особою є «... керівник установи» (п. 18 додатку) [126]. Як бачимо, регламентовано не тільки можливість відмови за підсумками фінансового моніторингу, але й має місце уточнення щодо підсумкового документу, який фіксує рішення суб'єкта первинного фінансового моніторингу, вказівка на обов'язкову наявність аргументації відмови (не може бути відмови без вказівки на причину, що цілком можна вважати гарантією для фінансового моніторингу), і що є європейським і міжнародним стандартом процедури, суб'єкта його підготовки й підписання (як бачимо, що «занурення» у питання фінансового моніторингу

відповідальної особи є обов'язковим, що знову ж можна розглядати в якості гарантії), вимоги до форми пояснення (із різним ступенем підзаконної деталізації в актах) та обов'язково із вказівкою на строки вчинення відповідних дій, що підтверджує наявність всіх обов'язкових ознак, які є характерними для процедури та їх складових якими є етапи, дії. Аналіз численних робіт вчених-юристів, які поглиблено досліджують проблематику процедури у праві (у загальнотеоретичному вимірі — роботи, наприклад, О. Петришина, Н. Оніщенко, С. Бобровник, С. Погребняка, Н. Крестовської, П. Рабіновича, Н. Пархоменко та ін.) та у галузевому вимірі — роботи, наприклад, І. Бойко, В. Тимошука, О. Кузьменко, Д. Лук'янця, М. Кучерявенка, В. Комарова, І. Тітка та ін.) свідчить про певну однотайність у розумінні змісту процедури, а також її стадійність (етапність), наявність ознак, які й формують її ресурс, в т.ч. й із акцентом на певну галузеву специфіку.

Можна також згадати і про те, що суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний повідомляти про порогові фінансові операції, про «... підозрілі фінансові операції спеціально уповноваженому органу протягом п'яти робочих днів з дня проведення (спроби проведення), негайно після виникнення підозри або ж достатніх підстав для підозри відповідно (чітко регламентовано хто подає, кому подає, строк подачі), із уточненням, що також подається обґрунтований висновок, копії документів та інша інформація, на підставі яких сформовано підозру, додаткова інформація» (п. 8 ст. 7 «антилегалізаційного» Закону), що знову ж підтверджує регламентацію певної послідовності дій, вказівку на суб'єктів правовідносин, зміст внутрішніх складових дій та строки їх.

Саме підзаконний характер визначення засад є характерним для процедурних відносин кожного із суб'єктів первинного фінансового моніторингу політично значущих осіб, що є виправданим, з огляду на особливість діяльності кожного із них. Так, наприклад, встановлюючи джерела статків (багатства) та джерела коштів, з якими пов'язані ділові відносини (операції) політично значущих

осіб, банки використовують ризик-орієнтований підхід, що дозволяє з'ясувати кількість джерел інформації, конфігурації їх використання, глибину здійснення відповідного аналізу інформації, зосереджують увагу на наявності (відсутності) логічних пояснень їх формування (накопичення) й законність підстав для останнього, від чого залежать подальші дії по відношенню до політично значущих осіб. Саме «загальне розуміння про походження» джерел статків (багатства, коштів тощо) зумовлює побудову моделі взаємодій суб'єкта первинного фінансового моніторингу та політично значущих осіб. З'ясування джерел формування статків (багатства, коштів) дозволяє суб'єкту первинного фінансового моніторингу або ж встановлювати (продовжувати) ділові відносини або ж вживати заходи щодо призупинення задля усунення підстав для легалізації (відмивання) «брудних» коштів, що обумовлює значимість таких дій суб'єкта первинного фінансового моніторингу (а тим більше у разі «прив'язки» таких відносин до «рівня ризику» таких відносин й залежності відповідного рівня ризику відносин та активності суб'єкта первинного фінансового моніторингу).

Саме підзаконний рівень регламентації пропонує моделі (алгоритми) «покрокового руху» суб'єкта первинного фінансового моніторингу політично значущих осіб стосовно кожного заходу, кожної дії, із визначенням «меж» втручання у діяльність (сферу функціонування) політично значущих осіб. Так, наприклад, аналізуючи джерела статків (багатства, коштів) політично значущих осіб, суб'єкти первинного фінансового моніторингу опрацьовують документальні джерела, серед яких: публічна інформація, офіційні документи; інформація, отримана від самої політично значущої особи, від клієнтів; інформація, яка є в наявності у зв'язку із обслуговуванням відповідного клієнта; цивільно-правові правочини, правовстановлюючі документи, декларації та ін. При цьому фінансовий моніторинг не є тотальним, «безмежним», оскільки він є адресним і цільовим, бо зорієнтований на певного клієнта — політично значущих осіб у розмаїтті, визначеному законодавцем та стосується

у кожному випадку конкретного предмету. Відповідний суб'єкт фінансового моніторингу здійснює відповідну перевірку конкретних джерел статків (багатства, коштів), надаючи перевагу відповідним джерелам з «найбільшою питомою вагою».

Варто зазначити, що фінансовий моніторинг політично значущих осіб є не разовим (лише щодо однієї конкретної фінансової операції за її участю), бо за таких обставин фактично втрачається його сутність, а є таким, що, з урахуванням особи відповідного суб'єкта — політично значущої особи, є міксованим, що поєднує ознаки постійного фінансового моніторингу й зосередження додаткової уваги у разі, наприклад, порогової операції за участю політично значущих осіб. Саме тому щодо політично значущих осіб передбачено «поглиблений моніторинг ділових відносин», що включає: «аналіз фінансових операцій, які можуть містити індикатори підозрілості, які не відповідають ризик-профілю клієнта та або ж очікуванням банку стосовно обсягів тих операцій, із поясненнями з урахуванням тієї інформації, яка у банку є стосовно відповідного клієнта; інформацію щодо нових обставин, пов'язаних безпосередньо із політично значущими особами, які можуть вплинути на рівень ризику ділових відносин (в т.ч. й зміну відповідного рівня ризику)»[123].

Процедурні правовідносини охоплюють не тільки права та обов'язки суб'єкта первинного фінансового моніторингу політично значущих осіб (як у моделі із самими політично значущими особами, так і у відносинах із суб'єктами державного фінансового моніторингу, із правоохоронними органами, із розвідувальними органами як у частині подання інформації, яка виявлена під час фінансового моніторингу, так і «зворотнього спрямування», у разі отримання інформації від таких суб'єктів й реагування на такі повідомлення і запити), але й права та обов'язки самих політично значущих осіб під час цих процедурних відносин. Так, наприклад, ст. 14 «антилегалізаційного» Закону передбачає, що «національний політичний діяч зобов'язаний повідомляти суб'єкту первинного фінансового моніторингу на його запити про виконання

(припинення) ... визначених публічних функцій» [123]. Водночас Положення про здійснення банками фінансового моніторингу фіксують положення про те, що «б1 Банк за потреби надсилає запит національному публічному діячу про виконання (припинення) ... визначених функцій» [128]. При цьому внутрішніми документами закріплюються вимоги до запиту, порядку його подання та розгляду відповіді, що знову ж підтверджує чітку позицію суб'єктів нормотворчості щодо наявності відповідної процедурної складової для інституту фінансового моніторингу політично значущих осіб в цілому.

Закріплюючи в цілому типову (єдину) модель процесуальних відносин для всіх суб'єктів первинного фінансового моніторингу політично значущих осіб, законодавець, варто все ж таки зазначити розмежував «жорстку» та «базову» моделі з огляду на те, що хто саме є політично значущою особою. Це, насамперед, стосується того, яким є рівень ризику ділових відносин з політично значущою особою, отже й модель процесуальних відносин буде залежати від цього. Так, зокрема, п. 5 ст. 7 «антилегалізаційного» Закону передбачено, що для відносин, клієнтами яких є іноземний публічний діяч, члени його сім'ї, особи, пов'язані з такими особами, а також клієнти, кінцевими бенефіціарами яких є такі особи (п. 5 ст. 7), суб'єкт первинного фінансового контролю зобов'язаний встановити високий ризик ділових відносин, із відповідними наслідками для цього. Стосовно ж інших різновидів політично значущих осіб таких «жорстких меж» немає, а отже все буде залежати від результатів моніторингу ділових відносин, з використанням ризик-орієнтованого підходу.

Не зважаючи на досить детальну регламентацію таких відносин як у «антилегалізаційного» Закону, так і у підзаконних актах, все ж таки варто вести мову про певне дублювання їх змісту, що визначає засади процедурних відносин фінансового моніторингу політично значущих осіб, із «імперативною жорсткою моделлю» для «іноземного елемента визначення політично значущих осіб» та «базового»

(яка залежить від ризик-орієнтованого підходу) для інших «складових» визначення політично значущих осіб. Процедурні відносини фінансового моніторингу політично значущих осіб відрізняються наявністю розмаїття послідовних дій суб'єкта первинного фінансового моніторингу й активностей політично значущих осіб, їх тимчасовими «рамками», наявністю «фільтрів» для усунення тотального, безмежного втручання у сферу функціонування політично значущих осіб, водночас із достатнім переліком заходів для оперативного реагування на можливі передумови (як під час ділових відносин з пороговими операціями, так і спроб вчинення підозрілих операцій) легалізації (відмивання) «брудних» грошей, в т.ч. й для використання їх для фінансування тероризму, використання зброї масового знищення, що набуває особливого значення в період безпекових загроз, збройної агресії проти України та зростання загроз у світі.

Розділ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ПОЛІТИЧНО ЗНАЧУЩИХ ОСІБ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

3.1 Фінансовий моніторинг політично значущих осіб: зарубіжний досвід нормативно-правового регулювання та шляхи запозичення його для України

В умовах інтеграції України у європейський та світовий «антилегалізаційний» простір актуальності набуває аналіз досвіду зарубіжних країн щодо нормативно-правового регулювання засад використання ресурсу фінансового моніторингу політично значущих осіб, із тим, щоб уникнути проблем у врегулюванні відповідних відносин та формуванні практики правозастосування й водночас урахування позитивних здобутків зарубіжної нормотворчості та правозастосування. Вирішенню цього завдання сприяє порівняльно-правове дослідження засад використання ресурсу фінансового моніторингу політично значущих осіб, виокремлення схожих (подібних) практик, унікальних (відмінних) практик зарубіжних країн й, із використанням методів моделювання та прогнозування, формулювання пропозицій, які можна було б впровадити в Україні в процесі оновлення правових засад та практики застосування відповідного антилегалізаційного інструменту, зорієнтованого на спеціальних

суб'єктів, якими є політично значущі особи. Порівняльно-правове дослідження (порівняльне правознавство) — метод дослідження, об'єктом якого є держава і право, із акцентом на «мікрорівень» (положення законодавства як зовнішні форми фіксації норм права), що дозволяє дослідити досвід різних країн світу щодо закріплення засад антилегалізаційної діяльності за участю політично значущих осіб, у розрізі визначення політично значущих осіб, засад процедури їх ідентифікації, встановлення джерел їх статків, алгоритму дій щодо попередження та запобігання можливого відмивання ними «брудних грошей».

Також варто усвідомлювати, що формулювання пропозицій щодо запозичення позитивного досвіду зарубіжних країн не має обмежуватися лише однією-декількома державами, досвід яких аналізується, а навпаки має бути максимально різноманітним, із акцентом уваги на досвід різних країн, тим більше, що останні належать до різних правових сімей, що впливає й на особливості нормотворчості та правозастосування, в т.ч. й стосовно фінансового моніторингу політично значущих осіб. Окрім того, формулювання будь-яких пропозицій має бути орієнтованим і на особливості, запити національної нормотворчості та правозастосування й не бути «технічним», «штучним» копіювання досвіду однієї-декількох країн й будь-яке формулювання пропозицій щодо запозичення зарубіжного досвіду має бути виваженим, логічним, аргументованим, релевантним вимогам часу, реалістичним й спроможним до масштабування у зазначеній сфері суспільних відносин.

З огляду на наявність унікальних «антилегалізаційних» зарубіжних практик, варто зупинитися на досвіді різних держав світу, із акцентом уваги на наявні позитивні та спірні (дискусійні) практики. Так, зокрема, у США проблематика політично значущих осіб, їх спроможності використовувати свій правовий статус для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, впливу на політичні процеси як у державі зокрема, так і у світі в цілому, асоціюється із «проблемою корупції», «високої корупції». «Базовим»

нормативно-правовим актом, який фіксує засади запобігання «відмиванню» доходів, одержаних злочинним шляхом, є Закон USA Patriot Act (Акт Патріота США), який закріплює основний понятійний апарат, а також основну модель ідентифікації спеціальних суб'єктів й запобігання легалізації останніми доходів, одержаних злочинним шляхом. Поряд із цим актом, систему нормативно-правових актів «антилегалізаційного» спрямування також формує й Закон США «Про банківську таємницю», який визначає засади діяльності банківських установ у відносинах із відповідними спеціальними суб'єктами, певні алгоритми діяльності банківських установ із забезпеченням, з одного боку, банківської таємниці клієнтів, водночас, з іншого боку, синхронізовані правила поведінки у разі відносин із особами, наділеними особливим правовим статусом у зв'язку із тим обсягом політичної влади, яким вони наділяються, перебуваючи на певних посадах. Особливістю практики нормотворення США з проблематики фінансового моніторингу політично значущих осіб є, насамперед, акцент уваги у визначенні кола зазначених суб'єктів на «іноземних чиновниках», «великих політичних іноземних діячах», що фактично усуває із розуміння політично значущих осіб «чиновників середньої та нижчої ланки» [10, с. 69]. Аналіз визначення «іноземний політичний діяч високого рангу» дозволяє стверджувати, що таким вважається або діючий або раніше діючий чиновник високого рангу, а також близький його родич або ж його близький соратник. Тобто, запропонована фактично триелементна складова визначення такого суб'єкта, яка охоплює: а) саму особу, наділену відповідним правовим статусом; б) «дотичну» до неї особу, якою є «близький родич»; в) «дотичну» до неї особу, якою є «близький соратник». Важливо, що всі три складові визначення нормативно формулюються, що усуває підстави для різнотлумачення. Так, зокрема, іноземним політичним діячем високого рангу вважається «... високопоставлений чиновник виконавчої, законодавчої, адміністративної, військової та судової гілок іноземної держави (обраний або призначений), високопоставлений

чиновник з великої іноземної політичної партії, або топ — менеджер державної корпорації» [10, с. 69]. Як бачимо, «основний» суб'єкт визначається завдяки «прив'язці» особи до політичної влади («високопоставлений чиновник»), без виокремлення лише окремих різновидів гілок влади (перераховуються всі без винятку види гілок влади), а також із керівними посадами у державних корпораціях. Це ще раз підкреслює «чітку» позицію законодавця стосовно орієнтації саме на «найвищі» посади, без будь-яких згадувань про «середню» та «нижню» ланки посад. У законодавстві США акцент уваги зосереджено при визначенні «основного» суб'єкта як на «топ-посадовцях», «топ-чиновниках», «топ-менеджерах». Стосовно ж національного публічного діяча акцент уваги зроблено на «прив'язці» такої особи до певної посади («високої посади»), а стосовно «прив'язки» до політичної партії — «виключно до членів керівних органів політичних партій, які представлені у законодавчому органі» [178, с. 156].

«Близькими особами» визначено осіб, які «... як правило, є батьками, братами, сестрами, чоловіком/жінкою, дітьми» [10, с. 69]. Досить узагальненим і досить звуженим є підхід законодавця до визначення цієї групи «дотичних» до «основного» суб'єкта осіб. По-перше, перераховуються лише найближчі особи, пов'язані родинними відносинами, а також відносинами шлюбу. Водночас такий перелік виглядає досить спрощеним у порівнянні, наприклад, із вітчизняним аналогом, бо є вказівка лише на «братів, сестер», а «поза увагою» залишаються родичі інших ліній (двоюридних братів, сестер й інші особи, пов'язані родинними відносинами). І, нарешті, «близькими соратниками» є «... люди, які широко і публічно відомі, мають надзвичайно близькі стосунки із політично значущою особою, і включає в себе також особу, яка володіє повноваженнями проводити значні внутрішні та міжнародні фінансові угоди від імені іноземних політичних діячів» [10, с. 69–70]. Як зазначають експерти, відповідне визначення має бути «достатньо гнучким», щоб охопити всі ризики для можливого «відмивання» «брудних

грошей». Відповідне визначення «перенасичене» оціночними положеннями, як-то: «широко і публічно відома», «надзвичайно близькі відносини», «значні ... фінансові операції» тощо. Це т.зв. «максимально наближені», «об'єднані спільними ідеями» особи, саме тому й використовується для їх позначення термін «близькі соратники». На відміну від близьких осіб, близькі соратники — це особи, які є близькими із «основним» суб'єктом не родинними зв'язками, а «спільними стосунками, бізнесом, позародинними відносинами». Як слушно зазначає М. Шевченко, «... особливим різновидом зв'язків осіб із «основним публічним діячем» є тісні особисті зв'язки та тісні соціальні зв'язки» [178, с. 158]. При цьому такі зв'язки не є родинними, а саме «особистими та соціальними», що й дозволяє розглядати таких діячів саме в якості «соратників».

Досить детально унормованими є правові засади відносин банківських установ із вищезазначеними особами, із «жорсткою» моделлю реагування у разі порушень банківськими установами встановлених правил. Серед обов'язкових алгоритмів дій банківських установ є: з'ясування «офіційних обов'язків органу, в якому особа працює, правової природи посади (навіть, якщо вона є почесною, проте головний акцент зроблено саме на обсягу владних повноважень, якими особа наділена на певній посаді), рівень і характер повноважень політично значущої особи, впливу на владу та інших посадових осіб, доступ до державних активів або коштів» [10, с. 70] й обов'язково потрібно з'ясувати «рух коштів», із тим, щоб «... переконатися, що кошти на рахунок не надходять від іноземної корупційної діяльності» [10, с. 71; 184].

Не менш цікавою виглядає й нормотворча та правозастосовча практика з відповідного питання у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії. Насамперед мова йде про визначення «політично значуща особа», яку розглядають як: «... особу, яка є або ж у будь-який час у попередньому періоді була представником влади та мала владні повноваження, із вказівкою не тільки на іноземні держави, але й на Співтовариство та міжнародні

організації» [10, с. 75]. Отже, на відміну від США, британське законодавство визначенням політично значущої особи охоплює національного, іноземного суб'єкта та представника міжнародних органів, що дозволяє охопити широке коло таких осіб й «ризиковані сфери» їх діяльності. Приємно, що законодавець уточнює свою позицію стосовно політично значущих осіб, зазначаючи переліки посад, які такі особи можуть займати (наприклад, члени парламенту, глави держав, міністри, послы тощо). Показовим є те, що законодавець охопив увагою не тільки чинних «чиновників», «посадовців», а й «екс», що цілком узгоджується із міжнародними правовими стандартами стосовно ознаки тривалості у можливості використання правового статусу особою для відмивання грошей. Нормативна модель визначення осіб, яка охоплює як «основного» суб'єкта, так і дві категорії «дотичних» осіб, є характерною для законодавства України, закріплено і у британському законодавстві, щоправда, вітчизняна нормативна модель визначення «близьких осіб» пропонує більш деталізоване, а отже й таке, що охоплює ширше коло «ризикованих родинних відносин», які можуть бути залучені до відносин із відмиванням «брудних грошей». Одразу ж варто звернути увагу на те, що стосовно «ексів» британський законодавець визначився остаточно й визнає їх «особами із високим ризиком» навіть після припинення відносин, пов'язаних із виконанням важливих публічних функцій. Однак, стосовно «дотичних осіб», якими, зокрема, є «близькі особи», алгоритми обов'язкових дій щодо «посиленої належної поведінки» (Акти Королівства), не є імперативним заходом для суб'єктів фінансового моніторингу «... одразу ж після припинення відносин «основного суб'єкта» [178, с. 164]. Досить дискусійною є така позиція британського законодавця, з огляду на «ризики» зв'язків таких осіб з «ексом», які залишаються навіть після припинення останнім відносин із посадою, безпосередньо пов'язаною із виконанням важливих публічних функцій. Хоча М. Шевченко й пропонує для України запозичити відповідні положення й визнавати «... членів

сім'ї та пов'язаних осіб публічних діячів звичайними клієнтами після припинення виконання зазначеними діячами важливих публічних функцій» [178, с. 175], водночас варто все ж таки з пересторогою ставитися до такої пропозиції, бо «тісні» відносини цих осіб із «ексом» залишаються й розглядати лише факт припинення останнім відносин «із важливою посадою» достатньою підставою для визнання всіх осіб низькоризикованими для можливого відмивання «брудних грошей», навряд, чи доцільно.

Для британської практики є характерною деталізована нормативна регламентація алгоритму обов'язкових дій банківських установ у їх відносинах із вищезазначеними особами «з політичним впливом». При цьому варто зазначити, що питома вага уваги приділена «джерелам коштів, які беруть участь у ділових відносинах» [10, с. 76], й «посиленому фінансовому моніторингу ділових відносин» [10, с. 76].

Акт про запобігання відмивання коштів фіксує перелік випадків, коли банківські установи зобов'язані «ретельно з'ясовувати» джерела походження коштів, ідентифікувати особу — «... підозра у відмиванні грошей, укладання випадкових угод, встановлення ділових відносин тощо» [10, с. 77]. Досить широкими можливостями наділяються банківські установи у відносинах із політично значущими особами задля унеможливлення відмивання «брудних грошей», із фокусуванням уваги на ризик-орієнтованому підході як «базовому» принципі, в т.ч. й «... здійсненням повторно процесу ідентифікації особи, вибіркової перевірки файлів, ретельного аналізу угод, призупинення ділових відносин...» [10, с. 81]. Водночас варто зазначити, що для банківських установ передбачені великі штрафні санкції за порушення законодавства у відносинах із політично значущими особами, із досить широкими можливостями щодо цього з боку державної агенції, а в умовах вагомої ролі прецеденту як джерела права. У країні, прийняття таких рішень відіграє важливу роль у попередженні можливих протиправних діянь з боку банківських установ у відносинах із політично значущими особами,

що беззаперечно заслуговує на увагу й можливість, з урахуванням національної специфіки, розгляду стосовно запозичення для України, а також з огляду на роль і значення прецеденту у системі джерел права України.

Досить «жорстким» є законодавчий базис протидії легалізації «брудних грошей» за участю політично значущих осіб у Швейцарії. Варто лише згадати ряд законодавчих актів, які з роками лише «посилили» засади запобігання відмиванню «брудних» грошей, — «Закон Дювальє» (Федеральний Закон Швейцарії) «Про повернення коштів, добутих політично значущими особами злочинним шляхом», «Закон ФІФа» тощо. Досить складно політично значущим особам відкрити рахунок у банківській установі, будь-яка відмова банківської установи у здійсненні операцій не має обґрунтовуватися особою, щорічно має переглядатися питання про наявність у політично значущих осіб рахунку у банківській установі, визнання клієнтом «з високим ризиком» для екснаціонального публічного діяча протягом 18 місяців з дня залишення посади, пов'язаної із важливими державними функціями, й позиттєво для зарубіжного публічного діяча, тісна співпраця останніх із федеральною поліцією та Швейцарською федеральною радою з питань реагування на будь-які підозри щодо можливості дотичності політично значущих осіб до фінансових операцій із «брудними грошима», із посиленою увагою до «прозорості» джерел походження коштів — ось далеко неповний перелік тих положень, які законодавець досить детально регламентував, фактично ускладнивши будь-які «вільні дії» політично значущих осіб у банківській системі. Такий досвід варто визнати позитивним, тим більше з огляду на ефективність функціонування самої банківської системи й відомі позитивні практики протидії проявам легалізації «брудних грошей» політично значущих осіб (наприклад, справи голови ФІФА Зепп Блаттера, голови МОК Томаса Баха, тощо) врахувати в Україні, з огляду на імплементацію відповідних правових стандартів та позитивних практик у зазначеній сфері відносин.

Наявність значної кількості «спеціальних» нормативно-правових актів, положення яких визначають засади протидії легалізації «брудних» грошей, в т.ч. й завдяки використанню інституту фінансового моніторингу, із залученням (можливим залученням) до фінансових операцій «важливих політичних осіб», є характерною і для Австрії. Серед таких актів варто зазначити: Закон юристів, Закон про банки, Закон про торгівлю, Закон про азартні ігри, Закон про біржі, Закон страхового нагляду, Закон про електронні платежі тощо. Як бачимо, досить схожими є (у порівнянні із вітчизняними аналогами) назви таких актів, які дозволяють, поміж іншого, визначити широке коло суб'єктів відповідної діяльності. Досить широкі повноваження мають не тільки банківські установи як стосовно ідентифікації зазначених осіб, з'ясування джерел походження коштів, моніторингу фінансових операцій, але й адвокати, які зобов'язані «... зберігати ідентифікаційні документи та інші записки й копії перевірок, отримувати інформацію про мету та вид ділових відносин, контролювати ділові відносини та оновлювати відповідну інформацію» [10, с. 93]. Окрім традиційних «обов'язкових перевірок та моніторингу зобов'язань...», адвокати можуть застосовувати «посилені й належні заходи обачності в особливо складних і надзвичайних операціях» «із ризиком відмивання грошей або ж бути джерелом фінансування тероризму» [10, с. 93–94]. Наприклад, якщо політично значуща особа бере участь у таких операціях як «представник», «клієнт», «вигодоотримувач» [10, с. 94]. Більше того, в Австрії сформовано перелік країн з підвищеним ризиком відмивання грошей і фінансування тероризму, до формування якого долучено Австрійський орган регулювання фінансового ринку [10, с. 94]. Наявність такого переліку дещо спрощує й уніфікує засади протидії легалізації «брудних» грошей як у межах всієї країни, так і світу в цілому.

Не менш цікавим є й досвід Канади, законодавство якої визначає політично значущих осіб, насамперед іноземних осіб, які обіймають керівну посаду, із переліку...» [10, с. 98], а також їх близьких осіб,

до числа яких включено «... чоловіка, дружину, партнера, дітей, батьків, братів, сестер» (як бачимо, знову ж перелік обмежений «найближчим ступенем спорідненості близьких осіб» [10, с. 98]. На жаль, перелік досить спрощений й охоплює членів сім'ї, а отже для запозичення, навряд чи, представляє інтерес. Схожу із американською практикою стосовно нормативного закріплення «осіб, пов'язаних із публічним діячем особистими та діловими зв'язками», демонструє і законодавець Канади. До таких осіб пропонується віднести: «... осіб із спільним бенефіціарним володінням або контролем за бізнесом спільно із публічним діячем, осіб, які перебувають із останнім у романтичних відносинах («любовний партнер»), осіб, які пов'язані спільною благодійною діяльністю, членством у громадській організації, тощо» [178, с. 158]. Законодавець Канади акцентує увагу саме на «іноземних ПЕП-клієнтах» як особах із «... підвищеним ризиком» стосовно відмивання «брудних» грошей. Беззаперечно, ці особи представляють ризик для відмивання «брудних» грошей, для фінансування тероризму, проте залишати поза увагою вітчизняних політично значущих осіб, а також осіб, пов'язаних із міжнародними організаціями, й їх потенційну спроможність бути дотичними до вищезазначених протиправних діянь, навряд чи, варто.

Досвід Канади є цікавим й в унормуванні положень «строку збереження за особою свого особливого правового статусу» після припинення перебування на певній посаді, «прив'язка» до якої й зумовлює його особливий правовий статус в аспекті здійснення фінансового моніторингу. Якщо для «екс-іноземного публічного діяча» відповідний статус є позиттивним й він вважається «високоризикованим клієнтом», тоді як для національного публічного діяча такий статус є терміновим й фактично втрачається через п'ять років після залишення посади, а міжнародний публічний діяч «... визнається звичайним клієнтом» одразу ж після залишення посади й припинення відповідних відносин» [178, с. 160]. Не менш важливим в аспекті можливого запозичення для України є досвід

Канади й у нормативному закріпленні доступу суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб до загальних інформаційних реєстрів (відомостей) на підтвердження особи до публічного діяча (у широкому розумінні, як «основного», так і «дотичних»), із своєчасним систематичним її оновленням (доповненням), що дозволяє забезпечити співпрацю суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб й забезпечити ефективність й своєчасність запобігання можливим діям, пов'язаним із відмиванням «брудних грошей».

Цікавим в аспекті визначення терміновості статусу політично значущих осіб є досвід Нової Зеландії. Так, зокрема, політично значущою особою вважається особа, яка протягом останніх дванадцяти місяців обіймала одну з посад: «... глава держави, високопосадовці збройних сил, політика високого рівня, посла або іншого іноземного представника» [10, с. 100]. Законодавець чітко зазначив, що такі посади особа має обіймати «... протягом останніх 12 місяців», проте на практиці банківські установи, страхові, аудиторські компанії та інші суб'єкти фінансового моніторингу «... для більшої обачності й посиленого моніторингу можуть встановлювати більш тривалі терміни, в т.ч. й до 5 років, формувати власні переліки політично значущих осіб й присвоювати їм рівні ризику. Майже тотожні за змістом положення (щоправда, без обмеження кількістю років, а лише вказівкою на рекомендацію стосовно подальшого застосування) закріплені й у законодавстві Австралії та ОАЕ, із чіткою вказівкою на те, що основним принципом у діяльності всієї системи суб'єктів фінансового моніторингу є ризик-орієнтований підхід, завдяки якому стає можливим з'ясувати «ступінь ризикованості особи». Таку практику цілком можна вважати позитивною, оскільки правові стандарти фінансового моніторингу як інструменту запобігання відмиванню «брудних» грошей передбачають безстроковість уваги до відповідної категорії осіб, а отже «триваліші терміни» як ознака статусу останніх є «кроком назустріч відповідним стандартам», проте саме безстроковість є кращою все ж практикою

для визначення засад фінансового моніторингу політично значущих осіб. На важливості унормування обов'язку держави (в особі всіх уповноважених органів) формувати списки із різними відомостями, які дозволяють ідентифікувати особу як політично значущу (як основну, так і дотичних), й доступ до яких можуть мати всі суб'єкти фінансового моніторингу, а також громадськість, зосередив свою увагу законодавець Австралії. Більше того, окрім національних реєстрів, таблиць, зведених відомостей, унормовуються засади обміну такими відомостями із зарубіжними державами, завдяки чому можливим є формування глобального інформаційного джерельного ресурсу «антилегалізаційного» змісту. Так, зокрема, в Австралії декілька (за спеціалізацією) суб'єктів формують реєстри (Департамент закордонних справ й торгівлі Уряду, Департамент оборони Уряду, Департамент фінансів Уряду тощо) як-то: відомості про посади, про заробітну плату, про результати роботи, про майно, про сімейний стан тощо. У сукупності ці реєстри формують єдиний зведений загальнодоступний реєстр інформації, доступ до якої дозволяє ідентифікувати особу як політично значущу особу й з'ясувати «ризикованість» в аспекті можливої легалізації «брудних грошей». Практику формування таких реєстрів, таблиць, зведених відомостей тощо варто вважати позитивною практикою із імперативом щодо оновлення їх змісту (наприклад, у Китаї таке оновлення передбачено раз на 6 місяців [Шевченко, дис., с. 169], в інших державах — інші періодичності, головне, щоб таке оновлення було систематичним), й максимально врахувати в Україні, із наданням доступу до них «широкої громадськості», серед яких: не тільки суб'єкти фінансового моніторингу, але й громадськість.

Отже, запозичення досвіду зарубіжних законотворчих та законопроектних практик має бути в Україні, з огляду на основні вектори їх розвитку. Водночас, будь-яке запозичення має бути логічним, релевантним вимогам часу, з обов'язковим урахуванням особливостей національної правотворчості та правозастосування, запиту перспектив розвитку України й має орієнтуватися на можливості

масштабування у межах всієї держави та інтеграції останньої у європейський та міжнародний антилегалізаційний простір. Моделювання запозичення можливе або у розрізі доступу окремих держав, або ж в узагальненому вигляді (по основним проблемним питанням). Узагальнюючи все вищенаведене, можна запропонувати наступні напрямки запозичення зарубіжних практик: а) унормування в якості «базового» поняття, навколо якого акумулюються засади антилегалізаційної діяльності, за участю всіх суб'єктів фінансового моніторингу, «політично значущі особи» як узагальнюючого (триелементного) поняття, яке охоплює: «основного» суб'єкта (пов'язаного із посадою, публічно значущими функціями) та «дотичних» суб'єктів, серед яких: «близькі особи», «близькі (пов'язані) соратники» (наприклад, досвід Великої Британії); б) близькими особами визнати осіб, які пов'язані із «основним» суб'єктом родинними (еквівалентними) та шлюбними (еквівалентними) відносинами, із унормуванням переліку таких осіб (наприклад, досвід США, Канади); в) близькими «соратниками», («пов'язаними» особами) визнати осіб, щодо яких є інформація про тісні особисті або ділові (неродинні) соціальні відносини, із закріпленням цих ознак (із деталізацією у методичних рекомендаціях щодо визначення цих ознак), із «основним» суб'єктом (наприклад досвід США, Великої Британії); г) визнання «високоризикованими клієнтами» політично значущих осіб (у всіх трьох складових змісту) навіть після залишення посади й виконання зазначених важливих публічних функцій (наприклад, досвід ОАЄ, Австралії); д) формування розгалуженої системи суб'єктів фінансового моніторингу, із забезпеченням ведення ними реєстрів із відомостями, які є необхідними для ідентифікації політично значущих осіб й моделювання ділових відносин: (досвід Китаю, Канади, ОАЄ, Швейцарії); е) впровадження безстроковості як обов'язкової ознаки фінансового моніторингу політично значущих осіб, забезпечивши узгодженість національних, європейських та міжнародних правових «антилегалізаційних» стандартів (наприклад, досвід ОАЄ, Австралії);

е) формування єдиної національної (узагальненої) системи реєстрів відомостей про політично значущих осіб, із забезпеченням доступу до неї іноземних суб'єктів фінансового моніторингу й отриманням аналогічного доступу до закордонних реєстрів як складових загальної (глобальної) мережі відомостей про політично значущих осіб для забезпечення ефективності «антилегалізаційної» діяльності (наприклад, досвід Австралії), із систематичним оперативним оновленням змісту (наприклад, досвід Китаю); ж) унормування алгоритму обов'язкових (із рекомендацією стосовно прояву ініціативи щодо посилення роботи) дій суб'єктів фінансового моніторингу щодо визначення рівня ризикованості політично значущих осіб та моделювання ділових відносин із ними (наприклад, досвід Австрії, Швейцарії); з) впровадження посиленних санкцій по відношенню до суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб у разі вчинення діянь, пов'язаних із легалізацією «брудних грошей», й формування антирейтингу у реєстрі суб'єктів глобальної антилегалізаційної діяльності за участю політично значущих осіб (наприклад, досвід Швейцарії).

3.2 Основні напрямки вдосконалення фінансового моніторингу політично значущих осіб в Україні: доктринальний, законодавчий та освітнянський аспекти

Для забезпечення ефективності фінансового моніторингу політично значущих осіб, інтеграції вітчизняної моделі останнього, в т.ч. й в розрізі законодавчого підґрунтя, уніфікації правозастосування до європейського та світового «антилегалізаційного» простору, доцільним вбачається вжиття комплексу заходів, які дозволили б посилити прояв принципу науковості (урахування доктринальних фахових напрацювань й поглиблення спеціалізації останніх, із акцентом на особливість фінансового моніторингу саме щодо політично значущих осіб), сформувавши доктринальне

підґрунтя для вітчизняної нормотворчості, орієнтованої на визначеність, обґрунтованість, релевантність вимогам часу засад фінансового моніторингу політично значущих осіб, імплементацію європейських та міжнародних правових «антилегалізаційних» стандартів. Умовно комплекс таких заходів можна розподілити на декілька блоків.

По-перше, поглиблене дослідження феномену «політично значуща особа», із залученням представників різних галузевих правових наук, урахуванням результатів порівняльно-правових досліджень феномену «публічний діяч», результатом якого може бути міжгалузеве визначення як основа для формулювання норми-дефініції «політично значуща особа» для всього вітчизняного «антилегалізаційного» законодавства. Доцільним вбачається збереження трьохелементної структури визначення «політично значуща особа», яка охоплює національного, зарубіжного та міжнародного (у розумінні «прив'язки» до міжнародної організації) аспекти стосовно «основного суб'єкта» (особи, що обіймають посаду, пов'язану із значною політичною, публічною владою, із виконанням важливих публічних функцій, політично значущих функцій), й охоплення «дотичних» до неї осіб, які пов'язані з нею родинними (близькі особи), тісними особистими та діловими («пов'язані особи») зв'язками. Дослідження вважаються доцільними як із акцентом уваги на кожен із зазначених складових елементів, так й із зосередженням уваги на феномені «політично значущі особи» в цілому.

У межах цього блоку заходів доцільно посилити спеціалізацію досліджень й остаточно з'ясувати модель співвідношення понять «політично значущі особи» та «публічні службовці» (стосовно «основного суб'єкта»), залучивши до співпраці представників наук конституційного права, адміністративного права, кримінального права та міжнародного права, забезпечивши тим самим міжгалузовість співпраці й урахування останніх досягнень вищезазначених галузевих правових наук й усунувши понятійну плутанину й навпаки забезпечивши понятійну визначеність у науковому базисі

вітчизняної «антилегалізаційної» нормотворчості. Варто усвідомлювати, що не всі публічні службовці є політично значущими особами й набуття особливого правового статусу останніми пов'язане із наявністю у особи переліку обов'язкових ознак, а не лише із фактом перебування особи на будь-якій посаді публічної служби.

Не зважаючи на «прив'язку» політично значущої особи до «високих» публічних посад, із обсягом публічно-владних повноважень, що дозволяє вести мову про суттєвий вплив на реалізацію державної політики у різних сферах, різних напрямках, прийняття важливих (значущих) рішень, розподіл (використання) бюджетних коштів тощо, що й дозволяє, насамперед, асоціювати їх із «політичними діячами», «публічними службовцями високої ланки», «топ-чиновниками», варто все ж таки зосередити поглиблену увагу й на посадових особах місцевого самоврядування й з'ясувати модель співвідношення «політично значуща особа» та «посадова особа місцевого самоврядування». Чи дійсно останні взагалі не можуть мати статусу «політично значущої особи» й взагалі бути дотичними до легалізації «брудних грошей»? Аналіз вітчизняних доктринальних джерел (наприклад, роботи О. Батанова, М. Баймуратова, Н. Мішиної, К. Головка, М. Шевченка, Є. Легези та ін.) дозволяє стверджувати, що має місце кількаваріативність можливих рішень, в т.ч. й із унормування відповідних положень у вітчизняному «антилегалізаційному» законодавстві — від недоцільності поширення відповідного статусу на посадових осіб місцевого самоврядування й аж до обґрунтування доцільності впровадження таких нововведень, в т.ч. й із посиленням на досвід зарубіжних країн (наприклад, досвід Канади, із охопленням таким статусом й публічних діячів регіонального рівня). Досить цікавою у цьому аспекті видається позиція М. Шевченка, із обґрунтуванням доцільності впровадження спеціальних заходів державного фінансового моніторингу щодо тих посадових осіб місцевого самоврядування, вплив яких можна вважати значним, із урахуванням їх доступу до ресурсів, прийняття рішень, обсягу владних повноважень [178, с. 182–184].

Пропонується до кола таких осіб відносити місцевих голів, старост об'єднаних територіальних громад як аналогів «... публічними службовцями регіонального та муніципального рівнів, які мають значні повноваження» згідно із законодавством Канади, Австралії [178, с. 184]. Беззаперечно, не можна вважати всіх посадових осіб місцевого самоврядування політично значущими особами, втім, з урахуванням особливостей їх правового статусу, визначеного вітчизняним законодавством, обсягу публічно-владних повноважень, доступу їх до ресурсів, спроможність приймати рішення, що породжують наслідки для реалізації публічного інтересу, цілком логічним вбачається визначення переліку тих посадових осіб місцевого самоврядування, яких можна все ж таки вважати політично значущими особами, із застосуванням щодо них заходів державного фінансового моніторингу політично значущих осіб задля усунення передумов залучення їх до відмивання «брудних грошей». Доцільним вбачається не тільки доктринальний аналіз відповідного питання, а й формулювання пропозицій щодо урахування результатів такого аналізу при формуванні визначення політично значущих осіб, зокрема в аспекті змісту «основного суб'єкта».

Аналіз «дотичних» до «основного суб'єкта» осіб (складових поняття «політично значущі особи») також варто здійснювати у міжгалузевому фаховому контексті, із урахуванням досягнень науки цивільного права, сімейного права, антикорупційного права, адміністративного права, кримінального права щодо розуміння «членів сім'ї», «близьких осіб», порівняльно-правових досліджень стосовно «близьких соратників», із тим, щоб з'ясувати перелік ознак, наявність яких і дозволяє визначити коло «дотичних осіб», на яких поширювати дію державного фінансового моніторингу політично значущих осіб. З урахуванням потенційної можливості залучення таких осіб до відмивання «брудних грошей» (як самостійно, так і «у прив'язці» із «основним суб'єктом»), важливо визначити коло таких осіб, із тим, щоб не залишити їх поза увагою й водночас, щоб не охопити увагою (а отже поширити заходи

державного фінансового моніторингу) тих осіб, включення яких до такого переліку є недоречним. Якщо стосовно осіб, пов'язаних близькими родинними відносинами, ще є певна узгодженість позицій вчених-юристів, законодавця (це ж підтверджують й результати порівняльно-правових досліджень), водночас стосовно «пов'язаних іншими зв'язками», «пов'язаних іншими відносинами» спостерігається різноваріативність позицій (як щодо їх переліку, так і щодо ознак, способів ідентифікації тощо). У цьому контексті варто усвідомлювати, що ці особи є не менш «ризикованими» в аспекті можливого залучення до відмивання «брудних грошей», а отже важливо унормувати ознаки, наявність яких дозволяє ідентифікувати їх в якості «дотичних» до основного суб'єкта осіб. Визначеність цього питання дозволяє забезпечити не тільки узгодженість засад діяльності всіх суб'єктів державного фінансового моніторингу політично значущих осіб, але й уніфікацію вітчизняних та європейських й міжнародно-правових стандартів запобігання відмивання «брудних грошей» як в аспекті визнання (визначення) таких осіб, так і моделей взаємовідносин із ними суб'єктів державного фінансового моніторингу політично значущих осіб.

Проведення зазначених тематичних досліджень є цілком можливим у рамках реалізації Пріоритетних напрямків досліджень НАПрН України, зокрема: Правового забезпечення функціонування України в умовах європейського інноваційного простору; Проблем боротьби з тероризмом, кібернетичною та організованою злочинністю, і корупцією, протидія злочинам; Протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, з використанням офшорних зон; політика держави у сфері боротьби з корупційною злочинністю: проблеми відповідальності та запобігання [89].

По-друге, обґрунтування доцільності безстроковості як обов'язкової ознаки державного фінансового моніторингу політично значущих осіб, із формулюванням доктринального пояснення та усуненням будь-яких передумов для внесення змін у законодавчі засади (з огляду на досвід вітчизняної нормотворчості).

Якщо стосовно «діючих» політично значущих осіб ознака дії у часі державного фінансового моніторингу не викликає жодних сумнівів і дискусій як у середовищі вчених-юристів, так і законодавця й знайшла своє втілення у європейських та міжнародно-правових стандартах, тоді як ця ознака державного фінансового моніторингу стосовно «екс-політично значущих осіб» (як щодо «основного суб'єкта», а тим більше для «дотичних осіб») є предметом дискусій, а у законодавстві різних держав має місце різноваріативність практик вирішення. Аналіз тематичних джерел дозволяє стверджувати, що стосовно «іноземних політично значущих осіб», «іноземних публічних діячів» в цілому у світі є характерною безстроковість дій державного фінансового моніторингу і після втрати «прив'язки» до посади, до важливих, значущих публічних функцій (така практика є домінуючою і у доктрині, і у нормотворчості). Водночас стосовно «міжнародних публічних діячів» (діячів міжнародних організацій) домінуючої є позиція надання їм статусу «звичайного клієнта» одразу ж після втрати ними зазначеної «прив'язки». Беззаперечно, особливості міжнародних організацій, їх правового статусу, правового статусу їх керівників є, обсяг публічно-владних повноважень, доступ до ресурсів, до прийняття важливих управлінських рішень також є, проте зазначати (і підтвердженням цього можуть, на жаль, слугувати приклади з світової практики) про автоматичну «втрату» цими особами своєї публічної, політичної «впливовості» й можливості бути дотичними до відмивання «брудних грошей» не варто. Цілком логічно було б передбачити, якщо не позитивний, то хоча б терміновий (із унормуванням строку дії) державного фінансового моніторингу політично значущих осіб й після втрати «прив'язки» відповідного діяча до міжнародних організацій (як «лайт-версія») або ж все ж таки збереження безстроковості дії державного фінансового моніторингу політично значущих осіб й відповідно статусу політично значущих осіб за такими особами (як «хард — версію»). Видається логічним впровадження єдиного підходу у збереженні відповідного правового статусу за політично значущими особами

(всіма трьома складовими учасниками — національними, іноземними, міжнародними) — безстроковості, оскільки для всіх для них є характерною «впливовість» посади (функцій), функцій, зв'язків, ресурсів й можливість їх збереження й після втрати зазначеної «прив'язки». І мова ж йде не про будь-які міжнародні організації, а про ті, посади в яких орієнтовані на публічно-правові процеси, на публічний інтерес, на вплив на них тощо. Відповідні «винятки» стосовно строковості для національних, іноземних та міжнародних політично значущих осіб не можуть бути, бо їх правовий статус є особливим й їх «вплив» залишається й після втрати ними «прив'язки» й набуття складової у його назві «екс».

Досить дискусійним у цьому аспекті є питання строковості дії правового статусу «дотичних до політично значущих осіб» після набуття «основним суб'єктом» статусу «екс». У врегулюванні цього питання має бути дотриманий баланс приватної автономії таких осіб, водночас й урахування їх відносин (близьких, тісних особистих, тісних ділових) із екс-політично значущими особами — «основними суб'єктами». Хоча й висловлюються пропозиції стосовно недоцільності збереження за «дотичними особами» відповідного статусу після набуття «основним суб'єктом» статусу «екс» (наприклад, роботи М. Шевченка, Є. Легези), водночас однозначно відповісти на це запитання, напевно, неможливо і доцільно. Із урахуванням зазначеного балансу, все ж таки варто усвідомлювати, що автоматичного скасування такого правового статусу, а отже уваги суб'єктів державного фінансового моніторингу до цих осіб не може бути й впродовж певного часу (як мінімум) вони залишаються «ризикованими суб'єктами» й мають перебувати у полі зору суб'єктів державного фінансового моніторингу.

По-третє, поглиблене дослідження й, з урахуванням останнього, унормування засад формування реєстру вітчизняних політично значущих осіб, із залученням до цього процесу Держфінмоніторингу, НАДС, НАЗК, Міністерства юстиції України, із відповідними його складовими, формування й підтримка актуального стану якого має

забезпечуватися зазначеними суб'єктами, а загальне обслуговування й утримання — Держфінмоніторингом. Окрім того, доцільною вбачається аналогічна діяльність й по формуванню реєстру іноземних політично значущих осіб та міжнародних політично значущих осіб (представників міжнародних організацій), формування яких цілком можливо й логічно забезпечить Міністерство закордонних справ України, а відповідні реєстри також будуть невід'ємними складовими Єдиного реєстру політично значущих осіб, утримувачем якого має стати знову ж таки Держфінмоніторинг. Вітчизняний реєстр політично значущих осіб має також формуватися із акцентом на його розгляд в якості складового елементу глобального «антилегалізаційного» простору, в т.ч. й реєстру із можливістю звернення суб'єктів державного фінансового моніторингу політично значущих осіб України до реєстрів іноземних держав (за унормованою процедурою запиту) й наданням такої ж можливості й іноземним партнерам щодо доступу до вітчизняного реєстру політично значущих осіб. На підставі запозичення позитивного зарубіжного досвіду (наприклад, Швейцарії, Австрії, Китаю, США, Великої Британії тощо) обов'язковим є своєчасне наповнення й підтримання в актуальному стані кожного із складових вітчизняного єдиного реєстру політично значущих осіб в цілому, із унормуванням алгоритму дій кожного утримувача. Окрім того, його варто розглядати як реєстр, із доступом до нього громадськості, визначивши ті показники, які можуть бути в офіційному публічному просторі, а які можна отримати лише суб'єктам державного фінансового моніторингу за унормованою процедурою запиту.

Поряд із реєстром, цілком логічним вбачається обґрунтування доцільності формування єдиної (як узагальненої) бази відомостей про політично значущих осіб (як складової зазначеного реєстру), із акумулюванням тих відомостей, які можуть бути використані під час державного фінансового моніторингу (і для ідентифікації особи, і для з'ясування наявності статків, джерел статків тощо), із обов'язком суб'єктів державного фінансового моніторингу

наповнювати її (із регламентацією алгоритму їх дій), що дозволить автоматизувати обмін (доступ) відомостями (за запитом) між суб'єктами державного фінансового моніторингу, посилити співпрацю задля ефективності державного фінансового моніторингу політично значущих осіб. Утримувачем зазначеної бази (як і реєстру в цілому) має бути Держфінмоніторинг. Задля забезпеченості уніфікації, злагодженості дій всіх суб'єктів державного фінансового моніторингу вважається доцільною роз'яснювальна, методична робота Держфінмоніторингу (рекомендації, алгоритми дій, роз'яснювальні листи, карти ризикованості тощо). Відповідні доповнення, на підставі узагальнень результатів тематичних доктринальних досліджень та з урахуванням особливостей законопроектної роботи (із залученням в якості експертів представників всіх суб'єктів державного фінансового моніторингу політично значущих осіб) й зовнішньої експертизи результатів останньої, доцільно внести до «базового» антилегалізаційного законодавчого акту, зокрема, до ст. 25 Закону, забезпечивши відповідну синхронізацію таких доповнень й до законодавчих актів, які закріплюють засади функціонування всієї системи суб'єктів державного фінансового моніторингу політично значущих осіб. Забезпечити тим самим внесення відповідних доповнень про обов'язок формування (подання відомостей) реєстрів вітчизняних політично значущих осіб, іноземних політично значущих осіб, міжнародних політично значущих осіб суб'єктами державного фінансового моніторингу, забезпечення доступу громадськості до відомостей (перелік унормувати) й забезпечення отримання за умови дотримання процедури іноземних суб'єктів фінансового моніторингу (розвідки) до ряду законодавчих актів, серед яких: Закони України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про нотаріат», «Про страхування», «Про поштовий зв'язок», «Про товарні біржі», «Про аудиторську діяльність», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» тощо. І, беззаперечно, постанову КМУ

від 29.07.2015 № 537 «Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України» тощо.

По-четверте, цілком логічним вбачається блок освітніх, роз'яснювальних заходів тематичного змісту, з координацією з боку Держфінмоніторингу, стосовно політично значущих осіб (онлайн-курси, відео-матеріали, роз'яснювальні матеріали), а також у співпраці із Міністерством юстиції України, НАДС і НАЗК, із впровадженням системи роз'яснювально-освітніх тематичних заходів, підготовки роз'яснювально-методичних адресних матеріалів. Доцільною вбачається підготовка науково-практичного коментаря до «базового» «антилегалізаційного» законодавчого акту, із включенням положень, безпосередньо присвячених державному фінансовому моніторингу політично значущих осіб, як і окремої збірки «Державний фінансовий моніторинг політично значущих осіб: теорія, законодавство, практика застосування», із максимальним її поширенням як серед політично значущих осіб (у всьому розмаїтті його складових, як «основного суб'єкта», так і «дотичних осіб»), так і суб'єктів державного фінансового моніторингу.

По-п'яте, не менш важливим вбачається й блок заходів освітнього змісту для здобувачів вищої освіти для забезпечення достатнього рівня підготовки, обізнаності потенційних співробітників суб'єктів державного фінансового моніторингу, а також політично значущих осіб. Для цього логічним є розробка модельного курсу освітньої дисципліни «Державний фінансовий моніторинг політично значущих осіб», із поширенням його як рекомендованої вибіркової дисципліни для здобувачів вищої освіти за спеціальностями «Право», «Міжнародне право», «Публічне адміністрування», «Фінанси» й, беззаперечно, посилена підготовка здобувачів за освітніми програмами «Фінансові розслідування», «Фінансовий моніторинг», із впровадженням окремих освітніх компонентів, безпосередньо пов'язаних із державним фінансовим моніторингом політично значущих осіб (на базі Державного податкового університету, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого тощо).

Доцільним вбачається:

1) на доктринальному рівні: а) поглиблене міжгалузеве доктринальне дослідження феномену «політично значуща особа», із науковим обґрунтуванням формулювання норми-дефініції «політично значуща особа» для всього вітчизняного «антилегалізаційного» законодавства; б) остаточне з'ясування моделі співвідношення понять «політично значущі особи» та «публічні службовці», із розумінням того, що не всі публічні службовці є політично значущими особами й набуття особливого правового статусу останніми пов'язане із наявністю у особи переліку обов'язкових ознак, а не лише із фактом перебування особи на будь-якій посаді публічної служби; в) з'ясування моделі співвідношення «політично значуща особа» та «посадова особа місцевого самоврядування», із усвідомленням того, що не можна вважати всіх посадових осіб місцевого самоврядування політично значущими особами, втім логічним вбачається визначення переліку тих посадових осіб місцевого самоврядування, яких можна все ж таки вважати політично значущими особами, із застосуванням щодо них заходів державного фінансового моніторингу політично значущих осіб задля усунення передумов залучення їх до відмивання «брудних грошей»; г) аналіз «дотичних» до «основного суб'єкта» осіб варто здійснювати у міжгалузевому фаховому контексті, із тим, щоб з'ясувати перелік ознак, наявність яких і дозволяє визначити коло «дотичних осіб», на яких поширювати дію державного фінансового моніторингу політично значущих осіб. Ці особи є не менш «ризикованими» в аспекті можливого залучення їх до відмивання «брудних грошей», а отже важливо унормувати ознаки, наявність яких дозволяє ідентифікувати їх в якості «дотичних» до основного суб'єкта осіб; д) обґрунтування доцільності безстроковості як обов'язкової ознаки державного фінансового моніторингу політично значущих осіб, впровадження єдиного підходу у збереженні відповідного правового статусу за політично значущими особами (всіма трьома складовими учасниками — національними, іноземними, міжнародними), оскільки для всіх для

них є характерною «впливовість» посади (функцій), функцій, зв'язків, ресурсів й можливість їх збереження й після втрати зазначеної «прив'язки»;

2) на законодавчому рівні: а) унормування засад формування реєстру вітчизняних політично значущих осіб, із залученням Держфінмоніторингу, НАДС, НАЗК, Міністерства юстиції України, із відповідними його складовими, формування й підтримка актуального стану якого має забезпечуватися зазначеними суб'єктами, а загальне обслуговування й утримання — Держфінмоніторингом; б) унормування засад формування реєстру іноземних політично значущих осіб та міжнародних політично значущих осіб (представників міжнародних організацій), із залученням Міністерства закордонних справ України; в) відповідні реєстри розглядати як невід'ємні складовими Єдиного реєстру політично значущих осіб, утримувачем якого має стати Держфінмоніторинг. Вітчизняний реєстр має формуватися як складовий елемент глобального «антилегалізаційного» простору, в т.ч. й реєстру із можливістю звернення суб'єктів державного фінансового моніторингу політично значущих осіб України до реєстрів іноземних держав (за унормованою процедурою запиту) й наданням такої ж можливості й іноземним партнерам щодо доступу до вітчизняного реєстру політично значущих осіб; г) закріплення обов'язку всіх суб'єктів державного фінансового моніторингу політично-значущих осіб подавати відомості до реєстрів вітчизняних політично значущих осіб, іноземних політично значущих осіб, міжнародних політично значущих осіб суб'єктами державного фінансового моніторингу, засад забезпечення доступу громадськості до відповідних відомостей (перелік унормувати) й забезпечення отримання за умови дотримання процедури іноземних суб'єктів фінансового моніторингу (розвідки) у законодавчих актах, серед яких: Закони України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про нотаріат», «Про страхування», «Про поштовий зв'язок», «Про товарні біржі», «Про аудиторську

діяльність», «Про бухгалтерській облік та фінансову звітність в Україні» тощо. І, беззаперечно, постанову КМУ від 29.07.2015 № 537 «Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України» тощо; д) закріплення засад роз'яснювальної, методичної роботи Держфінмоніторингу, із синхронізацією положень «основного антилегалізаційного» закону та всіх законодавчих актів, які закріплюють засади функціонування всієї системи суб'єктів державного фінансового моніторингу політично значущих осіб;

3) в освітній сфері: а) блок освітніх, роз'яснювальних заходів тематичного змісту, з координацією Держфінмоніторингом, стосовно політично значущих осіб (онлайн-курси, відео-матеріали, роз'яснювальні матеріали), у співпраці із Міністерством юстиції України, НАДС і НАЗК, із впровадженням системи роз'яснювально-освітніх тематичних заходів, підготовкою роз'яснювально-методичних адресних матеріалів; б) підготовка науково-практичного коментаря до «базового» «антилегалізаційного» законодавчого акту, із включенням положень, безпосередньо присвячених державному фінансовому моніторингу політично значущих осіб, й окремої збірки «Державний фінансовий моніторинг політично значущих осіб: теорія, законодавство, практика застосування», із її поширенням як серед політично значущих осіб, так і суб'єктів державного фінансового моніторингу; в) блок заходів освітнього змісту для здобувачів вищої освіти для забезпечення достатнього рівня підготовки, обізнаності потенційних співробітників суб'єктів державного фінансового моніторингу, а також політично значущих осіб, — розробка модельного курсу освітньої дисципліни «Державний фінансовий моніторинг політично значущих осіб», із поширенням його як рекомендованої вибіркової дисципліни для здобувачів вищої освіти за спеціальностями «Право», «Міжнародне право», «Публічне адміністрування», «Фінанси» й, беззаперечно, посиленна підготовка здобувачів за освітніми програмами «Фінансові розслідування», «Фінансовий моніторинг», із впровадженням окремих

освітніх компонентів, безпосередньо пов'язаних із державним фінансовим моніторингом політично значущих осіб (на базі Державного податкового університету, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого тощо).

Саме завдяки поєднанню доктринального, законодавчого та освітянського блоків цілком можливо досягти формування новітнього наукового базису для вітчизняної нормотворчої тематичної діяльності, зорієнтованої на вдосконалення засад фінансового моніторингу політично значущих осіб як дієвого інструменту запобігання та протидії легалізації («відмивання») «брудних» грошей, та забезпечення відповідне європейським та міжнародним стандартам підвищення рівня (підготовку) професійної компетентності суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб й самих політично значущих осіб для унеможливлення виникнення будь-яких передумов для використання першими своєї професійної діяльності, а іншими — свого особливого правового статусу для легалізації («відмивання») грошей, отриманих злочинним шляхом, фінансового тероризму, розповсюдження зброї масового знищення.

ВИСНОВКИ

Доведено, що дослідження феномену фінансового моніторингу політично значущих осіб у вітчизняній правовій науці варто вважати таким, що відрізняється як різновекторністю (з акцентом на різні властивості його, авторським поглядом на особливості його реалізації, а також врегулювання його засад нормами різних галузей національного права), так і «опосередкованістю» (у контексті дослідження інших комплексних проблем, із домінуванням уваги до різних окремих його властивостей й фрагментарним поглядом на унікальність його ресурсу в цілому) та «етапністю» (із активізацією «наукового інтересу» з огляду на появу «нових факторів такої зацікавленості», як-то: оновлення положень національного законодавства, нові зобов'язання України перед міжнародною спільнотою щодо імплементації, гармонізації законодавства із відповідними міжнародними та правовими стандартами тощо). В умовах пріоритизації нових векторів доктринальних правових (як галузевих, так і комплексних) досліджень, нових викликів для сучасного вітчизняного правотворення та державотворення доцільним вбачається посилення спеціалізації доктринальних фахових досліджень, присвячених безпосередньо питанням фінансового моніторингу політично значущих осіб, із одночасним урахуванням, як вже наявних результатів різногалузових доктринальних напрацювань, так і поглибленим аналізом його унікального організаційного механізму, з огляду на виклики реального часу й забезпеченням ефективності його використання саме в таких умовах.

Запропоновано фінансовий моніторинг політично значущих осіб в якості окремого виду фінансового моніторингу, який поєднує

у собі загальні ознаки фінансового моніторингу й водночас особливість, обумовлену правовим статусом політично значущих осіб, що дозволяє вести мову про: а) його розгляд як сукупності (а краще все ж таки про систему) заходів, дій, засобів; б) які здійснюються у сфері фінансової діяльності; в) по відношенню до окремої групи осіб, якими є політично значущі особи; г) з метою запобігання та протидії легалізації («відмивання») «брудних» грошей; д) дії у вигляді, насамперед, спостереження, виявлення, аналізу, запобігання легалізації «брудних» грошей. Ці ознаки фінансового моніторингу політично значущих осіб варто врахувати при формулюванні його визначення саме як системи заходів, дій, засобів (насамперед, спостереження, аналіз, запити, виявлення даних і робота з ними, профілактичні заходи, заходи реагування), які здійснюються спеціально уповноваженими особами у сфері фінансів стосовно політично значущих осіб з метою запобігання, виявлення та протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму й поширення зброї масового знищення.

Обґрунтовано, що законодавство про фінансовий моніторинг політично значущих осіб представляє собою певну систему, в якій умовно можна виділити декілька складових: підсистему міжнародних правових стандартів, яка відіграє роль «фундаменту» для всього законодавства про фінансовий моніторинг політично значущих осіб; підсистему законодавчих актів, із внутрішнім поділом на: а) «базовий антилегалізаційний закон», який є «ядром», навколо якого формується вся підсистема й положення всіх законодавчих актів якої розробляється у відповідності до змісту «базового антилегалізаційного» закону; б) інші законодавчі акти, серед яких як «звичайні», так і «кодифіковані», положення про фінансовий моніторинг політично значущих осіб яких є лише їх частиною змісту й передбачають особливість діяльності окремого суб'єкта (або ж застосування окремого заходу інструментарію всього) й відрізняються посиленою спеціалізацією змісту відповідних положень. Окрему підсистему формують підзаконні акти, які відрізняються

поширеною спеціалізацією змісту стосовно особливостей діяльності окремих суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб, кількість яких є достатньо великою, що зумовлює й кількісні показники підсистеми в цілому. Всі підсистеми взаємодоповнюють одна одну, пов'язані «зв'язками» (як внутрішніми, так і зовнішніми), що й дозволяє узгоджувати положення всіх актів, забезпечувати цілісність, гнучкість відповідної системи до реалій часу, пріоритетів правотворчості. Варто також відзначити генезу законодавства про фінансовий моніторинг політично значущих осіб, із поступовим прийняттям міжнародних правових стандартів, вдосконаленням законодавчих засад фінансового моніторингу політично значущих осіб у «базовому антилегалізаційному акті» та виділенням фінансового моніторингу політично значущих осіб як різновиду, із визначенням його особливостей. Не зважаючи на великі кількісні показники законодавства про фінансовий моніторинг політично значущих осіб, його систему варто вважати достатньо цілісною, гнучкою, структурованою.

Запропоновано авторське визначення принципів фінансового моніторингу політично значущих осіб як основоположних припис, унормованих правил, якими керуються суб'єкти фінансового моніторингу стосовно виявлення, вимірювання, оцінки фінансових операцій політично значущих осіб й у разі виявлення ознак «ризикованості», повідомлення уповноважених державних органів для реагування. Всю сукупність таких основоположних унормованих засад варто розглядати як систему (із усіма притаманними ознаками системи), із умовним виокремленими загальних та спеціальних принципів. Якщо перші охоплюють основоположні засади, характерні для фінансового моніторингу в цілому, тоді як саме група спеціальних принципів охоплює всю унікальність (їх засади) фінансового моніторингу політично значущих осіб як окремого різновиду фінансового моніторингу й із акцентом на орієнтацію на політично значущих осіб (у розумінні, визначеному законодавцем). Саме ці засади й варто розглядати в якості

унормованого «фундаменту» для фінансового моніторингу політично значущих осіб.

Доведено, що суб'єкти фінансового моніторингу політично значущих осіб представляють собою не тільки просту сукупність, а кількарівневу систему, із виокремленням суб'єктів первинного фінансового моніторингу (суб'єктів безпосередньо контактних відносин із політично значущими особами) та суб'єктів державного фінансового моніторингу (залучених до цих відносин опосередковано, завдяки реалізації регулятивної та наглядової функцій). Всіх суб'єктів первинного фінансового моніторингу політично значущих осіб, з огляду на їх чисельність та спеціалізацію у їх діяльності, варто розподіляти на тих, діяльність яких безпосередньо пов'язана із фінансовою діяльністю, фінансовими послугами («базова» нормативна модель визначення їх правового статусу), й тих, які здійснюють т.зв. «переважно внутрішній фінансовий моніторинг» («звужена» нормативна модель визначення їх правового статусу). Не зважаючи на специфіку цих суб'єктів, для них як для суб'єктів первинного фінансового моніторингу політично значущих осіб, характерним є унормування засад реалізації їх правового статусу у «базовому антилегалізаційному» Законі, (із деталізацією завдань, мети, прав, обов'язків та відповідальності), із уточненням відповідних нормативних положень в актах суб'єктів державного фінансового моніторингу, що забезпечує існування «вертикальності» зв'язків між підсистемами таких суб'єктів, а у поєднанні із «горизонтальними» (на рівні груп суб'єктів первинного фінансового моніторингу політично значущих осіб) зв'язками й єдиною метою що також є обов'язковим для системи й обумовлює можливість і доцільність формування тези про існування системи суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб, із координуючою (інтегруючою) «ланкою», роль якої відіграє спеціально уповноважений орган — Держфінмоніторинг України, який також забезпечує «зовнішні» зв'язки відповідної системи суб'єктів із правоохоронними органами, судовими установами та міжнародними

інституціями задля ефективного використання ресурсу фінансового моніторингу політично значущих осіб.

Встановлено, що, не зважаючи на досить детальну нормативно-правову регламентацію таких відносин як у «антилегалізаційного» Закону, так і у підзаконних актах, все ж таки варто вести мову про певне дублювання їх змісту, що визначає засади процедурних відносин фінансового моніторингу політично значущих осіб, із «імперативною жорсткою моделлю» для «іноземного елемента визначення політично значущих осіб» та «базового» (яка залежить від ризик-орієнтованого підходу) для інших «складових» визначення політично значущих осіб. Процедурні відносини фінансового моніторингу політично значущих осіб відрізняються наявністю розмаїття послідовних дій суб'єкта первинного фінансового моніторингу й активностей політично значущих осіб, їх тимчасовими «рамками», наявністю «фільтрів» для усунення тотального, безмежного втручання у сферу функціонування політично значущих осіб, водночас із достатнім переліком заходів для оперативного реагування на можливі передумови (як під час ділових відносин з пороговими операціями, так і спроб вчинення підозрілих операцій) легалізації (відмивання) «брудних» грошей, в т.ч. й для використання їх для фінансування тероризму, використання зброї масового знищення, що набуває особливого значення в період безпекових загроз, збройної агресії проти України та зростання загроз у світі в цілому.

Доведено, що запозичення досвіду зарубіжних законотворчих та правозастосовчих практик має бути в Україні, з огляду на основні вектори їх розвитку. Водночас, будь-яке запозичення має бути обґрунтованим, логічним, релевантним вимогам часу, з обов'язковим урахуванням особливостей національної правотворчості та правозастосування, запиту перспектив розвитку України й має орієнтуватися на можливості масштабування у межах всієї держави та інтеграції останньої у європейський та міжнародний антилегалізаційний простір. Моделювання запозичення можливе або

у розрізі доступу окремих держав, або ж в узагальненому вигляді (по основним проблемним питанням). Узагальнюючи все вищевикладене, можна запропонувати наступні напрямки запозичення зарубіжних практик: а) унормування в якості «базового» поняття, навколо якого акумулюються засади антилегалізаційної діяльності, за участю всіх суб'єктів фінансового моніторингу, «політично значущі особи» як узагальнюючого (триелементного) поняття, яке охоплює: «основного» суб'єкта (пов'язаного із посадою, публічно значущими функціями) та «дотичних» суб'єктів, серед яких: «близькі особи», «близькі (пов'язані) соратники» (наприклад, досвід Великої Британії); б) близькими особами визнати осіб, які пов'язані із «основним» суб'єктом родинними (еквівалентними) та шлюбними (еквівалентними) відносинами, із унормуванням переліку таких осіб (наприклад, досвід США, Канади); в) близькими «соратниками», («пов'язаними» особами) визнати осіб, щодо яких є інформація про тісні особисті або ділові (неродинні) соціальні відносини, із закріпленням цих ознак (із деталізацією у методичних рекомендаціях щодо визначення цих ознак), із «основним» суб'єктом (наприклад досвід США, Великої Британії); г) визнання «високоризикованими клієнтами» політично значущих осіб (у всіх трьох складових змісту) навіть після залишення посади й виконання зазначених важливих публічних функцій (наприклад, досвід ОАЄ, Австралії); д) формування розгалуженої системи суб'єктів фінансового моніторингу, із забезпеченням ведення ними реєстрів із відомостями, які є необхідними для ідентифікації політично значущих осіб й моделювання ділових відносин: (досвід Китаю, Канади, ОАЄ, Швейцарії); е) впровадження безстроковості як обов'язкової ознаки фінансового моніторингу політично значущих осіб, забезпечивши узгодженість національних, європейських та міжнародних правових «антилегалізаційних» стандартів (наприклад, досвід ОАЄ, Австралії); е) формування єдиної національної (узагальненої) системи реєстрів відомостей про політично значущих осіб, із забезпеченням доступу до неї іноземних суб'єктів фінансового

моніторингу й отриманням аналогічного доступу до закордонних реєстрів як складових загальної (глобальної) мережі відомостей про політично значущих осіб для забезпечення ефективності «антилегалізаційної» діяльності (наприклад, досвід Австралії), із систематичним оперативним оновленням змісту (наприклад, досвід Китаю); ж) унормування алгоритму обов'язкових (із рекомендацією стосовно прояву ініціативи щодо посилення роботи) дій суб'єктів фінансового моніторингу щодо визначення рівня ризикованості політично значущих осіб та моделювання ділових відносин із ними (наприклад, досвід Австрії, Швейцарії); з) впровадження посилених санкцій по відношенню до суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб у разі вчинення діянь, пов'язаних із легалізацією «брудних грошей», й формування антирейтингу у реєстрі суб'єктів глобальної антилегалізаційної діяльності за участю політично значущих осіб (наприклад, досвід Швейцарії).

Основними напрямками вдосконалення державного фінансового моніторингу політично значущих осіб є: 1) на доктринальному рівні: а) поглиблене міжгалузеве доктринальне дослідження феномену «політично значуща особа», із науковим обґрунтуванням формулювання норми-дефініції «політично значуща особа» для всього вітчизняного «антилегалізаційного» законодавства; б) остаточне з'ясування моделі співвідношення понять «політично значущі особи» та «публічні службовці», із розумінням того, що не всі публічні службовці є політично значущими особами й набуття особливого правового статусу останніми пов'язане із наявністю у особи переліку обов'язкових ознак, а не лише із фактом перебування особи на будь-якій посаді публічної служби; в) з'ясування моделі співвідношення «політично значуща особа» та «посадова особа місцевого самоврядування», із усвідомленням того, що не можна вважати всіх посадових осіб місцевого самоврядування політично значущими особами, втім логічним вбачається визначення переліку тих посадових осіб місцевого самоврядування, яких можна все ж таки вважати політично значущими особами, із застосуванням щодо них

заходів державного фінансового моніторингу політично значущих осіб задля усунення передумов залучення їх до відмивання «брудних грошей»; г) аналіз «дотичних» до «основного суб'єкта» осіб варто здійснювати у міжгалузевому фаховому контексті, із тим, щоб з'ясувати перелік ознак, наявність яких і дозволяє визначити коло «дотичних осіб», на яких поширювати дію державного фінансового моніторингу політично значущих осіб. Ці особи є не менш «ризикованими» в аспекті можливого залучення їх до відмивання «брудних грошей», а отже важливо унормувати ознаки, наявність яких дозволяє ідентифікувати їх в якості «дотичних» до основного суб'єкта осіб; д) обґрунтування доцільності безстроковості як обов'язкової ознаки державного фінансового моніторингу політично значущих осіб, впровадження єдиного підходу у збереженні відповідного правового статусу за політично значущими особами (всіма трьома складовими учасниками — національними, іноземними, міжнародними), оскільки для всіх для них є характерною «впливовість» посади (функцій), функцій, зв'язків, ресурсів й можливість їх збереження й після втрати зазначеної «прив'язки»; 2) на законодавчому рівні: а) унормування засад формування реєстру вітчизняних політично значущих осіб, із залученням Держфінмоніторингу, НАДС, НАЗК, Міністерства юстиції України, із відповідними його складовими, формування й підтримка актуального стану якого має забезпечуватися зазначеними суб'єктами, а загальне обслуговування й утримання — Держфінмоніторингом; б) унормування засад формування реєстру іноземних політично значущих осіб та міжнародних політично значущих осіб (представників міжнародних організацій), із залученням Міністерства закордонних справ України; в) відповідні реєстри розглядати як невід'ємні складовими Єдиного реєстру політично значущих осіб, утримувачем якого має стати Держфінмоніторинг. Вітчизняний реєстр має формуватися як складовий елемент глобального «антилегалізаційного» простору, в т.ч. й реєстру із можливістю звернення суб'єктів державного фінансового моніторингу політично значущих осіб України до реєстрів

іноземних держав (за унормованою процедурою запиту) й наданням такої ж можливості й іноземним партнерам щодо доступу до вітчизняного реєстру політично значущих осіб; г) закріплення обов'язку всіх суб'єктів державного фінансового моніторингу політично-значущих осіб подавати відомості до реєстрів вітчизняних політично значущих осіб, іноземних політично значущих осіб, міжнародних політично значущих осіб суб'єктами державного фінансового моніторингу, засад забезпечення доступу громадськості до відповідних відомостей (перелік унормувати) й забезпечення отримання за умови дотримання процедури іноземних суб'єктів фінансового моніторингу (розвідки) у законодавчих актах, серед яких: Закони України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про нотаріат», «Про страхування», «Про поштовий зв'язок», «Про товарні біржі», «Про аудиторську діяльність», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» тощо. І, беззаперечно, постанову КМУ від 29.07.2015 № 537 «Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України» тощо; д) закріплення засад роз'яснювальної, методичної роботи Держфінмоніторингу, із синхронізацією положень «основного антилегалізаційного» закону та всіх законодавчих актів, які закріплюють засади функціонування всієї системи суб'єктів державного фінансового моніторингу політично значущих осіб; 3) в освітній сфері: а) блок освітніх, роз'яснювальних заходів тематичного змісту, з координацією Держфінмоніторингом, стосовно політично значущих осіб (онлайн-курси, відео-матеріали, роз'яснювальні матеріали), у співпраці із Міністерством юстиції України, НАДС і НАЗК, із впровадженням системи роз'яснювально-освітніх тематичних заходів, підготовкою роз'яснювально-методичних адресних матеріалів; б) підготовка науково-практичного коментаря до «базового» «антилегалізаційного» законодавчого акту, із включенням положень, безпосередньо присвячених державному фінансовому моніторингу політично значущих осіб, й окремої збірки «Державний

фінансовий моніторинг політично значущих осіб: теорія, законодавство, практика застосування», із її поширенням як серед політично значущих осіб, так і суб'єктів державного фінансового моніторингу; в) блок заходів освітнього змісту для здобувачів вищої освіти для забезпечення достатнього рівня підготовки, обізнаності потенційних співробітників суб'єктів державного фінансового моніторингу, а також політично значущих осіб, — розробка модельного курсу освітньої дисципліни «Державний фінансовий моніторинг політично значущих осіб», із поширенням його як рекомендованої вибіркової дисципліни для здобувачів вищої освіти за спеціальностями «Право», «Міжнародне право», «Публічне адміністрування», «Фінанси» й, беззаперечно, посилена підготовка здобувачів за освітніми програмами «Фінансові розслідування», «Фінансовий моніторинг», із впровадженням окремих освітніх компонентів, безпосередньо пов'язаних із державним фінансовим моніторингом політично значущих осіб (на базі Державного податкового університету, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого тощо).

Саме завдяки поєднанню доктринального, законодавчого та освітянського блоків цілком можливо досягти формування новітнього наукового базису для вітчизняної нормотворчої тематичної діяльності, зорієнтованої на вдосконалення засад фінансового моніторингу політично значущих осіб як дієвого інструменту запобігання та протидії легалізації («відмивання») «брудних» грошей, та забезпечення відповідне європейським та міжнародним стандартам підвищення рівня (підготовку) професійної компетентності суб'єктів фінансового моніторингу політично значущих осіб й самих політично значущих осіб для унеможливлення виникнення будь-яких передумов для використання першими своєї професійної діяльності, а іншими — свого особливого правового статусу для легалізації («відмивання») грошей, отриманих злочинним шляхом, фінансового тероризму, розповсюдження зброї масового знищення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України (загальна частина) : навчальний посібник / О. І. Остапенко, М. В. Ковалів, С. С. Єсімов, Л. С. Гулак, Н. Я. Отчак, Л. О. Остапенко. Львів : НУ «Львівська політехніка», 2019. 504 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. У 2 томах. Т. 1. Заг. ч. / ред. колегія В. Б. Авер'янов (голова) та ін. Юридична думка. Київ, 2004. 624 с.
3. Адміністративне право України : навч. пос. за заг. ред. С. В. Кивалова. Харків : Одисей, 2004. 880 с.
4. Адміністративне право України : підручник / П. Діхтієвський, Ю. Вашенко, Н. Задирака, В. Пашинський, В. Клиничук та ін. ; за заг. ред. П. Діхтієвського. Київ : Видавництво «Людмила», 2023. 772 с.
5. Адміністративне право України : словник термінів / за заг. ред. Т. О. Коломоець, В. К. Колпаков. Київ : Ін Юре, 2014. 520 с.
6. Андрійко О.Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : 12.00.07. Київ. 1999. 42 с.
7. Армаш Н. О. Про права, обов'язки та повноваження державних політичних діячів. *Правова інформатика*. 2015. № 1(45). С. 83–88.
8. Бабинець М. М. Термінологічний словник для студентів економічних спеціальностей. 2019. С. 216.
9. Берлач А. І., Продан, А. О. Зарубіжний досвід реалізації адміністративно-правового статусу антикорупційних суб'єктів. *Київський часопис права*. 2023. (2). 121–126. <https://doi.org/10.32782/kjp/2023.2.15> (дата звернення: 15.11.2024).

10. Бисага К. В. Політично значущі особи: виявлення та ідентифікація (міжнародний досвід та українські реалії) : наук.-практ. рек. для нац. системи запобіг. та протидії легалізац. (відмиван.) доход., одерж. злочин. шлях., фінанс. тероризму та фінанс. розповсюдж. зброї масов. знищ. Київ : Київський університет ім. Б. Грінченка. 2017. 200 с.

11. Біла-Тіунова Л. Р. Щодо доктринального тлумачення поняття «інша оплачувана діяльність» у контексті Закону України «Про запобігання корупції» Л. Біла-Тіунова, О. Хамходера. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Одеса. 2023. У 2 т. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Юридика, 2023. Т. 2. С. 15–18.

12. Бондаренко О. С., Тимошенко О. О. Протидія корупції в умовах воєнного стану: аналіз проблем та можливостей. *Право і безпека*. 2024. № 2 (93). С. 127–139. DOI: <https://doi.org/10.32631/rb.2024.2.12>. (дата звернення: 15.11.2024).

13. Братасюк М. Г. Співвідношення загальних принципів та норм права в основних типах праворозуміння. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1 (11). С. 60–71.

14. Буличева Н. А., Пивовар Ю. І., Правдюк А. А., Яра О. С., Ю. Ярмоленко Ю. В. Фінансове право України : посібник для підготовки до іспитів. Київ : Ліпкан О. С., 2010. 160 с.

15. Буткевич С. А. Міжнародно-правове регулювання боротьби з відмиванням доходів, одержаним злочинним шляхом. *Право і суспільство*. 2009. № 3. С. 54–58.

16. Велика українська енциклопедія. Словник. Керівник авторського колективу д.і.н., проф. Киридон А. М. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2015. 1408 с.

17. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків : Право. 2017. 952 с.

18. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII. 1728 с.

19. Вознюк А. А., Дудоров О. О., Чернявський С. С. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255-1, 255-2, 255-3, 256 Кримінального кодексу України): науково-практичний коментар. Київ : Норма права, 2021. 130 с.

20. Вознюк А. Протидія організованій злочинності в Україні: перспективи удосконалення кримінального законодавства. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1. С. 176–194.

21. Волощук М. Г., Карабін Т. О., Менджул М. В. Фінансове право : навч. посіб. Вид. 3-тє, допов. та перероб. Ужгород : Вид. Олександри Гаркуші, 2017. 244 с.

22. Воронова А. К., Кучерявенко М. П. Фінансове право : навч. посіб. Харків : Легас, 2003. 359 с.

23. Воронова А. К., Кучерявенко М. П., Пришва Н. Ю. та ін. Фінансове право України : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. Київ : Правова єдність. 2009. 395 с.

24. Гаджиева Ш. Н. Кодекс як джерело адміністративного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2014. 20 с.

25. Гаєвський І. М. Аналіз і характеристика міжнародно-правових документів у сфері фінансового моніторингу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 373–384. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/2021/NVNAVS/NVNAVS2018n4/373.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).

26. Гайворонська Я. В. Адміністративно-правовий примус у системі фінансового моніторингу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2016. 20 с.

27. Гаращук В. М. Доктрина контролю та нагляду в управлінні. *Правова доктрина України — основа формування правової системи держави* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченій 20-річчю НАПрН України та обговоренню

5-ти том. монографії «Правова 202 доктрина України», м. Харків. 20–21 листопада 2013 р. Харків : Національна академія правових наук України, 2013. С. 201–207.

28. Гарбінська-Руденко А. В., Ковбасюк В. С. Теоретико-правові аспекти протидії нецільовому використанню бюджетних коштів. Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал. *Державний податковий університет*. 2024. Вип. 2(15). С. 127–132.

29. Гвоздй В. Фінансовий моніторинг в адвокатській діяльності. *Закон і бізнес*. URL: zib.com.ua/ua/133518-finansovij_monitoring_v_advocatskoj_dijalnosti.htm (дата звернення: 15.11.2024).

30. Даніелян С. А. До питання змістовного наповнення поняття «Принципи права». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021. № 51. С. 180–183.

31. Дмитренко Е. С. Фінансове право України. Загальна частина : навчальний посібник. Київ : Алерта. КНТ, 2006. 376 с.

32. Дніпропетровська Обласна Універсальна Наукова бібліотека. Принципи фінансового права. URL: <https://old.lib.dp.ua/site-libr/?idm=1&idp=172&ida=802> (дата звернення: 15.11.2024).

33. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека: Фінансове право. URL: <https://old.lib.dp.ua/site-libr/?idm=1&idp=172&ida=802>

34. Доля Л. М. Небезпека легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом. *Право України*. 2002. № 2. С. 89–93.

35. Дрозд В., Дрозд О, Журавльов Д., Петков С. Протидія і запобігання корупції в Україні. Актуальне законодавство та судова практика : навч. посіб. 2021. 686 с.

36. Дрозд О. Ю. Деякі аспекти діяльності національного банку України в системі суб'єктів державного фінансового моніторингу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 577–580. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://lsej.org.ua/3_2023/130.pdf (дата звернення: 15.11.2024).

37. Дудоров О. О. Проблеми кваліфікації зловживання владою або службовим становищем (на прикладі кримінально-правової

оцінки безпідставного отримання народним депутатом України компенсації вартості оренди (винайму) житла). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 367–374.

38. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова заборона щодо незаконного використання гуманітарної допомоги: сумнівна законодавча новела. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 2. С. 99–115.

39. Дудоров О., Тертиченко Т. Протидія відмиванню злочинних доходів: зміни в національному антилегалізаційному законі. *Вісник прокуратури*. 2011. № 9. С. 56–62.

40. Дудоров О. О., Тертиченко Т. М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України : монографія. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.

41. Економічний словник. Осовська Г. В., Юшкевич О. О., Завадський Й. С. 2007. С. 386.

42. Єлисеєва О. Моніторинг як метод інформаційно-статистичного дослідження стану виробничо-економічних систем. *Економіст*. 2007. № 2. С. 58–60.

43. Єфімов О. Фінансовий моніторинг: спеціальні суб'єкти первинного фінмоніторингу: хто це такі. *Газета «Все про бухгалтерський облік»*. 2020. № 74. С. 4–6.

44. Загальне адміністративне право: підручник / Гриценко І. С., Мельник Р. С., Пухтецька А. А. та ін. ; за заг. ред. І. С. Гриценка. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 568 с.

45. Загальне адміністративне право : підручник / за заг. ред. Р. С. Мельника. Видання друге. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. 688 с.

46. Задоя А. О., Ткаченко І. П. Фінансовий моніторинг: впровадження та проблеми реалізації. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*. 2005 № 2 (10). С. 59–65.

47. Зайчук О. В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63854/04-Zaychuk.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).

48. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2023 рік. URL: <chrome-extension://efaidnbmninnibpcapjpcglclefindmkaj/https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2023ukr.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).

49. Ілляшев та партнери. Пожиттєвий фінансовий моніторинг політично значущих осіб: добре чи погано? URL: <https://attorneys.ua/publication/pep/> (дата звернення: 15.11.2024).

50. Казанова М. Хто з бухгалтерів — суб'єкт первинного фінансового моніторингу? *Бухгалтер* 911. 2020. № 10.

51. Калганова О. А., Микитенко В. С., Ревєра А. О. Інформаційно-аналітична діяльність окремих суб'єктів фінансових розслідувань. *Наукові інновації та передові технології. Державний податковий університет*. 2024. № 5 (33). С. 552–560.

52. Капліна О. В. Проблеми безпосереднього дослідження судом результатів невербальних та змішаних слідчих (розшукових) дій. *Проблеми законності*. Харків, 2020. Вип. 151. С. 101–119.

53. Касьяненко Л. М., Мацелик, Т.О., Н. Новицька Н.Б. та ін. Фінансове право України (загальна частина) : навчальний посібник. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. 234 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні»)

54. Касьяненко Л. М., Цимбалюк А. В., Фоменко Ю. О. Фінансове право України (альбом схем) : навч. посіб. / за заг. ред. Л. М. Касьяненко. Київ : Алерта, 2014. 270 с.

55. Керівні настанови «Управління діловими відносинами із політично значущими особами». Київ, 2021. 141 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/320/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F/Kerivninastanovy%20new.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).

56. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Проць І. М., Скриньковський Р. М., Лозинський Ю. Р. Фінансове право України : навчальний посібник. Львів : СПОЛОМ, 2022. 394 с.

57. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

58. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

59. Козинець І. Г., Лось А. Ю. Фінансовий моніторинг в Україні: новий етап розвитку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 237–239. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivdannya/Yunzh/Yunzh2020v2/63.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).

60. Коломоець О. К. Державна служба фінансового моніторингу України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 366–369.

61. Коломоець Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

62. Коломоець Т., Євтушенко Д., Титаренко М. Довічний фінансовий моніторинг: чи «якісним» є нормативне закріплення визначення «політично значущих осіб»? *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023, № 10. С. 660–663.

63. Коломоець Т. О. Фінансовий моніторинг політично значущих осіб як дієвий інструмент запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму, розповсюдженні зброї масового знищення: трансформація національної нормативної моделі періоду дії воєнного стану. *Протидія організованій злочинності і корупції в умовах збройного конфлікту: досвід та перспективи з нагоди 5-річчя створення Департаменту стратегічних розслідувань НПУ* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 04 жовтня 2024 року). Кропивницький : ДонДУВС, 2024. С. 41–43.

64. Колпаков В. К., Курінний Є. В., Шарая А. А. Адміністративно-правовий статус політично значущих осіб у системі фінансового моніторингу. *Право і суспільство*. 2024. № 3. С. 388–393.

65. Комісаров О. Г., Скрипка О. Ю., Собакарь А. О. Первинний фінансовий моніторинг у сфері запобігання та протидії легалізації

(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2015. 184 с.

66. Конституційне право: підручник / Ю.Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О.М. Лисенко, А.А. Мелешевич ; за загальною редакцією М. І. Козюбри. Київ : ВАІТЕ, 2021. 528 с.

67. Контроль. Словник іншомовних слів Мельничука. Словопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua/42/53402/284474.html> (дата звернення: 15.11.2024).

68. Контроль. Тлумачний словник української мови. WordBook. URL: <https://tsum.wdbk.org/%D0%BA/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C> (дата звернення: 15.11.2024).

69. Концептуальні засади розвитку вітчизняного адміністративного права та процесу: тенденції, перспективи, практика : колективна монографія / Є. Герасименко, П. Діхтієвський, Н. Задирака, Т. Коломонець, В. Клиничук та ін. ; за заг. ред. Діхтієвського П., Пашинського В. Рига, Латвія : Baltija Publishing, 2022. 986 с.

70. Корженівський Я. Особливості адміністративно-правового статусу державної служби фінансового моніторингу України. *Закон і життя*. 2013. № 5(257). С. 35–39. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Osoblivosti%20administrativno%20pravogogo%20statusu.pdf (дата звернення: 15.11.2024).

71. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

72. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

73. Кузьмінська О. Е. Оцінка відповідності заходів системи фінансового моніторингу України міжнародним стандартам FATE. *Фінанси України*. 2023. № 4. С. 55–75. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/41645> (дата звернення: 15.11.2024).

74. Куркула А. Г. Теоретико-правові засади здійснення фінансового моніторингу суб'єктів господарювання в банківській системі. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 4 (82). URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2023/12.pdf (дата звернення: 15.11.2024).

75. Кушнір С. М. Державний контроль у сфері вищої освіти в Україні: організаційно-правовий аспект : автореф. дис. ... док. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 32 с.

76. Лєге́за Є. О. Особливості статусу державної служби фінансового моніторингу України в умовах Євроінтеграції. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 4. Том 2. 2022. С. 196–201. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.2.30>. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_2/30.pdf (дата звернення: 15.11.2024).

77. Лєге́за Є. О. Приймаченко Д. В. Деякі аспекти вдосконалення адміністративно-правового статусу державної служби фінансового моніторингу України. *Правова позиція*. 2022. № 3 (36). С. 35–40. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-3.7> URL: <http://www.legalposition.umsf.in.ua/archive/2022/3/7.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).

78. Лимаренко Ю. С. Вплив корупційних кримінальних правопорушень на стан економічної безпеки України. *Економічна безпека: організаційно-правові, інформаційно-аналітичні та оперативно-розшукові засади* : збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 16 травня 2024 року / відп. за вип. Колосовський Є. Ю. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. С. 328–331.

79. Лугіна Н. А., Левчишина В. В. Фінансовий моніторинг як спосіб протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 288–290. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/Yunzh/Yunzh2021v2/288.pdf>. (дата звернення: 15.11.2024).

80. Мельник Р. С., Мосьондз С. О. Адміністративне право України (у схемах та коментарях) : навч. посіб. / за ред. Р. С. Мельника: 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2024. 412 с.

81. Миронюк Р. В. Проведення спеціальної перевірки осіб, які претендують на зайняття посад в органах публічної влади як спосіб запобігання корупції. *Вісник Дніпропетровського державного університету в внутрішніх справах*. 2014. № 3. С. 98–104. Режим доступу: URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2014_3_13. (дата звернення: 15.11.2024).

82. Міжнародні стандарти щодо боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення : Рекомендації FATE, затверджені Пленарним засіданням FATF у червні 2023 року. 294 с.

83. Мілімко А. В., Крейцман Д. В. Суб'єкти первинного фінансового моніторингу (господарсько-правовий аспект). *Юридичний вісник*. 2020. № 4 (57). С. 143–149.

84. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 241 с.

85. Моніторинг. Економічний словник. URL: <https://ekonomichnij-slovnik.slovaronline.com/1350%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3> (дата звернення: 15.11.2024).

86. Нагребельний В. П., Чернадчук В. Д., Сухонос В. В. Фінансове право України (загальна частина) : навчальний посібник / за заг. ред. члена-кор. АПРН України В. П. Нагребельного. Суми : ВТД «Університетська книга», 2004. 320 с.

87. Назар Т. Я. Адміністративно-правовий статус державної служби фінансового моніторингу як підрозділу фінансової розвідки. *Економіка. Фінанси. Право*. 2024. № 5. С. 132–136.

88. Назимко Є. С., Пономарьова Т. І., Семенишина-Фіголь Б. М. Подолання корупційних ризиків в механізмі запобігання організованих злочинності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3 С. 604–607. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://lsej.org.ua/3_2023/139.pdf (дата звернення: 15.11.2024).

89. Національна академія правових наук України (НАПрН України). URL: <https://nals.com.ua/> (дата звернення: 15.11.2024).

90. Нестеренко А. С. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання : автореф. дис. ... док. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2014. 38 с.

91. Ніщимна С. О. Принципи публічної фінансової діяльності в Україні : монографія. Чернівці : ЧДІЕУ, 2013. 376 с.

92. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.- практ. комент. / Вознюк А. А., Дудоров О. О., Р. Мовчан Р. О., Чернявський С. С. та ін.; за ред. Вознюка А. А., Мовчана Р. О., В. Чернея В. В. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

93. Овчаренко А. С., Іржавська В. Є. Щодо окремих питань посилення фінансового моніторингу політично значущих осіб в Україні в умовах воєнного стану. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. № 11. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-11-9399> (дата звернення: 15.11.2024).

94. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс : підручник. Київ: Юрінком Інтер. 2010. 808 с.

95. Основи публічного адміністрування: посібник для підготовки до іспиту / Битяк Ю. П., Матюхіна Н. П., Ковтун М. С. та ін. ; за заг. ред. Матюхіної Н. П. Харків : Право, 2016. 128с.

96. Основні поняття та категорії фінансового права. Мультимедійний навчальний посібник. Фінансове право. НАВС. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/finansove_pravo/termini.html (дата звернення: 15.11.2024).

97. Особливе адміністративне право : підручник / за заг. ред. Візера Б., Лазура Я., Карабін Т., Білаша О. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2012. 464 с.

98. Павліченко Є. В. Адміністративно-правові засади фінансового моніторингу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2009. 209 с.

99. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології : монографія. Київ : Юридична думка, 2008. 336 с.

100. Патюта І. М. Державний фінансовий моніторинг у контексті регулювання банківського сектору. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 4. С. 48–51.

101. Перепелиця М. О. Проблеми правового регулювання структури національної системи фінансового моніторингу в контексті міжнародних правил та положень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2021. Вип. 49. С. 26–30. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/2021/NVMHUYu/NVMHUYu2021v49/26.pdf>. (дата звернення: 15.11.2024).

102. Першин В. Г. Державний фінансовий моніторинг: загальні правові характеристики. *Публічне право*. 2019. № 2 (34). С. 70–74. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi38/publichnepravo2019n2/70.pdf>. (дата звернення: 15.11.2024).

103. Першин В. Г. Суб'єктний склад первинного фінансового моніторингу: правовий аналіз. *Публічне право*. 2019. № 4(36). С. 47–53. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi38/publichnepravo2019n4/47.pdf>. (дата звернення: 15.11.2024).

104. Письменський Є. О. Реалізація кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану: дослідження негативних тенденцій. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2024. Вип. 17 (29). С. 300–310. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.17.29.300-310> (дата звернення: 15.11.2024).

105. Погребняк С. П. Загальні принципи права як джерело права. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1(64). С. 14–25.

106. Предмет, метод та система фінансового права. Мультимедійний навчальний посібник. Фінансове право. НАВС. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/finance_law_20/nm/them1.html (дата звернення: 15.11.2024).

107. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2121-14> (дата звернення: 15.11.2024).

108. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 року № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

109. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 року № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

110. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту фінансової системи України від дій держави, що здійснює збройну агресію проти України, та адаптації законодавства України до окремих стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) і вимог Директиви ЄС 2018/843 : Закон України від 04.11.2022 р. № 2736-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2736-20#n17> (дата звернення: 15.11.2024).

111. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення державного регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 22.11.2023 р. № 3498-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3498-20#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

112. Про внесення змін до Директиви (ЄС) 2019/1153 щодо доступу компетентних органів до централізованих реєстрів банківських рахунків через систему взаємозв'язку та технічних заходів для полегшення використання записів транзакцій : Директива (ЄС) від 31 травня 2024 року № 2024/1654 Європейського Парламенту та Ради. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1654/oj> (дата звернення: 15.11.2024).

113. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» щодо політично значущих осіб : Закон України від 17.10.2023 р. № 3419-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3419-20#Text>

114. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо імплементації міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про

фінансові рахунки : Закон України від 20.03.2023 р. № 2970-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2970-20#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

115. Про встановлення правил, що сприяють використанню фінансової та іншої інформації для запобігання окремим кримінальним злочинам, їх виявлення, розслідування або кримінального переслідування : Директива (ЄС) від 20 червня 2019 року 2019/1153 Європейського парламенту та Ради ЄС та що скасовує Рішення Ради 2000/642/ЮВС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_029-19#Text

116. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 року № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

117. Про депозитарну систему України : Закон України від 06.07.2012 р. № 5178-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5178-17> (дата звернення: 15.11.2024).

118. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор : Закон України від 14.07.2020 р. № 768-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

119. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

120. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22.12.2005 року № 3262-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

121. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

122. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму : Закон України від 28 листопада 2002 року № 249-IV.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249-15#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

123. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

124. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1702-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18#Text>

125. Про заснування Управління з боротьби з відмиванням грошей та фінансуванню тероризму : Регламент (ЄС) від 31 травня 2024 року № 2024/1620 Європейського Парламенту та Ради і внесення змін до Регламентів (ЄС) № 1093/2010, (ЄС) № 1094/2010 та (ЄС) № 1095/2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1620&qid=1725236389703> (дата звернення: 15.11.2024).

126. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань фінансового моніторингу : Постанова Правління Національного банку України від 29.12.2023 р. № 198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0198500-23#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

127. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 року № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>

128. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова № 65 від 19.05.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

129. Про затвердження Положення про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу,

державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство юстиції України : Наказ від 10.09.2021 р. № 3201/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1210-21#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

130. Про механізми, які повинні бути запровадженні державами-членами для запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму : Директива (ЄС) від 31 травня 2024 року № 2024/1640 Європейського Парламенту та Ради і внесення змін до Директиви (ЄС) 2019/1937 та внесення змін та скасування Директиви (ЄС) 2015/849. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024L1640&qid=1725236292936> (дата звернення: 15.11.2024).

131. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 року № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/679-14> (дата звернення: 15.11.2024).

132. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

133. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

134. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 року № 4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

135. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 року № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

136. Резнік О. М., Уткіна М. С. Щодо співвідношення фінансового моніторингу та фінансового контролю: доктринальний та законодавчий підходи. *Ампаро*. 2022. № 2. С. 23–28. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2022v2/23.pf> (дата звернення: 15.11.2024).

137. Роль В. Ф. Фінансове право: навч. посібник. Роль В. Ф., Сергійченко В. В., Попова С. М. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 392 с.

138. Сарибаєва Г. М. Адміністративно-правове регулювання у сфері охорони здоров'я: теоретико-правові засади систематизації нормативно-правових актів : автореф. дис. ... док. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2019. 38 с.

139. Серебряков М., Хавронюк М. Висновок щодо проблем практичного застосування, колізій та інших вад Закону України проти відмивання злочинних доходів під кутом зору надмірного впливу олігархів на економічне, політичне та суспільне життя. *Центр політико-правових реформ*. 2023. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/vysnovok-shhodo-problem-praktychnogo-zastosuvannya-kolizij-ta-inshyh-vad-zakonu-ukrayiny-proty-vidmyvannya-zlochynnyh-dohodiv-pid-kutom-zoru-nadmirnogo-vplyvu-oligarhiv-na-ekonomichne-politychne-ta-su/> (дата звернення: 15.11.2024).

140. Середа В. В., Назар Ю. С., Костовська К. М. Адміністративне право України (у схемах та коментарях) : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 300 с.

141. Скрипка О. Ю. Організаційно-правові засади первинного фінансового моніторингу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2015. 20 с.

142. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/sis/index.shtml> (дата звернення: 15.11.2024).

143. Словник української мови: 2-ге вид. 165 тисяч слів за ред. Жайворонка В. В.

144. Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. д. ю. н., проф. А. К. Воронової. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Алерта, 2011. 558 с.

145. Сова О. Ю., Завадська О. О. Місце фінансового моніторингу в системі банківського нагляду. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*. 2020. No. 1(5). С. 56–67.

146. Старчук О. В. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2012 №2. С. 40–43.

147. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2007. 624 с.

148. Столярський О. В. Міжнародно-правове співробітництво у боротьбі з відмиванням грошей від наркобізнесу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2006. 13 с.

149. Стратегія розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки : Постанова загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21. URL: https://nals.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/strategiya_nals_2021.pdf (дата звернення: 15.11.2024).

150. Тітко І. І. Нормативна сутність оцінних понять в кримінально-процесуальному праві України : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09 // Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2009. 20 с.

151. Топчій В. В. Публічно-правова протидія корупції: навчальний посібник / В. В. Топчій, В. А. Шкелебей, Т. М. Супрун. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. 204. [3] с.

152. Уткіна М. С. Суб'єкти первинного фінансового моніторингу в національній системі. *Ампаро*. 2023. № 2. С. 48–55.

153. Уткіна М. С. Фінансовий моніторинг як один із засобів протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 292–295. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/Yunzh/Yunzh2020v7/292.pdf>. (дата звернення: 15.11.2024).

154. Уткіна М. С. Щодо принципів фінансового моніторингу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. №2. С. 147–151.

155. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/386/finans> (дата звернення: 15.11.2024).

156. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди ; редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002 р. 742 с.

157. Фінансове право: конспект лекцій. Укладач М. В. Плотнікова. Суми : Сумський державний університет, 2019. 253 с.

158. Фінансове право : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 4-те вид., допов. Київ : Персонал, 2008. 568 с.

159. Фінансове право : підруч. / Бандурка О. М. та ін.; за заг. ред. О. П. Гетманець. Харків : Національний університет внутрішніх справ, 2017. 392 с.

160. Фінансове право : підручник / за заг. ред. Бандурки О. М. та Гетманець О. П.; Жорнокуй Ю. М., Кашкарьова О. В., Колесник Т. В. та інші. Харків : Екограф, 2015. 500 с.

161. Фінансове право : підручник / Дмитрик О. О., Алісов Є. О., Кобильнік Д. А. та ін. ; за ред. Дмитрик О. О. Одеса : Видавництво «Юридика», 2022. 466 с.

162. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні : метод. рек. / Чернявський С. С. та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с. С. 13.

163. Фінансово-економічний словник : у трьох томах. Том 1 : Р-Я / Загородній А. Г., Вознюк Г. А. // Міністерство освіти і науки України. Львів, 2021. С. 607.

164. Франковська С. А. Ефективність довічного фінансового моніторингу «політично значущих осіб» в умовах правового режиму воєнного стану в Україні: критерії та їх характеристика. *Закарпатські правові читання. Сталий розвиток та інституційна спроможність в умовах війни: національний та міжнародно-правовий аспекти* : матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 26–27 квітня 2024 р. Львів — Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 234–236. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-377-7-61>

165. Франковська С. А. Принципи фінансового моніторингу політично значущих осіб. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 364–371. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.51>

166. Франковська С. А. Фінансовий моніторинг політично значущих осіб як правова категорія. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 224–233. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.29>

167. Франковська С. А. Фінансовий моніторинг політично значущих осіб: основні вектори дослідження у вітчизняній

правовій науці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 542–546. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/129>

168. Франковська С. А. Генеза норми-дефініції «політично значущі особи»: міжнародно-правовий, європейський та національний виміри. *Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 23 листопада 2023 року / за заг. ред. Т. О. Коломoeць. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. С. 102–105.

169. Франковська С. А. Фінансовий моніторинг: основні підходи щодо розуміння у правовій доктрині та закріплення у національному законодавстві. *Актуальні проблеми правової науки* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 29 лютого 2024 року / за заг. ред. Т.О. Коломoeць. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. С. 104–108.

170. Франковська С. А. Фінансовий моніторинг політично значущих осіб в Україні у вимірі доктринального фахового дослідження: тенденції та перспективні вектори. *Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики, рішення, тенденції* : матеріали Міжнародного науково-практичного конгресу у 2 частинах. Частина 2 (м. Запоріжжя, 16 травня 2024 року) / за заг. ред. Т. О. Коломoeць. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. С. 199–201.

171. Франковська С. А. Фінансовий моніторинг політично значущих осіб: вітчизняний законодавчий вимір. *Актуальні проблеми правової науки* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 10 грудня 2024 року / за заг. ред. Т. О. Коломoeць. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. С. 80–84

172. Франковська С. А. Фінансовий моніторинг: понятійний аналіз (правовий аспект). *Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24 жовтня 2024 року / за заг. ред. Т. О. Коломoeць. Запоріжжя. С. 106–109.

173. Хабарова Т. В. Адміністративно-процесуальні засади запобігання корупції в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 // Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2017. 18 с.

174. Халін О. В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 244 с.

175. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.11.2024).

176. Чернявський С. С., Користін О. Є. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : навч. посіб. Київ, 2010. 256 с.

177. Шарая А. А. Принципи адміністративно-процедурного права: питання теорії та практики : автореф. дис. ... док. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 40 с.

178. Шевченко М. В. Запобігання та протидія легалізації (відмиванню) корупційних доходів публічними діячами: адміністративно-правовий аспект : дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії : 081 (Право). Запоріжжя, 2019. 261 с.

179. Шевченко М. В. Концептуальні засади вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення первинного фінансового моніторингу публічних діячів та їх фінансових операцій. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 1. С. 131–134.

180. Шевченко М. В. Зупинення фінансових операцій у рамках міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. *Молода наука* : зб. наук. праць студентів, аспірантів і мол. вчених, том I. Запоріжжя, 2018. С. 308–310.

181. Школик А. М. Адміністративно-процедурне законодавство в Україні: становлення та систематизація : автореф. дис. ... док. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 46 с.

182. Щодо запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання коштів або фінансування тероризму : Регламент (ЄС) від 31 травня 2024 року № 2024/1624 Європейського Парламенту та Ради. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1624&qid=1725236451523> (дата звернення: 15.11.2024).

183. Counteraction to financial crimes in the system of fight against legalization (laundering) of criminally obtained funds / M. Blikhar, M. Vinichuk, I. Komarnytska [etal.]. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. № 1 (42). С. 73–83. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/2023/FKD/FKD2022n1/73.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).

184. Duhaime C. JP Morgan closing foreign accounts over compliance risks with costs. Duhaime's Anti-money laundering law in Canada. 2014. URL: <https://www.antimoneylaunderinglaw.com/2014/05/jp-morgan-closing-accounts-of-foreign-government-officials-in-us-over-compliance-costs.html> (viewed on November 15, 2024).

185. Economic and legal mechanism for combating legalization (laundering) of income resulting from tax evasion in the context of deoffshorization of Ukraine's economy / M. Blikhar, N. Ortynska, O. Dufeniuk [et al.]. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2021. № 5 (40). С. 497–505. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/2023/FKD/FKD2021n5/497.pdf> (дата звернення: 15.11.2024). <https://www.govinfo.gov/app/details/PLAW-107publ56> (viewed on November 15, 2024).

186. Influence of shadow economy legalization on national security of Ukraine / T. Kolomoiets, N. Tsybulnyk, O. Moroz [et al.]. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. 2021. Vol. 8, No. 3. P. 420–437. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/WOS/0046592.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).

187. Patriot Act of 2011. Pub. L. No. 107-56. An Act to deter and punish terrorist acts in the United States and around the world, to enhance law enforcement investigatory tools, and for other purposes. (The United States of America). URL: <https://www.govinfo.gov/app/details/PLAW-107publ56> (viewed on November 15, 2024).

188. Protsiuk T. B., Skrynkovskyy R. M. Public figure as a key sector of corruption risks and risks of corruption income laundering. The Institutionalisation of Public Relations in the Fight Against Corruption: the Experience of Countries of Eastern and Western Legal

Traditions (universal theoretical framework for relevant anti-corruption law of Ukraine) / V. Vernygora, T. Kolomoiets, D. Luchenko, M. Vikhliaiev (eds.). Tallinn : Baltija Publishing, 2019. Vol. 2. P. 210–232. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi60/0044212.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).

189. Risk-oriented approach in the primary financial monitoring by banks / V. Ponomarenko, S. Kyrkach, I. Pleskun, O. I. Lozynska. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. № 3 (34). С. 41–51. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/2023/FKD/FKD2020n3/41.pdf>. (дата звернення: 15.11.2024).

190. Sheremetieva O. Yu. Financial and legal aspects of counteracting corruption and money laundering in the world and Ukraine. The Institutionalisation of Public Relations in the Fight Against Corruption: the Experience of Countries of Eastern and Western Legal Traditions (universal theoretical framework for relevant anti-corruption law of Ukraine) / V. Vernygora, T. Kolomoiets, D. Luchenko, M. Vikhliaiev (eds.). Tallinn : Baltija Publishing, 2019. Vol. 2. P. 428–446. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi60/0044212.pdf>. (дата звернення: 15.11.2024).

191. Zhuk I. V., Kaliz A. International Experience of Criminal Law Countering the Legalisation (Laundering) of Property Obtained by Criminal Means: Retrospective and Current Trends. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 29–39. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/2021/NVNAVS/NVNAVS2022n2/29.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).

НОТАТКИ

Наукове видання

ФРАНКОВСЬКА Світлана Андріївна

**ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ
«ПОЛІТИЧНО ЗНАЧУЩИХ ОСІБ» ЯК ІНСТРУМЕНТ
ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Монографія

Верстка *Н. Ковальчук*

Обкладинка *А. Юдашкіна*

Технічне редагування *О. Гринюк*

**ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО**

Підписано до друку 01.12.2025 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Warnock. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 9,53. Наклад 300.
Замовлення № 095м-1225.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.